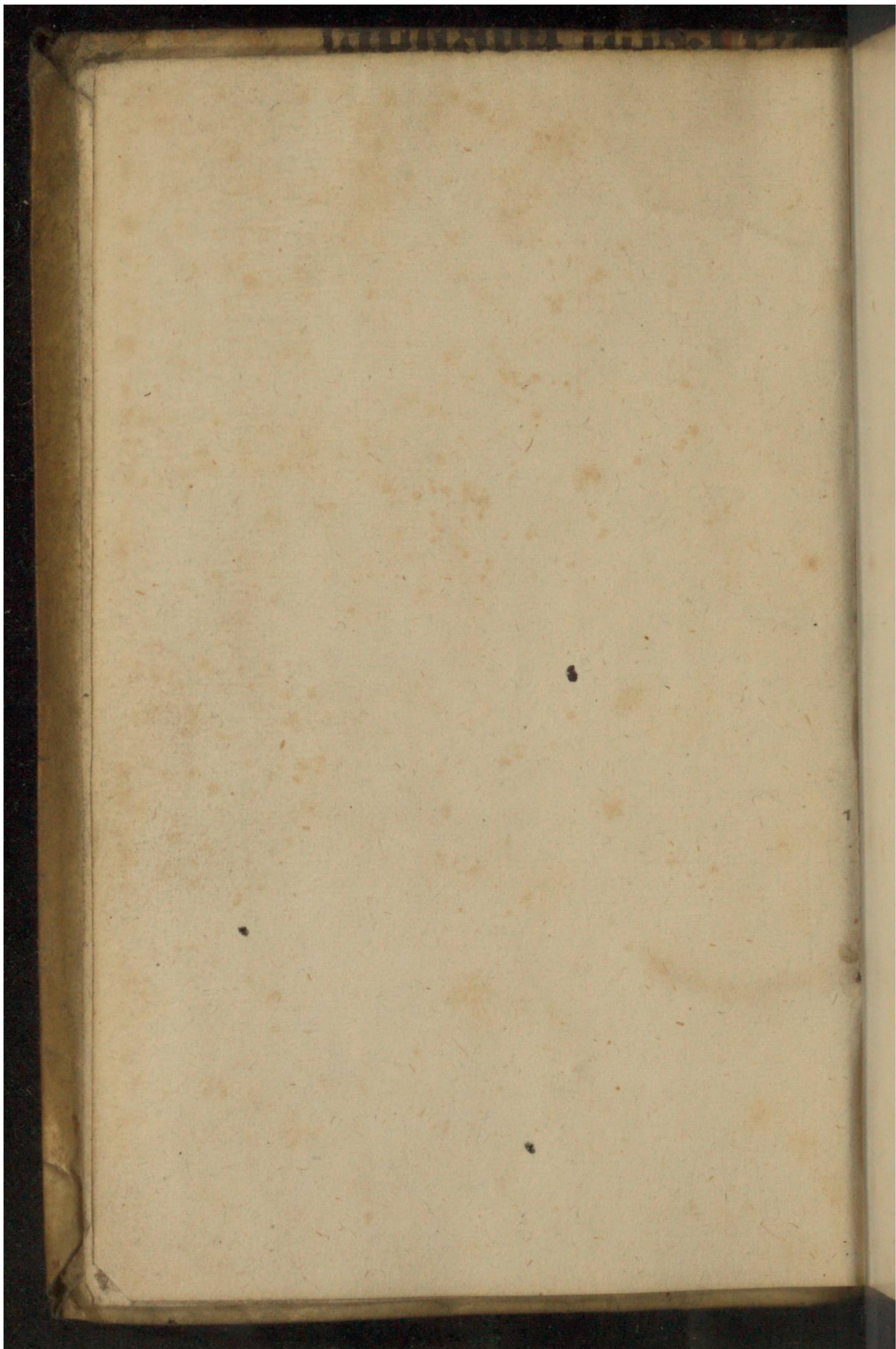

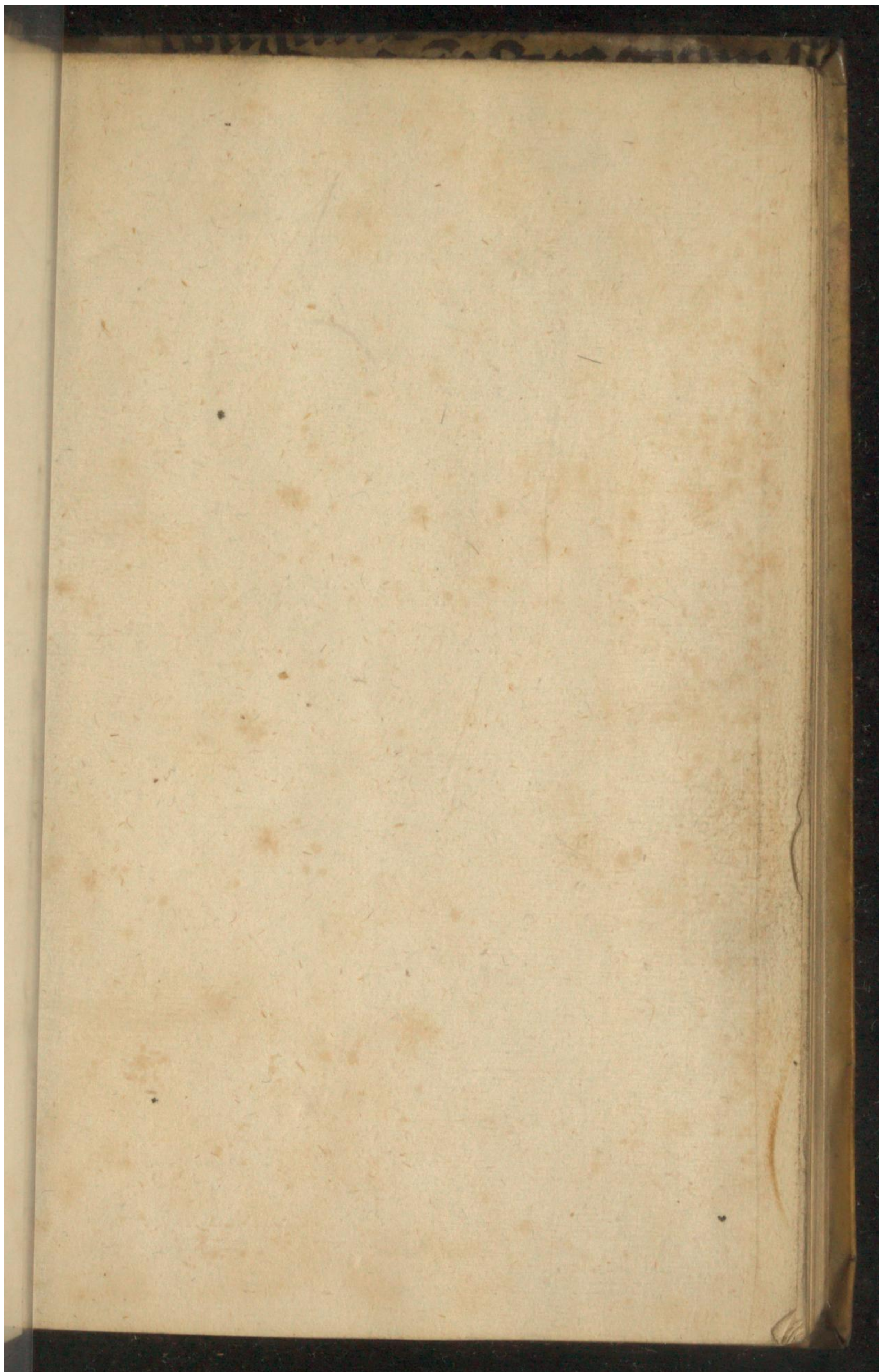
uigilet: prestet esse intentum.
F Res. Ad ephesios. tos p-
Obsecro nos ne defici-
atis in tribulationibus meis
pro vobis: que est gloria vestra.
Huius rei gratia flecto ge-
nua mea ad patrem domi-
ni nostri ihesu christi: ex quo omnis
paternitas in celis et in terra
nominatur: ut det vobis se-
cundum divitias glorie sue
virtute corroborari per spiritum
eius in interiorem hominem.
habitare christum per fidem in cor-
dibus vestris: in caritate radi-
cati et fundati: ut possitis
comprehendere cum omnibus
sanctis. que sit latitudo et
longitudo et sublimitas

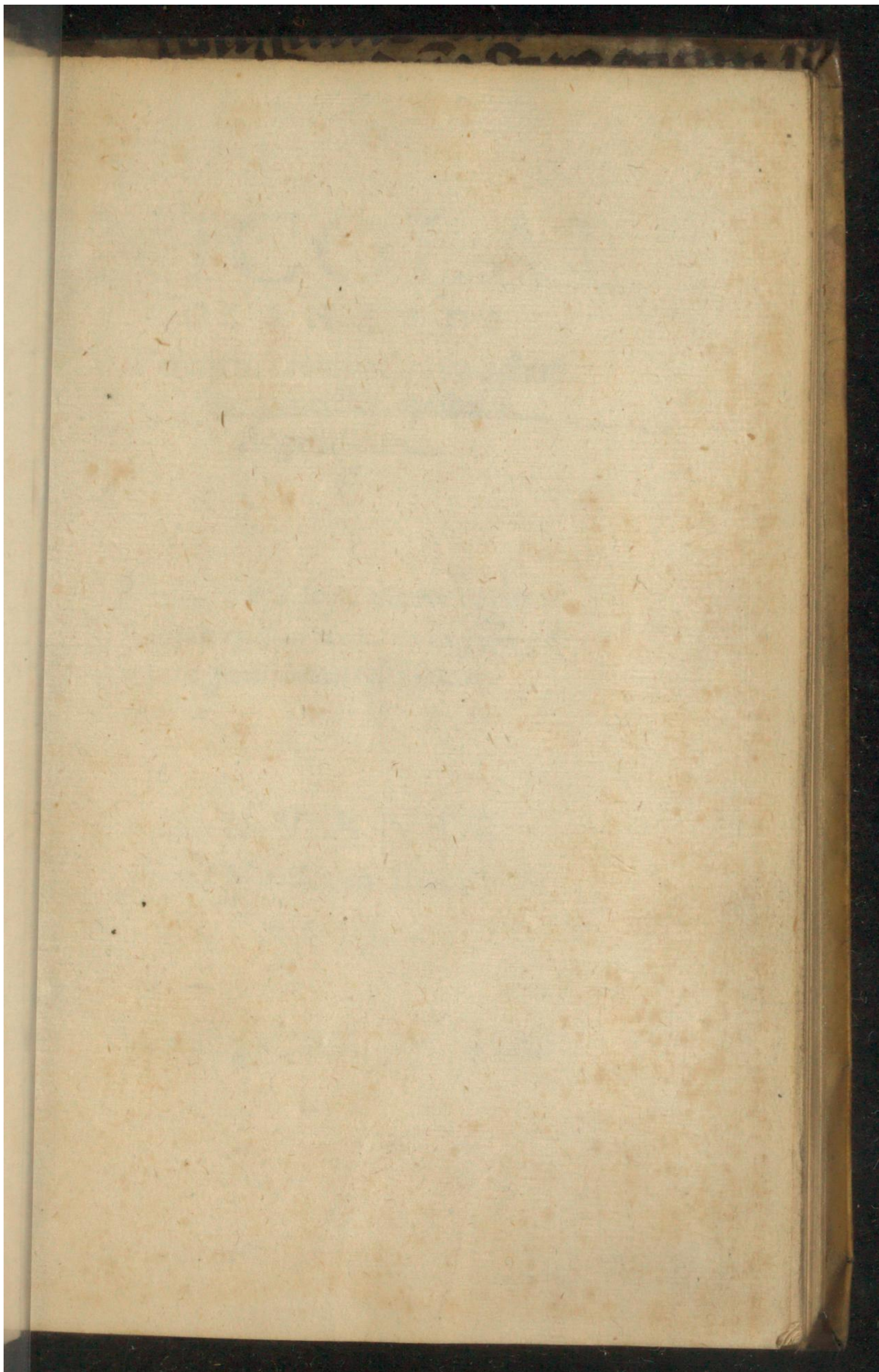

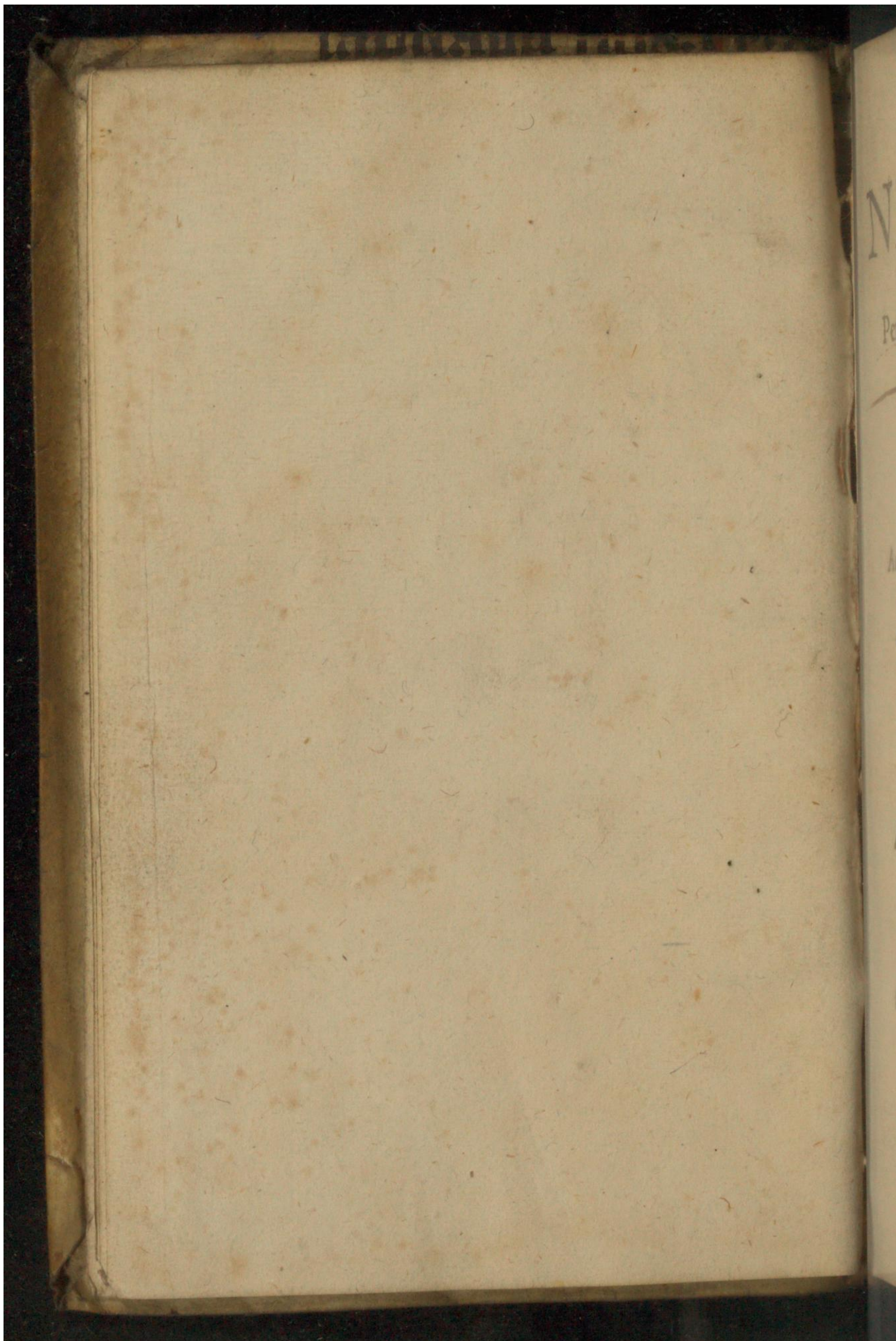

NICOLAI CLENARDI

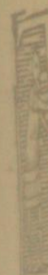
Peregrinationum, ac de rebus Machometicis epiſtolæ elegantiſſimæ.

Acceſcêre autem ſupra priorem editionem aliquot epiſtolæ ut amœnæ ita ſalſæ, ſed citra gentis alicuius offenſionem.

LOVANII,
Apud Martinum Rotarium,
1551.

Cum priuilegio Cæ. M. ſign. de Lens.

ERVDI-
TISS. PRVDENTISSIMOQVE viro D. Francisco Houerio Mechliniensi,

Iacobus Latomus Iunior, S. D.

ANDEM tibi redeunt Clenardi epistolæ doctissime Houeri, quas nuper vt legeremus, nobis cōmodaueras. Atq; vt tuum istud beneficiū aliqua ex parte pēsasse videremur, quod accepimus haud ingrato (quantum arbitror) fœnore cumulauimus. Adiunximus enim eiusdem Clenardi epistolas ad Latomum patruum meum: Quæ quanquā tibi placere minus posse videantur, q̄ si ad te scriptæ fuissent peculiariter: tamē eiusmodi sunt, vt sperem in eodem cum tuis gradu posse consistere. Quin potius maiorem etiam gratiam inuenturas esse confido, vel eo nomine, quia ad Latomum fuerunt missæ. Is enim

tuus est candor vt quod amicis tuis fit & gratius tibi, maiorisque momenti esse soleat, quam si in teipsum conferatur. Quæ tua beneuolentia cum sit erga amicos omnes, nihil addubito quin maxime sit erga charissimos, inter quos Latomum tuum non dubitanter numero. Scimus enim animo ipsius quantopere charus fuerit Houerius: adeo vt haud sciã, an quenquam mortalium coniunctius amauerit. Certe memini illum postremis bellis, trepidãtibus hic omnibus expectatione hostis, cum alioqui amicis, iisque fidissimis abundaret, te tamen vnum præ cæteris omnibus idoneum iudicare, cui ea crederet quæ in rebus suis habebat charissima. Cæterum vicissitudinem tuæ erga illum voluntatis, quid attinet dicere? Quum in nos etiam, quia reliquiæ ipsius sumus, tanta studia hactenus contuleris, vt nemo hodie viuat, quem iustius, veriusque queam amicum appellare. Qua de re parcius scribo, quod te eo esse ingenio non ignorem, vt tua

vt tua beneficia sentiri malis, quam commemorari. Iam non vereor ne mihi succenseas, aut tibi iniuriam a me factam esse putes, quod epistolas quę priuata possessione tuæ solius erant, eas passus sim fieri iuris publici: noui enim animũ tuum longe ab omni inuidentia alienissimũ, & qui potius soleat vtilis esse velle quam plurimis, quam quicquam studiosorum commoditatibus denegare. Equidem cũ quæ apud me extabant epistolæ magna bibliopolæ cõtentione ad prælum expeterentur, & amico negare non possem, præsertim honesta postulanti, non potui quin tuas quoque eadẽ opera excudendas adijcerẽ: confidens fore, vt non dilutior voluptas ab rerũ exoticarũ, tam loco, quam cognitione a nobis semotarum varietate, quam vtilitas e neglecto quidẽ illo, sed puro interim sermone capiatur. Nõ negauit illi ingeniũ summã in scribendo, loquẽdoque politiẽ, sed negotia, studiaque Arabismi ademerũt, quæ nihil tẽporis ad curã Latine linguę, elaborationẽque permisere.

 Extem-

Extemporarius tamen, vel simplicitate ingenui sermonis, vel diuite rerum penu lectorem tenet, atq; oblectat. Extemporarium enim est quicquid vides. Neq; ipsa frequenter verum esse deprehendi, quod de se ipso quibusdam in locis testatur: Omnia ipsi sub calamo nasci consueuisse, nec prius meditari solitum quid scriberet, q̃ vbi ad scribendum iam consedisset. Sed tamen difficile sit summis etiam laboribus, multaq; meditatione id consequi, quod illi nullo omnino negotio ex tempore promptum fuit effundere. Ex quo facile intelligitur, quid fuerat præstaturus, nisi indigna mors destinata animi ipsius, pulcherrimosq; conatus abrupisset. Iam vero quis tam est tetricus, quẽ ioci, facetiæ, lepores, quos passim inspergit, non omni animi hilaritate perfundant? Sane vtcunq; afficientur alij, de me ipso illud vere possum affirmare, nunquã me istas epistolas legere, quin incredibilem animo sentiam delectationem. Ac mihi certe iterum atq; ite-

rum easdem relegenti nunquam satietas, quæ suum fastidium rebus assidue repetitis iniĳcere solet, oborta est. Iuuat enim opes illas dictionis contemplari: Iuuat res procul a nostro orbe positas, tanquam præsentes intueri: nec deniq; satiari possum iocundissima illa sermonis festiuitate. Neq; dubito quin tu mi Houeri, eisdem quoque rebus ipse commoueare: eoq; magis q̃ ego, quo melius, doctiusq; de scriptis eruditorum hominum, q̃ ego iudicare potes. Omitto hic pietatis fructum commemorare, quem lectione harum epistolarum facile consequamur, si considerantes Machometistarum miseriam, grata mente cogitabimus, q̃ singulare beneficium Diuina nobis benignitas præ illis contulerit, quæ passa non sit, vt tam fœdis erroribus inuolueremur. Quibus de causis tametsi per sese satis commendabiles, ac tutæ, in lucem edi posse videbantur, tamen quo securiores essent, maluerũt sibi patronum adhiberi: & illum præsertim, cuius

ſub nomine Clenardus ipſe olim Græcanicas inſtitutiones fœliciter euulgaſſet, adeo vt in tanta multitudine, nullæ frequentiores hodie Græcantiũ manibus terantur, aut bibliopolarum tabernis appareant. Igitur quicquid eſt harum epiſtolarum, tibi humaniſsime Houeri, pro mea erga præceptorem pietate diligẽter commendarem, niſi iã pridem cum re ipſa, tum ipſius etiam autoris nomine ſcirem eſſe commendatiſsimas. Etenim quemadmodum tibi amicus fuit intimus, ita quoque mihi præceptor fuit optimus. Quo magis dignitati ipſius ac rebus omnibus impenſe faueo. Bene vale eruditiſsime Houeri. Louanio. An. M. D L. 12. Calend. Aprilis.

NICOLAVS Clenardus Domino Iacobo Latomo præceptori obseruando, S. D.

ON dubito charissime præceptor, quin sæpius discipulũ accusaueris, quòd toto quadriennio uix binas literas miserit. Si factum id putas obliuione tui, audacter ipse uicissim iudicium tuum damnabo, qui longinquitate loci amicitiam dirimi putaueris. Cur ergo alios, inquies, crebrò salutasti, me uix unquã? Cur etiam anno superiore, cum fratrem germanum dimitteres, Latomi tui non meministi? Hic enim iam omnem præcidit causationem, de inopia, uel perfidia tabellariorũ. Accipe ergo excusationem non peccati, sed silentij. Cum primùm ueni Salmanticam, & futurum uidebam, ut ibi aliquandiu subsisterem, nihil magis erat in uotis, quàm ut te præcipuè de rebus meis certiorem facerem. Verum homo ut scis ipse, domesticis parietibus magis delectatus, quàm luce publica, nullam prorsus reperiebã nuntiorum commoditatem. Aberat aula Cæsaris Methymnæ, unde propter ueredarios spes aliqua

nobis affulserat, in ipsa uerò Academia ferme solus erã è nostratibus, & quotquot amicos nactus eram, Hispani erant, nec desiderio meo conducebant. Quid igitur facerem stupidissimus homuncio, qui tanquam plumbeus semper uixerim in huiusmodi humanis negotijs, scilicet expectabam dum fœlix aliquis incideret casus, quando consilio uiam inuenire non poteram. Et ecce subitò Minorita quidam me nihil tale suspicantem, ultro adijt, iubetq́; literas expediam: se enim intra biduum abiturum in Flandriam. At uide quàm sinistrè fuerim usus tam bona occasione, dum studeo plurimis sedulus satisfacere, uiles modo schedas effudi, quòd tam multis amicis iustis literis salutandis, ne octo quidem dies satisfuerant. Retaliasti tu festiuiter sanè, & per eundem tabellarium, chartulam remisisti, abiectam alioqui nisi fuisset tua, & honore ac titulo præceptoris commendaretur. Agnoscebam protinus culpam meam, & exprobratam ridebam contractiorem epistolam. Distuli tamen placare offensum fortè animum tuum, quòd iam tum cœperant res meæ utcunque nutare, & modo uidebar sedem stabilem habiturus Salmanticæ, propter linguarum trium professionem: nũc contra de adeunda quidam somniarant Italia, quo propediem abiturus erat discipulus

meus,

meus, filius Proregis Neapolitani, & animus erat tibi omnem uitæ meæ fabulam conscribere. Dum sic suspensus aliquandiu cessassem, & iam parũ de tabellarijs cogitarem, menses aliquot labuntur, deposito penitus scribendi animo, donec certius quippiã de statu meo contingeret. Quid ergo tandem factum est? Amicorum precibus dedi, ut professionem publico salario susciperem, cùm longe alia mecum agitarem. Vix duodecim credo abierant dies, cùm ecce mihi adest legatus è Lusitania, proposita conditione Regis, & ocio copiosissimo. Quod ego ulnis obuijs arripui, mirante uniuersa Salmantica, quæ tamen abeuntem honesto prosecuta est uiatico. Hic rursum excluditur propositum meum, & profectio Lusitanica literas isthuc proficisci uetuit: nimirum ut simul atque huc uenissem, omnia ad plenum tibi per ocium scriberem. Vbi Eboram perueni, dedi aliquid literarum ad amicos, sed in præsens non memini, nisi quòd deinde laborauerim eadem inopia tabellionum, & si quid scripsi, in casum potius misi, quàm spe certa futurum ut literæ redderentur. Sed hæc omnia, inquies, pensare poterat tuus frater. Audi quæso & hanc infœlicitatem. Putabam hominem hic permansurum, nam ex meorum literis suspicabar ea gratia missum à parenti-

bus, ut apud mercatorem quempiam negotiorum rationem perspiceret: effeci hîc facilè, ut meus hospes D. Iohannes Paruus, fratrem commēdaret Carolo Correo mercatori Gallo, qui agit Vlyssipone. Verùm ego imprudens, confectis epistolis, disco fratri intotum displicere Lusitaniam, de quo certè non magnopere dolui, tum propter adolescentem ipsum, quem uidebam in perditissima iuuenum colluuione uersaturum: adeò perditè uiuit iuuentus Hispanica, aut ut uerius dicam nostras iuuentus, postquàm huc sese contulerit, tanta est flagitiosæ uitæ licentia, maximè Vlyssiponæ, ubi fratri uiuendum fuerat: tum ergo ipsius nomine, tum mei quoque gratia sic satis gaudebam, qui turbam alioqui metuere debebam, & aliquantisper deuorare molestias fraternas. Ad hunc modum spe retinēdi hominis præcisa, consilium fuit, ut tametsi redire statuisset, potius tamen interim dum aliqua solueret nauis, inter mercatores uiueret, & uel obiter quid disceret, q̃ hîc in ocio & tædio sine fructu hæreret. Vnus credo exactus iam erat dies, cùm audimus appulsas naues, & quasdam adornare abitum. Ibi uerò nihil prius fuit, quàm ut quamprimùm frater discederet Vlyssiponem, & raptim unam atque alteram epistolam conscripsi ad parentes, & ad patruum: nimirum

mirum per ocium omnes amicos ſalutaturus, & faſciculum grandem miſſurus ad fratrem: neque enim credebamus tam cito illum abiturum in patriam. Verùm ut ubique ſim à literis mittendis excluſiſsimus, ſimul atq; ingreſſus eſt ille ædes Caroli Correi, nunciatur nauta Zelandus abiturus. Pernoctauit itaq; Vlyſsipone, & poſtridie profectus eſt. Habes moleſtas rationes taciturnitatis meæ, uerùm condonabis, & quando uerboſas tantum nos ſcribimus literas, nō ſententioſas, è multitudine & inepta uerborum congerie, ſaltem epiſtolæ ſcribēdæ uoluntatem colliges. Pergamus igitur in fabula, & ineptiamus ad ſaturitatē, apud humaniſsimū præſertim uirū, quiq; ut coram me nugantem nō ſolebat reijcere, ita etiā per epiſtolā confabulantē æquis accipiet auribus. Facit, facit optimè præceptor, perſpecta mihi tua facilitas, ut abutar patientia tua, & alioqui tam longum ſilentium loquaci aliquo calamo penſandum erat. Suggerit etiam libertatem atq; adeò libidinem garriendi, tam profunda ſtudiorum meorum tranquillitas, ut res, inquit Comicus, ſeſe dant, ita magni atque humiles ſumus. Cùm olim me uideres miſerè contabeſcere, quòd iudici N. adulandum eſſet, & procuratores ambiendi, profectò non potuiſſem ſic inſoleſcere, & tam delicatè cum chartis ludere.

Nunc

Nunc nos Deus respexit, & eam traducendæ uitæ commoditatem largitus est, ut ocio plane abundem. Quid faciam nisi ut cum charissimo mihi Latomo paulisper animum recreem? Gaudeo mi præceptor, rogo fer me. Vtinam aliquando me Dominus tibi restituat, utinam saltem sedem tecum morituriens habere possim, & præsentis ocij fructum apud præceptorem meum deponere. Est sanè hæc mihi uita tam commoda, ut nunc demum mihi uiuere credam, propterea quòd nihil tracto præter literas, sed alia exilij bona, alia patriæ. Nisi quòd atrociora hîc quotidie nobis obnunciantur, quàm ut illic iam uiuere liberet. A quibus omnibus tumultibus adeò hîc sumus alieni, ut facilius Christiani quidam futuri sint, quàm hæretici. Eia nimium istud mordax est Clenarde: Semper morsicat ueritas, semper tamen sunt qui non metuant uerum dicere: missam si libet faciamus hanc camarinam, tantum indicare uolui, q̃ sumus hîc tuti à factionibus, quæ indies magis ac magis isthic increscũt, adeò ut si nihil aliud, uel hoc certè non nimis displicere queat mihi hæc præsens peregrinatio, ut interim omittam bellicos istos rumores, quos nescio quis hîc nuper sparserat, rursum reges illos inter sese committendos, utriusque ditionis luculenta clade: cùm hîc nobis in utramque aurem

securos

securos dormire liceat, quod ad hanc causam attinet: magis cum Indis & Aphris bellum gerimus, qui & si quid moliantur quotannis, non tamen tam latè malum grassatur, ut Lusitani sentiant: tantum in confinio præsidia quædam subinde Mauri incessunt, & quod olim perdiderant, recuperare student: quos ego hostes sic metuo, ut non semel in mentē uenerit adeundam mihi tandem esse Africam. Audio enim in urbe Fessensi mirè florere studia Arabica, ad quæ dum Salmanticæ uiuerem magnum animum adieceram, nec meus resipuit animus. & si iam ferme biennio ipsum studium ferias habeat. Expecto libros quosdam è Murcia, qui si (ut spero) uenient, rursus in illud pistrinum reuoluar, neque enim conquiesco priusquam fœlicem illam Arabiam penetrauero. Est nobis hic medicus eius linguæ callentissimus: homini molestus sum futurus, cum istos quos dixi libros accepero. Non hinc distat ciuitas Fessensis nisi leucas circiter centum, & celeberrimum est emporium Africæ, quo crebrò nostri mercatores commeant. Faxit Deus ut aliquando hanc tanquam appendicem & obiter profectionibus meis adijciam. Nam de Italia necdum despero: scilicet ut per Germaniam, germanus erro recurram Louanium: Ita enim per iocum discedens

dens dicebam & forsitan eueniet. Cras si dabitur locus, pergam tecum fabulari. Tu mi colende præceptor bene interim uale, & me ut facis, ama. Eboræ. 24. Martij. Anno. 1535.

Clenardus Latomo suo S.

PVTO te mi præceptor, iam nuper audisse, quo pacto relicta Salmantica uenerim in Lusitaniam, uocatus à rege. Placebat sanè celeberrima illa mihi Academia, nec paucos amicos mirè candidos, & doctos nactus fueram, quibus nihil æque studio fuit, quàm ut me si possent, penitus inaurarent: & uel hoc lenocinio perpetuo in gregem suorum, externum hominem cooptarent. Et omnino futurum uidebam, si illic hæsissem diutius: adeò magnum apud plurimos fauorem emeritus hic fuerat tuus ineptus discipulus, nulla re magis insulsus, ut nosti, quàm si quid palpandum est, & assentandum. Diuulsit tamen me subito conditio regia, non quòd rem hîc nummariā pluris æstimē, quàm prouentum illum in Academia, quod lucrum illic forsitan futurum fuerat uberius: sed quòd mihi alieno semper à strepitu & solitudinis amico, commodior uisa est præsens hæc uitæ ratio, & maiore cū ocio coniuncta. Illic in luce uiuendum erat, & cum mul

tis aut ſimulanda aut ineunda quotidiana iſta & uulgaris amicitia, quæ mutuis ſalutationibus cõſtat: quæq; ut ſemel aperto capite conciliatur, ita cõtra ſi ſecus obuiam minus obſerues, in perpetuum diſſoluitur. Stupidus autem ego, & natu iam grandior recudi non poſſum, & non eſt admodum facilè, tam inſigniter fieri ciuilem, hominẽ præſertim Campinienſem, craſſoq; ſub aëre natũ. Erat & aliud quòd receptũ eſt in his regionibus, & inter Italos quoq; obtinet, ſtatim peracta lectione, profeſſores tanquam oracula quædam paſsim à quouis adeuntur, & quicquid illud tãdem fuerit, quòd arcadico iuueni in mentem & buccam uenerit, niſi clementer præceptor excipias, & tanq̃ de re ſeria cum homine uerba facias, negligere uideris dominum tuũ. Et ſi poſtea cathedra quæpiam uacauerit, ulciſcetur miſer in turba, quẽ ſolũ nõ timeas, fraudaberis multis ſuffragijs, nec quicquã inſignis tibi profuerit eruditio. Vidiſtine circulos iſtos Louanij ante tabernã librariam Iaſparis, quã illic uocant Cancellariam nouorũ? Quot ſunt Salmanticæ profeſſores, totidem cogites te uidere diſcipulorum coronas, quarum in medio conficitur miſer ſæpe maiore moleſtia, quàm in ipſa docendi hora. Quin inſuper gaudent etiã miſeria ſua p'æ ique, quando illis tãquàm certis ſignis ad futuri

certaminis brauium præeunt. Multitudo enim unde pendent calculi, istis facillimè ducitur. Et quis non desunt qui hoc ambitu non nitantur, maximè qui iã maximas cathedras obtinent, nec alias magis opimas suspirant, tamen ita inualuit ista consuetudo, ut omnes obnoxios habeat. Et alioqui lege quoq; cautum est, ut quisq; Cathedraticus (sic uocant) à lectione pro foribus sese dubijs discipulorũ offerat. Quare & meum docendi munus, compedem eandem habebat comitem, nisi quòd cernerent mihi fabulam non perinde gratam, & non assueuisse istiusmodi moribus. Ita enim iam ante animi mei specimem præbueram, priusquã stipendio authoratus essem, & iuuentutis respectu prodissem in publicum, Verùm ut abhorrerem plurimum, ut libertatis plurimũ ipse mihi in prouincia decreta sumerem, & arrogarem, facilè tamen futurum uidebam magis me expositum iri populo, quàm uel umbratili homuncioni gratum esset, quàm etiam studijs meis domesticis conueniret. Suscepi proinde quod ultro mihi ne suspicanti quidem obtulit Lusitania, semperq; hoc nomine gratias ago Deo meo, qui animum confirmauit, tota præsertim admirante Salmãtica. Sum enim redactus in ocium, & tranquillitatem, quam ne uotis quidem optare fas erat. Adeo principem Regis fratrem, stata quadam

hora

hora tertia aut secunda pomeridiana. Mox perfuncto officio, recipio me domum, nec quicquam habeo praeterea quod agā in aula: labor ipse qui me alit, multò minor est, q̄ ille centum philippeorum: nisi q philippeos dabat patria, ducatos Lusitania, eosq; duplices, & aliquanto plus. Quanquàm non admodum rei pecuniariæ causa gloriari libet, ut quā nec dum immodicā assecutus sum, nec adhuc admodum requiro, nihilq; prius habeo, quàm ut præsentibus semper sim bene contentus, quando iam ablata sunt quæ me in patria cruciare solebant. Quid? inquies, quingentos renenses tu tam parui ducis? Hāc enim summam conficiunt centum milia nummorum Lusitanica. Omittam in primis nullam esse regionē, ubi tanta sit rerum omnium caritas: non dicam pluris esse renēsem Louanij, quàm hic ducatum aureū: eò demittam orationem, unde propius scopum peregrinationis meæ colligas. Si usquam neglectui habita fuit agricultura, id potissimum locum apud nos habet. Audis principio præcipuos populi neruos admodū debiles, deinde si qua gens ignauo ocio dedita est, nisi sit Lusitanica, nulla est prorsus. Loquor de nobis hic potissimū, qui ultra Tagum incolimus, & Africā propius olfacimus. Quod nisi externorū & nostratium turba, mechanicas istas artes hic

exerceret, puto ægrè uel calceariū, uel tonsorem haberemus. Sed commodum mentionem tonsorum fecimus, hinc enim uel maximè res nostras æstimabis. Audi ergo non è tonstrina de lippis fabulam, sed q̄ damnosam mihi barbam fecerit Hispania, & quemadmodum olim quidam è barba metiebantur philosophos, ita è barba tu mea, sapienter coniecturam facito, q̄ onustus & beatus isthuc recurram. Cùm essem Salmanticæ. Verum præstat, opinor, ut ante omnia rationē numismatis cōstituamus, deinde mittes in digitos, quot ego hìc emitto è loculis. Ducatus in Castella, ualet undecim regalia, hi nummi sunt argentei: forsitan Budæus quatuor æstimaret sestertijs: non datur Salmanticæ minus q̄ semiregale, cùm ego quondam Petro Formoso tonsori octonarium præberem, qui tamē multo tenerius, & blādius caput mulceret, & multo lenius duceret nouaculam, quæ mihi hic subinde lachrymanti nonnunq̄ nimium sonat, scilicet ut sit musica in luctu. Non miror plures esse barbatos in Hispania, q̄ sint in Flandria. Pergamus tamen & numeremus dispendia barbæ. Ducatus Lusitanicus æstimatur quatuor Testonibus: nummi sunt isti argentei, quales apud nos qui uocantur Dormitores, isti Testones continēt uigenos quinq; nummulos paruulos, qui plus minus ua-

nus ualeant stuferum duplicē nostratem. Dicti sunt autem q, numulos æreos faciant uiginti: hic ergo uigesima pars nummi uigeni, regale uocatur. Quo tamen nomine Castella undecimā partem uocat sui ducati. Diuidam adhuc, quia forsitan usui erit si fabulari perseuerauero. Regale Lusitanicum continet sectilia sex. Epilogum faciam, Ducatus, testo, uigenus, regale, sectile. Quid ergo tibi, ais, Lusitanica abstulit nouacula? Hebdomadis singulis sesquiuigenum: hui nimium est. Subducatur ergo ratio more nostrate, & omissis minutijs leui brachio rē æquemus. Sesquiuigenum intelligo tres stuferos: protinus efficio quotannis sex Philippeos, & ut magis rem exaggerē, septem Renenses & semis. Deinde me cōfero ad patruū meum quæstorē Diestensem, & imputo barbæ meæ quindecim florenos annuos: quem censum multorū nō æquant patrimonia, & tamen ita fermè annū hic uixi, nā minus si obtuleris, denuo nō redibit, hoc est, ut propius adhuc hāc gentem cognoscas, iterū etiam rogatus non ueniet. Nō est hic tanta opificum copia: nec receptum ut merces suas offerant. Prece & precio fermè constant hic omnia: & ita his moribus intincti sumus, ut oblata omnia sordescāt: nec carnes uolumus, nisi quas post duas aut tres horas sperantes in macello tanq̄

extorsimus. Verùm nondum audisti catastrophen fabulæ tonsoriæ, si radi uelis, præmitte ministrum, qui oret ut ueniat. Quidtum postea? Tandem expectatus adest, non ut nostras, onustus ipse sua peluí & aquario. Non enim decet, ut uir quispiam honestus aliquid manu gestet. Tuus, tuus inquam minister necesse est ut peluim ferat cum aquario, & idẽ referat, alioqui manebis intonsus Apollo. Omnes enim hîc sumus nobiles, & magni probri instar est, aliquam profiteri artem. An tu credis matremfamil. adire forum? emere pisciculos? parare holusculum? Nihil habet quòd usui sit, præter linguam, & quo tuetur nuptiarum titulum. Etiam si quartam census mei partem largiar, non assequar mulierculam, quæ more nostrate mihi curet familiam, aut rem domesticam. Quomodo ergo ais isthic uiuitis? Mancipiorũ plena sunt omnia, AEthiopes & Mauri captiui, omnia obeunt munia, quo genere hominum tam est referta Lusitania, ut credam Vlyssiponæ plures esse huiusmodi seruos, & seruas, quàm sint liberi Lusitani. AEgrè reperias domum, quæ non saltem ancillulam huius generis teneat, ea foris emit quocunque opus est, lauit uestes, uerrit pauimentum, fert aquam, effert suo tempore feces domesticas & humanas, & breuiter seruam agit, & præter figuram nihil

nihil differt à brutis iumentis. Nam qui ditiores sunt, plures etiam possident utriusque sexus: quidam etiam nõ exiguum quæstum faciunt è uernis natis, ut mihi tanq̃ columbas alere uideantur, & adeo nõ offendi ancillæ concubitu, ut etiam admissarijs equis gaudeant, & partus uentri cedat, non uicino sacerdoti, aut nescio cui AEthiopi & captiuo. Nã, ut hoc quoque obiter aspergam, mihi per omnem Hispaniam uerè πάνδημος esse Venus apparet, non minus quàm olim celebrabatur apud Thebanos, maximè tamen in Lusitania, ubi credo monstrum esset κορίλιος sponsus. Quæ res me nuper aduẽtu fratris ualde cõmouit: timebã enim ne lubrica ætas, si hîc inter suos æquales uersaretur, multum mihi facesseret negotij: sed bene mecum actum est, q̃ adolescenti nõ placuit Lusitania, imò nullos prorsus esse arbitror, qui nõ hinc reuerti malint, si subitò perspectis regionis incõmodis, redeundi daretur copia: tã dissident in omnẽ partẽ uiuendi mores à nostratibus: sed quotquot isthinc huc ueniunt, partim tædio patriæ, aut exuti patrimonijs, quouis potius rapiuntur, quàm reflectant ad suos, partim regressum non uident, itaque quod sors dat arripiũt: alij illecebris istis illiciuntur, quarũ magna est & libido, & licentia, alij sensim bona domestica dedidicerunt, & pau

latim miseriam, atq; incommodam uitam ferre consuescunt. Id quod nobis accidit. Volo enim iam ordine per loca nostræ peregrinationis paulisper circũferre oculos, & probabili argumento tibi fidẽ facere, posse me utcunq; mores huius gentis tolerare. Relicto meo charissimo Lutomo, sensi protinus abripi me à notis omnibus, ferri ad ignotissimos. Cõmorati sumus biduum Lutetiæ, sed inter amicos, tamẽ semper peregrinus mihi sum uisus. Aquitaniam uidimus non sine uoluptate. O fœlicẽ illum tractum Galliæ, qui nos ad sedẽ deduxit diui Martini: poteramus dicere cum Petro, Bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula, &c. Sed dux discipulorũ subinde tristia prænunciabat, fore ut aliquando pocula quoq; deessent, nedum Gallicæ cœnæ Hæc autem abscondita erant ab oculis eorum, intellexerunt autem postea. Statim enim ubi pridie diui Martini ingressi sumus Cãtabriam, licuisset bene ieiunare, nisi hic panẽ, ille uinum, alius pisces, alius uuas passas conquisisset. Et uerissimè dictum sensi in Gallia, uelis nolis, pecuniam profundes, in Hispania si uelis maximè, non tamen poteris. Dominus autem Fernandus patronus, & uates noster, solabatur ut poterat, & per uiam adhibebat diligentiam, ne quid deesset hominibus Brabãtinis, & insuetis malorum

diuer-

diuersoriorum: tamē terræ genius, omnem illius & sedulitatem & liberalitatem uincebat. Credo si semel conscripsero dialogos, notabo suis coloribus diuersoria Hispanica. Vide quæso infortunium, cū haud procul à Victoria diuertissemus, nisi tamē fallit memoria, at parui refert, quando fermè omnia sunt pari fortuna: cùm ergo mensa posita esset, & unum tantum poculum esset uitreum, quòd in orbē ambulabat, casu quodā è manibus Vasæi nostri decidit, & fractum est, nec quicquàm restabat, nisi ut Diogenis exemplo caua manu biberemus. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur sermo quē dixit, fore ut aliquādo pocula quoq; deessent. Alio quodam tempore prandentibus nobis, superuenerūt noui uiatores, & inter conuiuia duo, unum discurrebat poculū, habes fœcūdas præmissas, inferes cōclusiones quaslibet, omniū enim ferax est Hispania. Itaq; Cantabria utcunq; nos delitijs patrijs abstersit, & ad reliqua ferenda fecit idoneos. Postq̄ uerò peruenimus Burgos, & nescio quos æstus haberemus in animo, nihilo minus alsimus q̄ Louanij, nisi quòd lignorum copia esset parua. Memini hîc iam uici satis populosi, ubi unum solum nancisci potuimus fasciculum sarmentorum: neq; enim præterea fuit alter, & præter spem bruma inualuerat. Omit

 to Pin-

ro Pinciam ubi hæsimus dies decem, dum certiores redderemur de commodo domicilio, quod Methymnæ quo tum pergebamus, statiua erant aulæ Imperatricis. Diuertimus ad Proreginam Indiæ, huius enim matrimonio iunctus fuerat quondam frater D. Fernandi: illic omnia meliora, & commoditas tanta, quantam inter aulicos sperare liceat: paulò post abimus Salmanticam, ubi cùm ego postea subsistere in meis studijs, & rogāte episcopo Cordubensi. suscepissem docendum filium fratris Proregis Neapolitani: reliqui interea in aula uersati sunt, & post annum demum profecti sunt Hispalim. Illic socius profectionis perijt Iohannes Hammonius, correptus phrenesi, alius è ministris Gallus & ipse, quem in uia oblatum adduximus, submersus est in Betico flumine: equorum custos qui nobiscū è Louanio uenerat, defunctus est Salmanticæ. Tres abstulit triennium. Porrò ipse meus Vasæus, Augusto superioris anni desperatus iacuit, adeò illic omnia feruent in Betica: saluus tamen ad me uenit Eboram, paulò post Calendas Octobres: iam enim exactum erat tempus quo sese addixerat D. Fernādo, & calida non placebat Hispalis. Is nunc agit Salmanticæ, honesta conditione, ocium nactus & ipse profundissimum, de quo narrare libet, & deinde ad

de ad me ueniam. Eſt Prætor Antuerpienſis Franciſcus de Valle, is ante annos aliquot creditor Cæſaris uenit in Hiſpanias, recepturus quod deberetur, longa eſt fabula, & nihil ad nos. Filium habet natũ annos credo. 15. qui prioratum eccleſiæ Salmanticẽſis obtinet, qui eſt circiter ſexcẽtorũ ducatorũ quotãnis, præter alia ſacerdotia, qbus oneratus eſt. Huic præfectus eſt Vaſæus noſter docẽdo, patri, ac matri, & uniuerſæ familiæ chariſsimus. Bona ſpes mihi per hunc poſthac fore, ut crebro literas meas accipias. Oro te mi colende præceptor, ut tuas inuicem uideam, eas curabis perferendas Louanium ad Rutgerum profeſſorem Græcum, qui dabit operam, ut tandem ad me ueniant. Sed ad me redeo, qui tametſi uixerim alioqui ſuauiſsimè cum amicis Salmanticenſibus, multa tamen mordebant ſubinde, quoties reſpublicas noſtrates cum iſtis conferem, & utriuſque nationis religionem perſpicerem. Sed iam utcunque ad res inſolitas minus commouebar uſu doctus & admirationis ſatur. Et uiuendi genus illud, & ſi remotiſsimum à noſtratium moribus, hac tamen parte nunc fœlix arbitror, præ ut hîc uiuitur. Nam Salmanticæ rerum certè omnium eſt copia, & familiam componere licet more Brabantino ſi libeat, miniſtros, ancillas, & reliqua omnia cõpares,

&

& tractes ut liberos homines decet. Verũ ubi primum ingressus sum Eboram, putabam me uenisse in ciuitatem aliquam Cacodæmonum: tot ubiq; occurrebant æthiopes, quos ego sic detestor, ut uel soli queant me hinc depellere. Quòd nisi Deus amicum largitus esset M. Iohannem Paruum, doctorem Parisiensem, haud scio, an hactenus substitissem inter Lusitanos. Est hic diues admodum, nõ canonicus solùm, uerùm etiam archidiaconus templi, qui non minus absentia mea cruciaretur, quàm ego illius: adeò uiuimus amicè & familiariter. Videor mihi uersari in Pœdagogio nostro. Domum habeo è regione illius, cùm mensa posita est, uocor. Inter comedendum legitur aliquid Hebraicè è testamẽto ueteri, & Græcè è testamento nouo, dubia conferimus, & alter alterius scientia fruimur, quando & ipse has literas non ignorat, & duos habet domi cõsanguineos sic satis peritos. In summa, tota cõfabulatio, aut literas habet, aut sermones de pietate, & religione. Nihil itaq; hactenus mihi fuit negotij cũ istis mancipijs. Vnũ habeo ministrum nostratẽ, annosum, & rerũ domesticarum peritum, quẽ offendi Salmãticæ, is meis usibus & negotijs uacat uel solus, nec grauè est non imperiosi domini iugũ ferre. Quòd si me ad ingeniũ terræ uernaculũ accommodarem,

darē, ante omnia mulā alerē, & ministros quatuor? Qui posses? Ieiunarem domi, foris splendidè triumpharem, & amarum illud sumerem pharmacum, ut plus deberem quàm queam soluere. Nam ita demū perfectus absoluitur aulicus. Venit hic in mentem cuiusdam, unde coniecturam facies de cæteris: is quē tibi depingere uolo, simultates exercebat cum homine (credo) Gallo, qui huc migrauerat tempore Regis Emanuelis, ascitus in familiam Leonoræ reginæ. Lusitanus fastu externo uincebat, Gallus cœnabat lautius: & (ut fit) non ignarus istorum morū, curiositate quadam, & arte nactus est libellum in quo alterius referebantur sumptus diurni. Incidit in locum satis ridiculum, & planè Lusitanicum. Cùm enim sic quotidie scriptum esset, In aquam quatuor sextilia, in panem duo regalia, in raphanum sesqui regale, & ita tota hebdomada tam magnificis impensis decurreret, ratus aliquanto lautiorē futurum diē Dominicum, sic scriptum repperit, hodie nihil, quia in foro non erant raphani. Eiusmodi charissime Latome fastuosos ῥαφανοφάγους multos hic reperias, & tamen plures secum foris trahunt famulos quàm domi consumant regalia. Imò credo hic esse, quorum census non est maior meo, & tamen octo utuntur assėclis, quos utcunque, si non grandi cibo,

fame

ſame tamen ſuſtentant, & alijs fouent rationibus, quas ego ſtupidus nunquam diſcere potui: nec magni negotij hic eſt, inutilem turbam conquirere ſeruorum, quòd omnia potius ferant, quàm artem diſcant mechanicam. Et quid quæſo tanto opus eſt numero? Et ſi ocium agant omnes, nemo tamen caret officio. Duo præcedunt, tertius geſtat galerum, quartus pallium ſi fortè non pluat, quintus equi capiſtrum, ſextus holoſerica ſandalia, ſeptimus ſcopulas illas quibus ueſtes repurgantur à pilis, octauus pannum quempiam, ad abſtergendum equi ſudorē, interim dum dominus audit ſacrum, aut confabulatur cum amico: nonus pectinem promit, ſi fortè honoratior ſit ſalutandus, ne incompoſito appareat capillitio: quæ uidimus teſtamur. His moribus tu fieri putas, ut laborem ullum ingenuo patre natus ſuſcipiat? Etiam ſi dimidium prouentuum meorum effundam, non nanciſcar ancillam liberam, aut miniſtrum uerè miniſtrum. Quin & noſtrates quoque perpenſa gentis conſuetudine, protinus rediguntur in nobiles: pudori enim daretur, ſi è macello partem carnis deferrent, aut oſtenderēt ſe manibus ualere. Omnia huc ſpectant ut perpendas, quàm diſtent hi mores à noſtratibus, ipſis quoque Luſitanis nō probabiles. Verùm hic guſtus ocij ſic paſſim omnes

corri-

corripuit, ut boni uiri, uelint nolint, mancipijs uti necesse habeant, & prudenter ferant, quod uitare non possint. Faxit Deus, ut aula diu persistat Eborae, tum propter D. archidiaconum doctissimum & optimum uirum, tum etiam propter rationes domesticas, quae si ad aethiopum regnum reuoluantur, uereor ne hîc diutius haeream quàm uelim: sin receptam consuetudinem pergam damnare, non uideo aliud futurum, quàm ut subitò me aliò conferam, aut miserè comedam raphanos. Consolor tamen ipse me fortiter, & magis praesenti gaudeo statu, quàm metu futurorum conficiar. Tantum uolui tibi significare, quomodo sese hîc omnia haberent, ut quemadmodum praesens consueuisti, ita adhuc pergas etiam absens consilium tuum adhibere. Memini me quandoque leuiter abs te castigatum, quòd ad rem parum attentus essem, & parandum etiam senectutis uiaticum. Hactenus non induxi animum, ut aliquid prospicerem in posterum, nec adhuc mihi possum illud imperare. Spero dabit locus exilij mei uictum exuli, quocunque me Deus miserit: quòd si nihil reliquum est in patria, quod me reducem queat alere, moriar peregre, & studijs meis morem gerã, potius quàm illic nemini. Nam de parandis hic opibus, quemadmodũ plaeriq; putant, ut bene saginatus

domum

domum reuertar, id uerò ſomnium eſt: habentes uictum & amictum his contenti ſimus: & ut cum Flacco dicā. Lætus in præſens animus quod ultra eſt, oderit curare. Spes nummaria nō me fecit erronē, ſed ocij deſyderium, id uolente Domino conſecutus ſum profundiſsimum, non eſt animus præſenti oblata occaſione non uti. Valeant qui craſtina curant. Scio te ridere ſtultitiam meam, ipſe tamen me hoc nomine nō poſſum ridere, & ideo tibi forſitan magis ridiculus uideor. Verùm quid facias, ſi aliquis me ita incātauit, ut nolim ullo pacto ſollicitus eſſe de craſtino? Non ſemel mihi ſuccurrūt tres illi profectionis comites, forſitā quarto anno quartum adijciet Deus Clenardum. Et quo mihi diuitiæ ſi non cōceditur uti? unicus ſemper mihi fuit ſcopus, è turbis illis eripi, quas præbebat patria, ſatis mihi beatus uideor, quòd uel tandem peregrè contigerit. Nihil amplius opto, quàm ut Deus hanc mentem mihi ſempiternet, ocium præſens conſeruet, & qui uiuere non cupiam ualde diues, ne unquàm ſic deſipeā, ut diues uelim mori. Sed iam ſit modus tā loquacis epiſtolæ, quādo amoris erga te mei modus nullus eſſe queat. Chariſſime præceptor, da quæſo ueniā, & uiciſſim ad ineptas literas, & ſapienter & copioſè de rebus me omnibus certiorē facito. Non poteram cohibere
calamum

calamum, quin quiduis effunderet: adeò iucunda mihi est memoria Latomi, quod si hactenus tacuerim, iam causam dixi silentij: tuum erit omnia in partem accipere meliorem, & ita Nicolaum tuum ex tempore scripsisse, ut simplex animus dictabat, cogitare. O si aliquando dabitur in mutuos amplexus ruere, & buccis plenis de omnibus & coram colloqui: sentio hic uim latentis naturæ, institutum sermonem abrumpo. Abbatem Blosium semel credo, aut bis salutaui, paucis tamen uerbis, an acceperit literas, equidem hactenus ignoro, ego certê ab illo nihil uicissim accepi. Scribam nūc rursum, & ipsi quoque obtrudam prolixam fabulam. Sororem charissimam cupio rectè ualere. Vtinam desierit laborare è capite. Adornauit rex noster classem quandam, subsidio Imperatoris adituri Italiam: ea bellissimè instructa est Vlissipone: Cumq; putaretur iam profecta, heri inde acceptis literis, intelleximus dilatam profectionem: cùm tamen ferant Cæsarem uenisse Barchinonem. Forsitā nobis hîc opus erit Castellanorum potius auxilio. Sparsus est hîc rumor de Rege Fessensi, quem aiunt aduentare ut oppidum Saphin expugnet, & alioqui quotannis Maurorum incursus semper aliquid nostro regi facessit negotij. Forsitan audisti obsidionem anni proximi, quæ Lusita-

nos ualde sollicitos habuit. Sunt oppida quædam in confinio sita Lusitanico, præsidio, eoq́; perpetuo munitá: quæ si Maurus semel recuperet, etiam de bona parte Beticæ actum fuerit. Inuitat me quod reliquum est spacij, ut de sectilibus aliquid adhuc tecum fabuler. Mense Iulio calent hîc omnia, usque adeò, ut uix urbe tota puteum reperias, qui non penitus aqua destituatur. Nisi siccis faucibus perire uelint, ante diem foris petenda est aqua. Interdiu uerò in foro mulierculæ prostantem aquã uenditant, & sectiliatim dispertiunt. Ibi etiã si raphanophagus fortè purpuratus præterequitet, iubet porrigi quod bibat. Non enim id uitio uertitur, alioqui perpetua notandum infamia, si quem hospitem in taberna uinaria tractaret. Non semel mihi quoque contigit, ut cũ lauandæ foret manus, ad sectilia tanquã ad sacrã anchoram confugeremus. Siquidem non semper habitaui tam commodè ut in præsentia. Quid restat optime Latome? nisi ut orem Deum ne hanc animi securitatem Nicolao tuo quandoque adimat. Commendabis me precibus tuis Domino, & mutuum orationis beneficium impendes. Ego & si uelim, nequeam tamen doctissimi præceptoris obliuisci. Vtinam contingat olim communem habere sedem, & pristino more tecum seria iocosq́; miscere. Tecum

uiuere

uiuere amem, adderem, tecum obeam libens. sed nimis Horatianum est, & non crederes. Vale ergo optime atq; obseruande præceptor. Nec ex literarũ raritate animum & memoriam meam metiaris. Si fuit quoquo pacto peccatum, pensatum est abundè credo, & peruenimus usq; ad Ohe, ut cum Comico dicas: Vehemens Nicolae es nimis in utramque partem, aut pertinaci silentio, aut uerbositate immodica. Sed heus tu secreta hæc mysteria uide ne quis Coriceus audiat, ne uel me miseriorem putet quàm sim, aut nimis in aliena Repub. dicat insolentẽ. Nõ alio mihi modo uidebar hæc scribere, q̃ si tecũ fabularer in cubiculo. Sint ergo omnia mea non in charta, sed in aëre scripta potius quàm alios uelim fieri huius fabulæ conscios, uidelicet ne quà hoc ad ῥαψῳδοφάγον aliquem permanet, & ego perierim funditus. A Eboræ 26. Martij. An. 1535.

Nicolaus Clenardus D. Latomo suo S. D.

MVltis paginis opus esset, si tibi ordine statuam perscribere, quo pacto hæc proxima mihi successit profectio, particulam unam modo decerpam, ut inde coniecturam facias, quàm

sim in præsentia ad quæuis exercitatus ferenda incommoda. Conductis mulis clitellarijs tribus, quibus agasones duo præerant, & coemptis caballis duobus mihi ac ministro 30 die Iulij cum iam utcunque deferbuisset æstus, cœpi iter facere Bracaram uersus. Aderant comites mihi tres serui Aethiopes, Dento, Nigrinus, & Carbo. Pompā si uidisses, & arcas grandes tenuis domini, omnino credidisses aliquem aduentare episcopum. Discesseramus ab Ebora inclinante iam die: tantæ molis erat Eborensem linquere nidum. Quare factum est, ut serò & multa nocte uix tandem perueniremus ad primam stationem, implicati etiam erroribus, & dispendio leucæ unius. In diuersorio uinum non erat. Aiebant in domo proxima uenditari, sed abierāt omnes cubitum. Itaque ad lagenam nostram confugimus, quàm in huiusmodi usum adornaueramus. Equi nobis fuerunt multo magis fœlices, ut qui talem aquā hauserint qualē antea nunquā, quòd ut exactè pernoscas (ad rem enim opinor facit) calculi nostri in memoriā reuocandi sunt. Ducatus cōtinet centusses quaternos, Centussis, regalia centena, sint sane decē regalia stuferus brabantinus. Cùm ergo rogaremus, quo duceremus equos aquatum, toto pago siccitatem esse narrāt. Quid? nihil domi habetis aquæ? En tibi

En tibi sex hidrias plenas, inde iumentis subuentum est, tãta liberalitate hospitis, ut in singula capita imputaret terna regalia, hoc est eorum symbolum qui Louanij potitant uinum uernaculũ. Mihi illic lectus fuit multo breuior, quàm pro pedibus, adeo ut si bruma fuisset, genuum tenus abijssem in glaciem. Mancipia mea, quæ domi assueuissent stratis mollibus, cũ diu è ministro quærerent, ubi nũ dormirent, stoream quandam declinare cogũtur. Hæc omnia prophetica erant auspicia institutæ peregrinationis. Subsequente nocte cùm ad montẽ Argillæum uenissemus, unica erat casula, uix sarcinarũ capax, stabulum equis nullum, lectorum ne umbra quidem. Et protinus nos ad hospitam. Est ne hordeum? Non est inquit, sed habeo siliginem. Per Hispaniam mi Latome, nec fœni, nec auenæ usus est, sed pa learũ & hordei: Hic cuniculus nobis cœna fuit, quem interdiu malè augurantes emeramus. Equi sub dio pernoctabant, una cum reliquis comitibus, substratis humi clitellis, & huiusmodi delitijs. Ego dominus, ut par erat, commodius tractari debebam, inter sarcinas me sic composui, ut caput & dorsum utcunque conquiescerent, reliquũ corpus propenderet una cum pedibus leuiter subrasa terra. Vixdũ hora præterierat, neque enim solidam noctem dormire cõue-

niebat, cui tantus strepitus curæ fuerat, cùm subito muliones excito: at nec dum licebat progredi, quòd adhuc lateret Luna, quare & ipse somnolentus accubui inter agasonum aulæa, quorum ego uitam dum toto hoc itinere disco, si è cubili metienda est sanctimonia, plus est sanctitatis in his duobus meis agasonibus, q̃ in uniuersis fratribus minoribus: quin & me nocte illa sanctiorem fuisse putem, q̃ decem Franciscanos. Iam Luna emergebat, & per uastum desertum quod restabat, iter facere cœpimus, uix tandem meridie ipso, spacio horarum decem, confeceramus leucas quatuor, cũ interim & Guillielmo meo procidisset equus, nõ sine periculo, & mihi fermè idem accidisset, nisi adhuc meminissem in huiusmodi casibus ad frenum concurrendum esse. Pransi sumus madidius, & lagenam exhausimus securi iã de cœna proxima, quã ultra Tagum muliones promittebant opiparam. Quid fit? serius aduenimus, q̃ ut Tagum traijcere liceret. Vnum erat in ripa diuersorium, cuius dominum, si rex fuissem, ea nocte coniecissem in carcerem, aut adegissem in crucem, adeò nos excepit inhumaniter. Itaque prius aliquantum distomachatus in agasones, qui non magis properassent, ingredior domum, & salue, inquã hospes: dubitabat Polyphemus, an resalutare deberet. Habe

tis pa-

tis paleam? Silebat obambulans, occupatus credo in instruẽda nobis cœna. Habetis inquam paleam? Vix tandem respondit non esse paleam. O misera Lusitania, Beati qui non uiderunt, & crediderunt. Interim desidebam totus ira tumidus, quòd posteaq̃ equi nostri bene ieiunassent, & aliquantum abijsset temporis deponendis sarcinis, domum dicebant palearũ esse plenissimam, eam uix tandem post multos clamores protulerunt. Eadem mora fuit in ordeo. Heu gentem ultrataganã. Pergamus in fabula, Est quòd comedamus? Astabat igni ollula parua, cui inerat frustum lardi. Eia præbete mihi partem. Præbuerunt haud aliter, atque carnes apud Genuenses: mihi obtigit puto semisemuncia, nec multo plus Guilielmo meo ministro. Habetis ne oua? Non est iam ouorum tempus. Quid? nullámne gallinam? Non sunt hic nobis gallinæ. Omnia scrutabar, ut aliquid saltẽ obijcerẽ latranti stomacho. Heus hospita, posses ne mihi cedere partẽ iuris in quo coctum est hoc lardum? Non est salubre. Da inquã quale quale sit, ut intingã modo panẽ. Non ualet inquit. Et ego ad ministrum, quid agimus Guilielme? nihil ne reliquũ est uini cãdidi? forte fortuna cyphulus unus remanserat è prandio. Itaque partem panis torrebam, & uipam (ut uocant) faciebam, scilicet ut consumeret

 si quid

ſi quid fortè ex copioſa cœna grauaſſet ſtomachũ, exhauſto cypho magis etiam eſuriebam. Et protinus, nihil ne præterea, inquam, domi eſt lardi? Aſſare uoluiſſem ſuper prunas, non eſt ſanum nocte, difficile erat aliquid contra tam præfractam medicam obtinere. O muliones, quàm belle nos decipitis. In Taucos habituri eramus omnia, nam ſic pago nomen eſt qui cis Tagũ iacet, quo traijcere nõ potuimus. Heus hoſpes nihil eſt hic piſciũ? non eſt dies piſculentus. Quid facerem? commodũ uenit in mentem cæparũ, quas puer aſſas aliquando comederam. Et protinus: Sunt ne uobis cæpæ? quàm hic metuebam ne negaret. Videbimus inquit. Aliquãdiu inter ſpem metumq́; ſuſpenſi, hoſpitali Ioue propitio, nacti ſumus par unum, id dum aſſatur pulchrè mihi dentes pruriebant, quaſi in phaſianos eſſem inuolaturus, alteram comedit Guilielmus, alteram ego lambendis ſubinde digitis: conditæ autẽ erant oleo & aceto, cuius illic bona ſanè fuit copia, nã quod uinũ appellabãt facile duorum fungebatur officio. Poſt tam lautum conuiuium, habes ne, inquit meus Guilielmus ad hoſpitem, lectum huic domino? Non eſt inquit Cyclops, iam lectorum tempus. Quàm me putas conſternauit hoc reſponſum? Subibant animũ noctes duæ quibus multis Franciſcanis incõmodius cubueram.

cubueram. Post multas preces extorsimus lectum uiginti regalibus, quem aliis in locis præbebant nummis quinq; aut decem. Auriferum Tagum dixerunt Poëte, non ita me Deus adiuet à ferendo, sed ab auferēdo auro. Cùm tam malignè fuissemus excepti, plurimum tamen soluimus, ut nummulos aliquod omittam quos perperam supputando lucrabatur planè mercurialiter. Quid tibi uidetur mi Latome? An non uerum erat uaticinium, cùm nudis dormirē pedibus? Transmisso iam Tago omnia mitescere uisa sunt, uenimus Conimbricā de qua egi apud Resciū. Bracaram ingressi sumus. 12. Augusti locum mihi gratissimū. Cras si Deus permiserit, proficiscor ad diuum Iacobum, hinc abest circiter leucas. 30. etiam inde salutandus es, ut omnis exilij mei habeas testimonia. Interim Deum orabis, ut me quemadmodum statui, æstate proxima uobis incolumem restituat. Saluto magistros nostros, & me illorum commendo precibus. Vale mi præceptor, uale charissime Latome, cum sorore, & Latomo iuniore, & uniuersa familia. Braccaræ. 21. Augusti. Anno. 1537.

Clenardus Præceptori suo Latomo S. D. P.

ET si magnam mihi putem fieri iniuriã, quod tot epistolis prouocatus nihil responderis, humanius tamẽ esse duxi peccare officio, quàm silentio retaliare iniuriam. Audi igitur optime præceptor, quo in statu sint nunc res meæ, & quo terrarum iactatus sim amore Arabismi, qui quondam dam tam solebam esse sedentarius, ut uix pedem domo proferrem. Superiore Nouembri decessi Braccara, iactis iam ibi nouæ scholæ fundamentis, cui præfecimus Vasæum socium illum itineris mei stipendio centum milium, hoc est quingentorum renensium. Nolite inuidere Theologi grammaticis, si opibus certent cum canonicis Cameracensibus. Sed ut cœperam, reliqui Braccaram, & profectionem adornaui Castellam uersus. Siquidem animus erat trimestre illud hibernum insumere peragrandis urbibus aliquot Hispaniæ, ostensa mihi spe hominis Arabici, quem in uinculis esse audiueram Cæsaraugustæ. O te miserum inquies, qui cùm possis esse fœlix, uersandis libris Latinis, Græcis, Hebræis, Chaldæis, tamen tot uiarum te obiectes periculis, ut salutes captiuos Arabicos. Magis id diceres, si die Clementis

mentis coràm testis adfuisses, cùm montes arduos eques conscenderem: aut cùm proxima quadragesima, ferme diem totum in fragosis rupibus erraremus famelici, sitibundi, nullo aquarum reperto uestigio: uerum quos manet galerus Cardinalitius, eos æquum est his ueluti rudimentis, ad tantum fastigium erudiri. Omissis iocis, pergamus in fabula. Proposueram inquam adire Salmanticam, Cæsaraugustam, Murtiam, Garnatam, Hispalim, & forte Toletum, atque Complutum. Venabar enim quædam in Arabicis, quæ priuato Marte con sequi non poteram. Vbi ueni Conimbricam, noua hæc est inter Lusitanos Academia, quàm magno, & planè regio animo rex noster molitur: stipendia professorum quondam ad te perscripsi, unum dolenter dicam: superiore hyeme accitus est eò, causificus quidam, salario mille ducatorum quotannis. Vide quàm sint in precio discordiarum patroni. Eò igitur cùm accessissem, audio apud amicum in colloquio, Hispali esse figulum quendam Neophitum è Machometica gente, hominem Arabicè doctum, & quo ante annos aliquot usus fuerat præceptore Pincianus quidam, undè libros emeram Salmanticæ. Itaque inuerso peregrinationis ordine recta propero in Beticam. Medio itinere obnũciata

morte

morte hospitis mei Iohannis Parui, deflecto Eborã, & saluo amico præter spem reperto, dies aliquot hæsimus in mutuis complexibus, & simul reparauimus uires, quas in miserrimis diuersorijs attriueramus. Specimen quoddam habes in epistola, ubi inter cœlum ac terram suspensus dormiebam. Ingressus Hispalim, statim ad figulinas accedo, uerum docendi munus detractabat senex, quem conspurcatis brachijs in officina repperi ollulariam exercentem, aiebat sese iam senẽ, præterea alijs distractum negotijs (nam simul & medicinã meditatur in Triana, hoc est Hispalensi suburbio) non posse mihi uacare, ego interim subornato D. Fernando, apud quẽ eram in hospitio, quòd eo authore uenissem in Hispanam, omnem mouebam lapidem, ut saltem inter ollas mihi locus daretur, & obiter inter agitãdum rotam subinde dubijs meis responderet, obtineri res non potuit, Sontica allata est causa, & si Maurus esset natione, se tamen aiebat uerè Christianum, nolle se ullum ueteris superstitionis signũ dare, nec fieri posse, quin plærique de eo sermones miscerent, si me aut priuatis in ædibus, aut inter operas suas in disciplinam suscepisset, Neophitum se quidem esse, tamen uitæ genere se consecutum, ut paucis uideretur alienigena, ægrè se opinionem illam uelle perdere.

Eam

Eam causam cùm meritò acciperem, & tamen anxiè quærerem à quo discerem, assumpto mecũ Arabico codice, quæritabã in foro inter mãcipia, si quis fortè è Tunetẽsibus esset qui noscet literas, nactus unum qui sese literatum profitebatur. Quid, inquã, in diem lucraris? Viginti quinq; obolos. Eia mecum sis in cubiculo ad prunas, & tantum docẽdo capito, placet conditio. Inter confabulandum, tento hominẽ num mecum uelit abire in Flandriam. Iam enim putabã apud me esse, aut Despauteriũ, aut Nebrissensem. Nõ omnino abnegabat, cæterũ se redemptionẽ expectare, & propediẽ uenturã pecuniã ex Aphrica, quæ si eum spes destitueret, ego cum hero paciscerer, & præceptorem abducerẽ. Rursum hinc excludor. Nã allati sunt nummi è Fes, & meus liber discessit magister. Quid restabat, nisi ut omnino desperatis rebus abijcerem Arabica, & me q̃primum ad uos reijcerem. Intellexerã ex hoc Mauro, alium quendã seruire Almeriæ, iter est 30. leucarum ultra Garnatam, hominem mirè doctum, & facilè posse illũ redimi. Deterrebat me prolixitas itineris, præsertim hyeme, quæ tum multo q̃ solebat inclemẽtior incubuerat Beticæ, & montes niuosi mihi narrabantur, qui Granatæ imminent. Præterea non sine periculo adiri Almeriã propter Maurorũ incursiones.

Certè

Certè prouidendũ erat, ne nimis fierem Arabicus, quàm uellem, hoc est, ne dum captarem literas ipse in captiuos referrer. Ieci tamen aleam, & Garnatam ueni, inde ministrum misi, qui hunc quem dico Maurum conquireret, longæ sunt ambages, si singula persequar. Venio ad summam. Cum Marchio qui regno Garnatæ præsidet, in mei gratiam literas ad herũ misisset, immodico precio consternati sumus. Petebantur ducẽti Ducati. Deinde post menses duos, quos Garnatæ cõtriui apud medicum quendam, ipse ad Maurum profectus sum. Interea creuit merx Arabica, & petebantur Ducati trecenti. Ne tamẽ omnino consuetudine hominis frustrarer, quẽ doctum nouerã, accepi conditionẽ quàm tulit Marchio, se curaturum ut Mauro uterer Garnatæ, modo ego illi, & filio operã meam commodarẽ in Græcanicis. AEgrè differebam reditum in patriã, ægrè priuabar hoc Mauro, remedium unum uidebatur, si ad Iulium usque hic manerem, ac post fructum aliquem cumulatior abirem, posse enim me Augusto nauigare ut Martio. Ita factum est, cùm appeterẽt Calendæ Iulij, ego iam abiturus uidebar, cùm nihil uellem minus: statuerã enim quiduis pati, quo hunc abducerem præceptorem, iam domestica consuetudine expertus illius literas. Marchio & filius me

retinere conabantur, causantes æstum nimium, quo durante non esset tuta profectio, saltẽ menses duos auferre uolebant, ut interea filius consummatior esset in Græcanicis, uidebã eo rem spectare, ut hunc Maurum emptum donarent, modo permanerem bimestre: tamen ne quid fucatè agerem, ultro adiui, conditionẽ laturus. Donate inquam hunc mihi Maurum, persistã hic uel ad ipsum usq; Ianuarium. Donabimus inquiunt, etiã si mille cõstiterit aureis: Itaq; mihi hic restant menses sex, quos nõ tam discendo Arabice conterã, quã conquirendis codicibus. Garnatæ libros repperi, quos mihi hoc tempore Maurus descripturus est, uenales enim non sunt, nec alibi temere fuerint exemplaria, cùm hic in funere Augustæ esset Cardinalis Burgensis, benigne operam suam pollicitus est, & se uel apud Cæsarẽ acturum de libris qui sunt apud inquisitores, ut mihi potius sint utiles quàm Vulcano. Est inter aulæ proceres nostras quidã. N. qui cùm huic Marchioni intercedit amicitia. Propediem authore Marchione ad eum daturus sum literas, ut hac in re nobis commodare uelit. Quorsum inquies tanta ista molimina. Audi charissime præceptor: Principio cùm discendi laborem instituissem, nihil aliud propositum habebã, q̃ ut affinitate linguæ penitius intelligerẽ Hebraica,

nec super

nec superstitionem Machometicam somniabā. Nã per cùm me Salmanticenses reuocare conarentur, primæ notæ amicus Franciscus Victoria, non ignarus studij mei, sedulò me hortatus est, ut me componerem ad scribendum contra Machometum, quando bona pars Hispaniæ contagio sectæ laboraret, & illarum quoque ouium habendam esse rationem, librum æditum Latinè uertendum in linguam Hispanicam, mox Græcum posse fieri, quo & Græcia, quæ fermè tota Machometi est, errorem suū agnosceret. Ego non nescius quàm parum ad eam prouinciam essem idoneus, præter cætera illud quoque addidi. Primum legendum esse Alcoranum. Deinde Sunam, & stultum oppungare quod non plane perspexeris. Postquàm hîc Granatæ totus in hoc studio fui occupatus, nihil magis mihi arridere cœpit, quàm quo inuitabat Victoria, hoc est, ut oppugnando Machometo me iam deinceps dederem, quando occasionem nactus sum, ut facile omnia illius superstitionis inuestigem mysteria. Cœpi cum hoc Mauro legere Alcoranum: is est liber uelut Iudæorum Pētateuchus, aut Christianorū Euangelium. Suscipiunt illi uetus ac nouum testamentum, iubente Alcorano: at innumeris scatent hæresibus. Christum Deum negant, nec eum occisum à Iudæis, & multa item

ta item alia sunt dogmata, quæ pugnant cum Euan gelio, ut Euangelio prodito, abrogata est lex cære- moniarum Moysi: sic aiunt Machometum succes- sisse Christo. Hic negotij cardo est, & hinc ordi- enda est disputatio, ut persuadeamus nec sacerdo- tium Christi, nec legem translatam, nec unquam transferendam esse. Illosq; nihil agere, nisi aut è no uo, aut è ueteri testamēto demonstrent Machome- tum successurum Christo. Et quemadmodum nos non armis euangelij, sed ueteribus libris contra Iu- dæos pugnamus, ita par esse, ut teste euangelio nos confutent. Est liber ante annos multos æditus à quodam Theologo Christiano, qui ubi desciuis- set à Christo, pro Machometo scripsit: nomen est [illegible] . Do operam, ut eum undecunq; ha beamus, & iacula tētemus, quibusnam ille pugnare statuerit: Altera certādi ratio, est ratio ipsa legis Machometicæ, hoc est Alcoranus & Suna. Hic li ber est, imò uolumina multa, in quibus dicta atq; fa cta sunt Mahometi, quæ si fideliter uersa essent, nemo tā à cōmuni sensu remotus, qui non protinus superstitionē detestaretur, adeò plæraq; sunt ridicu la. Audi quæso ꝙ hic mihi narrauit præceptor dū legeremus locū Alcorani de paradiso ubi sic scriptū est: [illegible]

Hoc eſt, & in eo uxores habituri ſunt mūdas. Mun das inquit, id eſt, liberas à menſtruis, ſcilicet ut quo uis tempore liceat coire. Quid inquā an in paradiſo celebrabūtur nuptialia? Quid ni? attamen non eſt futura proles, inquit. Nam uoluptatis cauſa illic erunt uxores, non propagandis liberis, quin & ſingulis uiris complures illic futuræ ſunt uxores, pro meritorum ratione. Deusq; huic plus, illi minus uirium largiturus eſt, ut uel paucis, uel multis reddat debitum. Noli mi Latome ridere, deplora potius mi ſeriam gentis, quæ multo latius ſparſa eſt, quā Chriſti religio. O pigros quondam orbis monarchas, qui non ſtatim naſcenti malo tulêre remedium, antequā ex Arabia ſerperet in Græciam. Itaq; qui hic propter Euangelium caſtramur, & cœlibatum meditamur, tota erramus uia, quibus imperitis tot obtrudendæ ſint uxores: colligebat porrò, & nihil certius eſſe dicebat, quàm longè plures futuras in paradiſo fœminas quàm uiros. Quin & hac in uita quaternas licet ducere edicto Alcorani, quanto quis magis uirum agere poſsit, tanto plures fas eſt ducere, non tamē ſupra quaternas. At præter has uxores liberū eſt quotquot uelis emere ſeruas, & cum eis rem habere: has rurſum potes uendere, modo ſteriles ſint. Nā quòd ad uxores attinet, nulla interiecta cauſa,
tamen

tamen quouis tempore repudiari possunt. Non tibi narro fabulas, mi Latome, sed legẽ Machometicam, qui uxores simul habuit decẽ, Nam aiunt illi à Deo uires donatas prophetarũ decẽ. Audi aliud. Quodã tempore dum potens hic propheta inter sepulchra deambularet, duobus designatis monumentis, uterq; inquit apud inferos cruciatur, propediem tamen liberandus, alter in uita garrulus erat, & nouis rebus operã dabat, narrandis & audiendis. Alter à reddito lotio sese minus purgauit, id ut intelligas, audi legẽ Machometicã. In Suna præceptum est, ut ubi quis minxerit, sinistræ manus digitis exprimat, si quid fortè circa præputium sit reliquum, atq; in eum usum pannũ semper secum gestãt, abstergendi causa, qui si defuerit, lapillũ è proximo tollunt, quo summitatem uirgæ perstringunt. Et quia de lapillo facta est mentio, libet alias gentis cõmemorare cæremonias. Quemadmodum Mosaica lege ter coram Domino singulis annis comparebãt Iudæi, ita semel in uita adeunda est Mecca, locus est in mõte Pharã ubi Abraham (ut aiunt) preces fundere solitus erat. Eò igitur quotannis conueniunt peregrini, ex omni orbis parte, semperq; numero accedunt sexties centena milia, quòd si pauciores fuerint, Angeli ipsi comitantur, ut compleatur numerus. Credendũ est, nã

ita in Suna traditur. Peractis igitur cæremonijs Meccæ, abeunt ad montem Araphet: nomẽ habet à cognitione [Arabic] Araphe .i. cognouit: siquidem cùm parentes nostri à paradiso expulsi essent, Adam delapsus est in Indiam, Eua non procul à Mecca concidit, ac tandem dum uterq; uitæ consortem ac comparem quæreret, sese mutuo eo in monte agnouerunt. Noli sibilare, ita Suna prodidit. Ad radices montis Araphet iacet spaciosa planicies, nimirum tot capax milium. Ibi dum pernoctant tota nocte strepitus auditur parandis lapillis, quos inde auferunt singuli sexagenos ternos, quanq̃ non frangenda sunt saxa, ut numerum habeas, sed religiosè quærendi sunt lapilli, ut sese offerunt. Itaq; peririoribus cura est, ut obambulando moneãt plebẽ ne qd lapidum cõminuant, uiolari enim religionẽ: hic iã cõparatis lapillis, quos secum in sacculo deferunt, recta pergunt Minam, per eam locum iter faciebat Abrahã, occisurus filium. Suntq; ibi columnæ tres, certis interuallis distantes, grandi unaquæque lapidum aceruo munita. Nam dum è religione ibi commorantur peregrini triduum, singulis diebus unamquamque adeunt columnã, & unamquãq; septenis lapillis salutant ad quemque iactum dicentes [Arabic] Atque hac cæremonia sese exonerant

rant lapillis ſexaginta tribus. Quid ſibi hæc uult religio? Diabolus ut ſemper bonos ab obediētia conatur auertere, dum eo loco patrē ſequeretur Iſaac, ſuadere cœpit, ne occidi ſeſe permitteret, nec eſſe aliud quod pater haberet in animo. At obediens filius correptis ſeptem lapidibus, ijs dæmonē petitum abegit: paulo poſt rurſum acceſsit tētator, et rurſum ſeptem lapidibus profligatus eſt, nec ſat erat niſi tertio tentaret. Credo ut Chriſti tentatio figuram haberet: propulſus eſt & tertio lapidū iactu. Quibus in locis hæc geſta ſunt religioſi ſunt cippi, & quotannis lapillorum cumulantur aggeribus. Spero aliquando hominem uiſurus es, huius religionis participē, meū intelligo magiſtrū qui Meccā inuiſit ſemel atq; iterum, quod genus hominū apud eos uocantur, حاجي. Nimirum eo ſunt honore, quo apud nos equites Hieroſolymitani. Quæ modo narraui merito ridemus, at apud illos Euangelij pondus habēt, citiusq; negent omnia quàm Sunā, quæ huiuſmodi fabulamentis refertiſsima eſt. Hæc natio mi Latome, longius diſtat à nobis Louanienſibus quàm Lutheriani. Ceterū nō paſſuū interuallo metiēdi ſunt hoſtes fidei: quod ſi peſtis illa Germaniæ, nullā nobiſcū nec libris, nec lingua cōmunionē haberet, ſed lingua quadā ſua & libros nouæ hæreſis conſcriberet,

& eam publicè in concionibus doceret, puto tamen operæprecium faceret, qui ob id linguam hæreticorum disceret, ut errores confutaret, nisi fortè putas, hactenus obuiam eundum esse quatenus nobis periculum est, nec continuo contra eos arma ferenda, à quibus tuti agimus. Id quod si obtinetur in arctum charitatem contrahimus, tantā Dominici ouilis portionem habentes neglectui. Quasi uero contra Lutherum pugnatum sit, nō ut ipse resipisceret, sed ne alios secum in perniciē traheret. Imò uerò quicunq; ab Euangelio discedit, eum quantū licet reuocare debemus, uel ultra Sauromatas agentē. Omitto quòd supra scripsi de Francisco Victoria, & similitudine tecum agam propiore. Patrum nostrûm memoria in Pontificum concilijs cum Græcis agitatæ sunt controuersiæ, & de dogmatis disputatum est; id credo fieri non potuit nisi linguæ communione. Nam si Christianorum nemo Græcè nouisset, quid attinebat agi conuentus? Machometus iste quem illi paracletum dicunt, promissum in Euangelio, duplici ratione superstitionē roborauit: Vt Numa congressum AEgeriæ cōmentus est, quo populum religione uinciret, ita Machometus fingit colloquium Gabrielis. Deinde adiecit gladium, & ui religionem obtinuit, quòd illi fuit quàm facillimū, cessantibus nostris

ſtris principibus. Cumq́; ſemel in Arabia remotiſsima, uelut ſolus in angulo, in lingua quam reliqui Christiani ignorabāt, imperium ſuum ſtabiliuiſſet, armorum potentia fretus, una cum uictoria Græciā occupauit, ac poſtea totam fermè Hiſpaniā. Machometiſtæ igitur ſemper armis exerciti, cùm nullā cū Chriſtianis haberent cōmunionem, qui fieri potuit ut ad rectam fidem reuocarentur? Nam uelut in altero orbe poſiti, nullo uetāte, quicquid collibuit commenti ſunt. Dic te rogo, nuper cum patère cœpit Imperatori, & ante eum Ferdinando, aditus in Indiā, an non quamuis nouam religionem inuehere potuerat, & eam armis tutari? Id fecit Machometus, & facturi erant Lutherani, ni armis prohiberētur, etiā ſi coniunctiſsima nobis cum illis librorum & ſermonis eſt cōmunio. Sed iam ueniendum eſt ad propoſitā ſimilitudinem. Nemo hactenus, quod ſcimus, apud Chriſtianos Arabicam linguā profeſſus eſt, Nam Pſalterium illud Nebienſis Epiſcopi nullos erudiuit. Certè non extant apud nos monumēta huius ſectæ tā enucleata, ut ſi cum Machometiſtis congredi uelis, citra dubium eorum myſteria poſsis aſſeuerare. Hoc omnino uerū puto, non eſſe nobis eos Arabicos, qui cum peritis diſceptēt, quales habuimus aduerſus Græcos. Quare cùm gratia Dei, me na-

ctum uideam, ut uiam aliquam ad hãc rem muniam, non est negligenda occasio. Nisi mihi librorum defuerit copia, stat sententia fideliter Latinis donare quicquid in ea superstitione positũ est. Ac primũ uertendus est Alcoranus, non ille quidem nudus obijciendus uulgo, sed adiectis scholijs, & tuis, aliorúmque doctorum confossus hic illic iaculis. Quòd si tam magno animo Clenardi non defuerint opes (nam Regium somnio somnium) longe maiora tentabimus. Quid quæso? libri isti Hebraici quos Venetijs imprimit Bombergus in omnes orbis partes ad Hebræos nauigant, in Aphricam, in AEthiopiam, in Indiã, AEgyptum, & cætera Iudæorum domicilia. Nos Alcoranos imprimemus cum uersione Latina, & omnibus in locis ubi ab Euangelio deflectunt nostrum habebimus præsidium, tum Latine, tum Arabice, id quòd huius Mauri auxilio promptissimum erit, etiam si Christum non induerit: siquidem domestica consuetudine statui tantum laborare, ut etiam stylo quid ualeam. Eos itaq; libros mittemus in Aphricam, & simul rem faciemus. Hæc atq; alia consimilia iam uerso in pectore, & modis omnibus adnitor, ut undecunq; mihi conquirã codices, quibus si destituor, frustra huiusmodi somnio. Vtcunq; de istis iudicabis,

propius ad munus Theologicum accedit, eum facere ſcopũ huius ſtudij, quàm ſi neſcio quibus uertendis Græcis, aliquid uellẽ dicere ſignificantius. Deinde quando quibuſdã prurit ad ſcribendum calamus, & libenter eloquentiã oſtentant, ut ipſi nihil pugnauerimus, ſaltem ſtudioſis hominibus, uertendo fabulas Machometicas campũ aperiemus dicendi, ne neceſſe habeant muſcas laudare, & in re nihili, bonũ ociũ terere. An non ſuppetent argumenta diſſerenti de perpetuo Chriſti ſacerdotio? An impium erit declamare contra perſonatum paracletum? An minus patebit materiæ ſi quis demonſtret Chriſtum à Iudæis occiſum, quàm ſi ſcarabeus impetat aquilam? Omitto ſtultiſſimas Sunæ næniæs, nam fruſtra coneris hac ratione cum illis agere, niſi prius ſtabiliueris perpetuũ futurũ Euangeliũ. Nihil eſt enim tam ridiculũ, quod nõ uenerẽtur tanq̃ oraculum. Nõ alia de cauſa, niſi ꝙ perſuaſiſſimum habent Prophetam fuiſſe Machometũ, longè et Chriſto ſuperiorẽ: cùm tamẽ fateãtur Chriſtum uerbũ Dei, id eſt [illegible] & natũ è Virgine Maria, ſine patre in terris. Huic igitur muro admouẽdus eſt aries, et hic omnes intendendi nerui, ut quando Euangelium recipiũt, ꝙ ſexcẽtis ante Machometũ annis floruit, eodẽ nos uti doceamus Euangelio, & ſic nos intelligere,

D v quem-

quemadmodum proceres illi fidei intellexerunt. Verùm de ijs & multis alijs tecum coram, si Deus permiserit. Hinc Ianuario decedam in Lusitaniam, ut salutato Rege & meo Principe, quàmprimũ me sistam parentibus. Cogito nonnunquam, Italiam, & Germaniam, ut quando semel peregrinari cœpi, eadem opera uideam Romam, & quendam in Germania pericliter priuato colloquio. Verùm & uiarum discrimina me commouent, & fortè si illuc excurram, nouas experiar remoras. Orabis Deum ut me in salutaria deducat consilia. Vale mi Latome. O quando dabitur mutuas audire, & reddere uoces? Salutabis Magistros nostros omnes, & me illorũ commendabis precibus. Vale iterũ cum sorore & Latomo Iuniore. Garnatæ. 12. Iulij. Anno 39. Gratũ mihi feceris, si quid fortè monendus uidear, ut ante meum hinc discessum, tuas uideã literas. Filius Vostermãni Typographi Antuerpiensis facile curauerit ut ad me perueniant. Quotidie Hispalim isthinc nauigant mercatores, Antuerpiæ minimo negotio effecerint, ut abs te responsum habeã. Præterea & in aula istic Mariæ non defuerit occasio. Habito Granatæ in Alhambra, arx est urbis, ubi moratur D. Marchio, qui urbi præsidet.

Nico-

Nicolaus Clenardus Domino Iacobo Latomo Praeceptori suo S. D.

ETSI literas Arabicas principio sequutus sum, ut quædam rectius intelligerem in Hebræis propter linguæ affinitatem: Nunc tamen longè alio mea spectare cœperunt hæc studia. Dũ Garnatæ cum meo præceptore Arabico lectito Alcoranum, & quotidie deplorandos gentis illius contemplor errores, cogito non semel, quàm indignum sit nouem iam seculis tantam cladem accepisse nostram religionem, & nullum interim exortũ, qui cum Machometistis in arenam dogmatum descenderet. Non quòd defuerunt apud Latinos, qui calamo sectam impiam persequuti sint: Sed quid ad Machometistas, si nos Latinè disputemus? Quid ad hostes, si ensem uibremus quem non sentiant? Neque enim tantum disputandum censeo ut nostros tutos seruemus, ne præcipites abeãt in falsam religionem, uerùm etiam ad nos pertinere arbitror, quod tot orbis nationes disiectæ à Christo pereant. Nec ob id dissimulandum est uulnus quòd uetus sit: sed quando uulnus est graue facienda est medicina, id quod sine peritia linguæ Arabicæ fieri non potest. Quid ergo? Parare uolo qui lingua & calamo ualeant

Arabico:

Arabico: ut uel coram miſcendis colloquijs uel abſentes queant cum illis confligere. Ego per gratiam Dei, & ſi bonam temporis partem impendi Marchioni græciſſanti, reliquis tamen horis id conſecutus ſum, ut cum præceptore quauis de re cõfabulari utcunq; poſsim, ſic certè ut alter alterum intelligat. Neque enim alius ſermo inter nos habebatur quàm Arabicus. An putas M. noſter id me proponere, ut annum doceam Arabice, & nemo diſcipulorum loquatur Arabice? Alia ſunt quæ molior, et meo exemplo ſtudebo, ſi Deus uoluerit, pietatis aliquẽ fructum è linguarum parare noticia. Verùm de hoc capite longius forte agam, ubi peruenero in Aphricã. Nunc de meo itinere certiorẽ te faciam. Cùm iam nactus præceptorẽ nihil uidebam mihi deeſſe præter codices, & eos in Hiſpania cõſequi nõ poſſem, ſtatui mihi proficiſcendum eſſe in Aphricam. Itáq; relicto præceptore apud Marchionẽ Garnatæ ad reditum, cum reliqua familia inde diſceſsi, hoc animo, ut menſibus reliquis huius anni uiuã Feſæ, inter Machometiſtas: ciuitas eſt celebris in Aphrica haud aliter atque Lutetia in Francia: uiget ibi Machometiſmus & ingens eſt doctorum copia. Non poſſum conquieſcere, priuſquam perueſtigauero omnia illorum fundamẽta, & uniuerſos comparauero

libros

libros, quibus impia secta cõtinetur. De cõsilijs meis tecũ sum latè acturus, si Deus me illuc duxerit incolumen. Interim ora pro me, & siquid pro tua prudentia me monẽdum uides, utere præceptoris libertate. Desedi hic in Europæ finibus in oppido Gibalaltar hebdomadis tribus, tantus est enim Neptuni fragor, ut nauigatio nõ sit tuta, & si traiectus nõ sit nisi horarum trium aut quatuor. Recta nauigamus Septam, quod oppidum Lusitani tenent firmo præsidio, & alioqui iam in annos undecim pax est inter nos & regem Fesæ, ut ultrò citroq; mercatoribus commeare liceat. Spero præfectus præsidij Septensis sic mei curam habebit, ut saluus ueniam Fesam, quæ inde distat triginta leucis. Nunquã me dignatus es literis tuis, dum iam octo absum annos, saltem epistola consolaberis exulantem in Aphrica. Bene uale mi præceptor, cum omnibus magistris nostris, uestris omnium precibus meum committo exilium. E Gibalaltar. 7. Aprilis. Anno. 1540.

Nicolaus Clenardus D. Iacobo Latomo suo S. D.

IN Gabalaltar hoc est. ut Arabes uocant جبل الفتح hæsi ferme mensem unum, partim coactus tempestate, partim appetente & instante

instante Christiano Pascha ut Alleluya canerē in Europa, postremum forsitan illud auditurus: Deus qui omnia nouit mihi misericors adsit in Aphrica. Decima Aprilis ueni Septam primum Aphricæ oppidum. Sed hunc angustum strictumq́; traiectum, tanto cum metu sum expertus: ut optimè sine commentarijs intelligerem illud Vergilij. Præsentemq́; uiris intentant omnia mortem: horis duabus gubernator occinebat inamœnam nobis cantilenā. Ariba à uela, hoc est, ad superius latus, ad inferius. Cùm interim ego iam metu præmortuus totus in sudorē solutus sum. Mox stomachus Neptuno uota credo debita persoluit, & breuiter omnibus affectus sum malis quæ patiuntur maris insolētes. Guilielmus interea meus minister grandior, & ueluti columen meæ familiæ, etsi uocem contineret, tacitis tamen uotis sic agebat: utinā hactenus uixissem frater minor. Quòd si essem adhuc in littore non ingrederer nauiculā, ne proposito quidē canonicatu Antuerpiensi: & quāuis alioqui nō sit iniquus Erasmo, tamen optabat periculis interesse Erasmum, ut uideret an uota rideret nauigantiū. Quin & in me stomachabatur, qui ob steriles infructuosasq́; literas, tot adirem discrimina: nisi quòd in uocem apertam non prorupit: Veritus, ut aiebat, ne maledicus in me

peccaret,

peccaret, cùm tempus esse pœnitẽtiæ. Erat inter rectores Gallus quidam, qui seriò asseuerabat se nunquàm tanto salo perfusum fuisse, etsi omnia fermè maria nauigasset, & statim initio me terruit cùm nautas hortaretur ne tantùm indulgerent uelo. Iam & Septensis quidam exurgentibus subinde undarum molibus, Crebro inquit, hoc fretũ traieci, sed antehac huiusmodi fluctus uidi nunquam. Alius Lusitanus admodum peritus maris, sæpenumero crucẽ pingebat cõspectis procul grassantibus in nos montibus, non sine mea suspicione. Ipse claui moderator immaniter scisso Neptuno. Deus inquit nos seruet ab isto puteo, subeunte mihi & illo Virgiliano, His unda dehiscens terram inter fluctus aperit. Quid nos miseri aliud quàm mortẽ ominaremur, quando sic maris incolæ timere uiderentur? Post longam iactationem frustrati instituto cursu, delati sumus in littus, quod uulgo uocant Bullones: ibi terræ redditi, proiecta ancora conchas legerunt adhærentes scopulis, ingratum profectò prandium meo inani stomacho. Locus distat à Septa leucam grandem: & interquiescere uolebant, donec sub noctem mitesceret Eurus. Gallus, & Septensis ille quem dixi moræ impatiẽtes (ut tum quidẽ putabamus) terrestri itineri se cõmiserunt, additis aliquot comitibus: nos

interim expectabamus Neptunum propitiũ, ac non multo post, plusculum inualescẽte AEolo, alius adolescens Septensis, inuitis nautis abire cœpit, ibi continuo Guilielmus, nónne inquit rem animaduertis? passim dilabuntur etiam periculorum doctissimi, & nos hic desidebimus? Quid agerem? Reptandũ erat per arduos montes, & bene fragosos neutiquã peruios Theologo sandaliato, deinde & pericula non deerant propter Maurorum sparsas in mõtibus casulas, q sic pacẽ dicebãtur colere, ut nihilo minus prædandi occasionẽ noscerẽt. Quid tum postea inquit Guilielmus, uel nudis pedibus effugias hodiernum metum, non agitur de frangendo brachio uel tibia, sed totum hominem uorat mare: si nos intercipiant Mauri biennio portabimus lapides, aut agitabimus mulos, & asinos, spes tamen erit in principe tuo infante Henrico, ne perpetuo maneamus in seruitute. Ne longum faciam bene reclamãtibus nautis iungimur tres huic adolescenti, simul etiam suadente illo Lusitano, qui meum metũ iam uiderat. Vixdum per scopulos ad radicem montis reptauimus, cùm nauis rursus in altum delata est, et nos fermè duabus sellis exclusi sumus. Siquidem protinus in limine ipso errauimus, nec uia comparebat quàm ingrederemur, huc atque illuc duce nostro recursante, tandem casu in semi-

in ſemitam incidimus, & bene ſudauimus, ego præcipuè, pallio, tunica longiore, & ſandalijs impeditus. Cùm in ipſo uerſaremur cacumine & corpore toto ſtillarem ſudore, miniſtrum utrunque oneraui ueſtibus, ut expeditius me ſubducerem è uaſta illa ſolitudine in qua nihil erat cernere, præter Maurorũ collapſas domunculas. Nam & adoleſcens, cùm longe à tergo relinquerer, pauliſper cõſtitit, dum ſubſequentem cerneret, maneamus inquit pariter, nam hoc loco ſolet eſſe periculum, & meritò ſinguli ſuã geſtaremus lanceam. O me infœlicem, qui uix me nudum portare poteram. Quod ſi adfuiſſet Antonius Nigrinus meus AEthiops, nihil reſtabat quàm ut ſola indutus ambulaſſem ſubucula, ubinam erat? Monuerunt me Gibal altar, ne ſeruum meum abducerem in Africam, quare eum remiſeram Garnatã ad reditum uſque permanſurum apud D. Marchionem cum præceptore Arabico. Sed reuertamur ad montes Bullonicos, quos ubi perreptauimus, multo adhuc ſole intrauimus Septã, per omnia benedictus Deus: ſera iam nocte comparuit nauicula, ſic tamen ut alto mari pernoctaret. Sarcinas noſtras recepimus poſtridie, uix tandẽ à prandio. Aiebant nautæ multo magis ſeſe poſt noſtrum abitum fuiſſe iactatos, & nobis ludum modo fuiſſe uiſum, nihil tem-

 peſtatis

pestatis seriæ: Nudiustertius cùm illi Lusitano occurrissem: si inquit, remansisses, timore perijsses: ego qui semper ferè mare incolo, ualde metui, adeò intumuit mare ferè ad turris illius altitudinem, & quãdoq; uix salua cernebatur nauicula: primùm ad medium usque fretum reuecti, rursum longius è cursu fuimus exclusi: & item alia multa commemorabat, quæ malui audire, quàm coram cernere. Vtinam anno proximo saluus renauigem, credo non facile iterabo nauigationis aleam. Habes iter maritimum: si Deus me incolumem duxerit Fesam, uideo & aliud scribendi argumentum de profectione terrestri: aiunt nobis quinque noctes agendas sine tecto, sub dio, & sesquidiem consumendum in altissimis rupibus: hoc Brabantino homini, & discipulo Louaniensi quid est aliud, quàm mortis species? Orabis Deum, ut me seruet incolumem & aliquo pietatis fructu reducat ex Aphrica. Bene uale colende præceptor, cum tota familia, Latomo iuniore, & cæteris amicis. Commendo me precibus Magistrorum nostrorum. Septæ. 15. Aprilis. Anno. 1540

Nico-

Nicolaus Clenardus Domino Iacobo Latomo S. D.

SAbbato superiore discessimus Septa, ubi hæsimus quatriduum, ipso scilicet tempore quo Machometistæ suum celebrant Pascha. Opposui ego aliquid ueteri prouerbio, semper aliquid noui adfert Aphrica. Siquidē multo magis me admirati sunt, quàm ego illos, qui iampridem narrante meo præceptore illorum mores didiceram. Monitus fueram nequid uel Machometistis crederem, uel Iudæis, quorum etiam magna hic est copia. Neutros metuo, tum quòd & sic cum illis agã, ut amare possint non odisse: tum etiam quod literis mei præceptoris facti sunt certiores, quàm ego illum humaniter tractem, etsi captiuum. Aperte prædico me uenisse discendæ linguæ gratia, & ut librorum mihi comparē supellectilē. Esse enim iam apud Christianos solennē linguarum complurium professionē, hãc deesse, uelut Arabicã coronidem. mihi hanc susceptã profectionē, ut eam apud nostros homines profiterer. Ego ultro ad disputandum nõ prouoco, prouocatus, respondeo me non uenisse disputandi gratia, sed discendæ linguæ Arabicæ. Illi tamen interim admirantur cùm in colloquio me audiunt citantem fragmēta quædã Alcorani. Superiore biduo tantus

fuit hominum concursus, ut Flandrēsem cernerent, qui legeret, scriberet, loqueretur Arabicè, ut uix mihi spaciū relinqueretur rebus peragendis necessarijs. Cumq; meum sermonem uulgari puriorem audirēt (è libris enim eum hausi) ueluti oratorē quendā suspiciebant Arabicum: adeò ut adolescentē quendam adducerent, ueluti eximiè literatum, qui quinq; annos studuisset Fesæ. Vnde nihil aliud consequuti sunt, quàm ut eum multis præsentibus confutarē in Grammatica: quæ mea uictoria, multis in conuenticulis iactata est. Hæc mi præceptor nō gloriandi causa commemoro, sed ut scias, me gratia Dei optimam concepisse spem de hac mea profectione, nec dubito, me Fesæ multis charū & gratum futurū, & si maximè sim Campiniēsis: Sin aliter eueniat, & mihi Deus pœnā statuit imponere Fesæ, fiat eius uoluntas. Bene uale colende præceptor, & Deum ora pro me. Semper sim commendatus precibus Magistrorum nostorum. Ex Tuytnan. 21. Aprilis.

Nicolaus Clenardus Iacobo Latomo S. D.

DIE 29. Aprilis discessimus à Tuytnan, noctes duas egimus sub tentorio, Calendis Maij, confectis duabus leucis, uehemēs nos

occupauit

occupauit pluuia, & iter torrentibus impediebatur inter altiſsimos montes, ut neceſſe haberemus figere tentoria. Sub ijs deſedimus diem cum inſequente nocte. Poſtridie data ſerenitate pergere cœpimus, & quarta Maij, ingreſsi ſumus Feſam, urbem grandiſſimam, de qua per ocium latius ad te ſcribam, ſimul atque hîc res meas compoſuero. Salutaui Regem Arabicè, & cum eo prolixè ſermonem miſcui, expoſita cauſa profectionis, de qua cum aliquãto ante aduentum meum certior fuiſſet factus, è literis credo præceptoris mei, iam diploma fidei miſerat ut tuto uenirem in Aphricam, & ſi caſu factum ſit, ut ad me non peruenerit. Pollicitus eſt mihi omnia, modo uelim huc uocare præceptorem è Garnata, magna enim uiri fama percrebuit Feſæ. Mea ſemper fuit ſententia adducere hominem Louanium, & eo tantiſper uti donec operam præceptoris non multum deſiderarẽ. Volũt mihi reddere quãti eum emerim, & præterea eius quotidie facere copiã meo arbitratu, ꝗ diu hîc fuero. Rex ipſe etiã fidẽ ſuam dat, permiſſurũ ſe ut hinc mecũ diſcedat in Flandriã. Id quod nõ uideo qui fieri poſsit. Verùm de exitu negotij poſtea ſcribam. Laus Deo rectè ualeo. Orabis ut me ſanũ uobis reddat. Bene uale mi præceptor cum omnibus amicis. Feſæ. 8. Maij. Anno. 1540.

Nicolaus Clenardus Domino Iacobo Latomo Præceptori suo S. D.

SOla nominis tui commemoratio in literis Rutgeri sic me affecit, quasi istic corã tecũ loquerer: uiuebas anno superiore mẽse Septẽbri, utinã te mẽse Septẽbri proximo uidere liceat. Iam nonus agitur annus, quod reliqui dulce Louaniũ, quo dũ anno 38. uellẽ redire, quærendis literis Arabicis redactus fui Garnatã, ubi quid egerim, & qua gratia profectionẽ inde susceperim Aphricanã, literis missis significaui: sed quia fortè nõ sunt redditæ, libet mihi id partem facere præsentis epistolæ, & deinde de uniuerso meo cõsilio tecũ disputare. Cũ incœpissem Garnatæ legere Alcoranum, & miscẽdis colloquijs cum domestico præceptore, cognouissem quàm fœdis erroribus dementata esset gens ista Machometica, siue sic temerè uenit in mentẽ, siue Deus hunc laborẽ mihi obijcere uoluit, certè cœpi consilium, ut omissis linguis omnibus, in quibus hactenus studium posuissem, iam in reliquum uitæ spatium me deuouerem Arabicis, nec quiescerẽ, donec sic promouissem, ut & uiua uoce præsens, & absens tollerabili calamo, possem cum illis in arenã dogmatum descendere, & simul meo exemplo prouocarẽ, siquis fortè hanc

hanc Theologiæ partem mecum uellet amplecti. Multa hic statim uideo quæ cogitas de hac noua pugnādi ratione. Verùm mi præceptor, hoc thema satis iam mihi meditatum est in uarijs epistolis, quas ad certos Hispaniæ proceres misi, omnemq; angulum huius argumēti sic excussi, ut putē me aliquando mea consilia mundo probaturum, simul atque Deus me à præsenti exilio in patriam reducē fecerit. Est præceptor Hispaniarum Principis, hoc est filij Cæsaris, theologus quidā Ioannes Martinius Silicæus, uir probatissimæ uitæ, cognitus mihi Salmanticæ: is simul atq; à me factus fuisset certior, promisit se curaturum omnia, & Cæsarem ipsum, aliosq; mihi affuturos, modo scholam hanc nouam instituere uellē Garnatæ, nam Neophytos illos potius hac re indigere. Ego uerò in Brabantia statui fundamenta iacere, respondiq; non mea consilia destinari Garnatensibus, qui inquisitionis metu simulant Christianismum, sed eos me somniare milites, qui cum Machometistis ipsis possint confligere: & ibi nobis aliquando pugnandum esse, ubi apertè dogma profitentur Machometicum: nullum esse certamen, ubi nemo se præbeat hostem. Hunc scopum studijs meis proposui, quòd ita crederem me fructum è capessendis linguis reportaturum, si eas accommodarem

pietati. Mundus cœpit Græcari & Hebraicari, sane ornamentũ accessit hominibus studiosis. Verùm si hac uia prorogata fuissent Christianæ religionis pomæria, uera gratulandi esset occasio. Quando ergo in Arabismum reuoluta est mea peregrinatio, non me mouit quòd author dicerer professionis Arabicæ, non ut medicis operã præberem restituendo Auicẽna, aut Philosophis, corrigendo Auerroe: sed hoc tantum ante oculos fero, ut quemadmodum contra cæteros hæreticos scribunt Latinè, sic aduersus Machometistas stylum stringerem Arabicum. Id fieri non potest nisi illorum dogmata penitus habeamus cognita, nec credamus quid in Latinorum libris de illis nationibus iactatũ sit. Sed quod suis libris illi ferunt, id arripiamus, & contra id arma capiamus. Præter Alcoranum habent libros Sunñæ tam ridiculos, ut ipsi sese possint confutare, nisi persuasum esset, Machometum fuisse prophetam ueracem. Ex ijs depromenda sunt, contra quæ uelis pugnare. Ego igitur putaui hos libros mihi conquirẽdos, & re communicata cum doctis Theologis, ad me propriè hãc reuocandam prouinciam, primùm ut linguam docerem, deinde rationes doctorum in Arabicam uerterem. Neque enim omnes possunt Arabicari, quãuis multi queant Machometum impugnare. Et contra

Macho

Machometũ Latinè scribere, quid pertinet ad tot orbis nationes, quæ solam linguam norunt Arabicam? Hac mente cùm uenissem Fesam (distat à freto Herculeo leucas quadraginta) statim tota urbe rumor sparsus est, adesse quendam Casis (sic uocant literatos è nostris, ut nos illorum Alphakios) qui cupiat discere linguã Arabicã, eum inter Christianos aliquid esse: quare non expedire, ut quis me doceat, ne quam turbam in uulgo cõcitem. Nam præceptor meus me diffamauerat, speciosis in laudem meam mendacijs, adeò ut rex de aduentu meo paulò ante factus certior, literas fidei miserit, ut sine periculo intrarem Fesam. Primo congressu uehementer fuit rex admiratus, quod tantillum balbutirem Arabicè, nam sententiam meam utcunq; poteram proloqui. Fesenses autem & si docti multi sint, fermè tamen uulgi utũtur sermone, qui sic distat à librorum sermone, ut uernaculus Græcorũ sermo ab oratione Demosthenis. Deinde quemadmodum in Hispania multi professores Bartholum & Baldũ intelligunt quidem, at docent Hispanicè, sic Fesæ extra scholam literatam orationem non audies. Nam inter docendum sunt tertiores. Charissime præceptor si unquã fui malus orator, certè in præsentia mihi dabis ueniam, quod ἀφοριστικῶς scribam epistolam

 & non

& non multum eloquentem: quando enim hoc proximo biennio partim molestissimis peregrinationibus, partim barbarorũ consuetudine mihi uita transacta est, uix iam Latinè scribere possum. Fesa diuisa in duas partes. Vrbs uetus ingens est, & populosa, aiunt ibi esse templa, fermè 400. totidem balnea: nam Machometistæ crebro lauant, nec possunt sine lustratione horarias preces peragere, si uel pepederint tantum. Caue rideas, non nosti eorum cæremonias. Molas habent innumeras, in quibus serui Christiani miseram uitam degunt, & re ipsa experiuntur, quid sit, Dauum dedi in pistrinum. Vrbs noua distat à uetere, fermè semileuca, illic est regia: in ꝓximo est Iudæa, suis septa muris. Pẽditq; tributum pro regis arbitratu. In ea sunt, ut puto, synagogæ octo aut nouem: nam habitant ibi fermè 4. milia, suntq; multi insigniter docti, quòd si olim talem nactus fuissem occasionem, multo magis delectassem illum Antuerpiensem, uerum in præsentia frigent mihi omnia præter arabismum. Nusquã sic feruet Alcoranus, ut hic Fesæ. Tunetæ florebãt & cæteræ omnes disciplinæ, at Fesæ post Grammaticam, toti sunt in Alcorano, & doctoribus scholasticis. Scholasticos intelligo, qui de eorum cæremonijs tractant, de lustratione, oratione, matrimonio, &

nio, & similibus: quarum rerum peritiam qui tenet, uocatur آلفقيه id est, Alfakius, Græce σοφὸς, nisi quòd uox modo usurpata est, in ea sapientia, quæ istas complectitur cæremonias. Dialecticã, Rhetoricam, & artes reliquas, uix pauci attingunt. Est apud eos hic mos: statim à primis annis ad uerbum ediscunt Alcoranum, & infigunt memoriæ librum quem non intelligunt. Nec tamen ullis in scholis hic comparet codex: sed ludimagister è memoria depromit pensum, & in tabula lignea describit, id puer reponit in animo, & postridie alterum scribitur pensum, donec anni, aut biennij spatio, totum ediscat Alcoranum. Multo plures reperias qui teneãt sic Alcoranum, quàm qui ipsum habeant domi codicem. Quare difficillimum est irrepere mendas in Alcoranum. Post hunc ad uerbum ediscunt libellũ qui dicitur رسالة, in quo præscriptæ sunt gentis cæremoniæ. Nec tamen eis quippiam declaratur, nisi quantum assequuntur commertio sermonis uernaculi, qui tametsi distat multum ab ea oratione quæ conspicitur in libris, tamen magnum adfert aditum ad percipienda pleraque uocabula. Hinc iam pergunt ad Grammaticam. Estq; apud eos receptus author Ibun Melic, qui Chiliade uersuũ, id est, mille distichis complexus est uniuersam

Gramma

Grammaticam. Hanc Chiliadem difficilem admodum è tabulis suis commendant memoriæ, & quoti die apud præceptorem pensum reddunt, domi interim lectitantes glossemata. Nam in scholis nullus comparet liber: in hac grammatica, fermè biennio uersantur, aut quadriennio etiam quidam. Porrò auctoritates citantur à Grammaticis fermè ex Alcorano, & hic iam fructum percipiunt memoriæ, citantur crebro etiam poëtæ quibus abundāt Arabes, uerùm sic hæc poëtica discipulus intelligit, ut carmen Ennianum Thomista, qui post Alexādrum & Petrum Hispanum, statim lectitat scholasticos. Quare crebrò rideo nonnullos qui me inuisunt, qui cùm sint insignes grammatici, tamen subinde minus me intelligunt: Arma uirumq; cano Troiæ qui primus ab oris. tantum spectant cur uersus in glossematis citetur, nempe ab oris ab est præpositio ablatiui casus. Quid inquā? nónne uos estis Arabici? Respondent id pertinere ad amatores bonarum literarum. Itaque Arabicum scholasticum norunt, non Latinum armatum: præter unum atque alterum Latomum uel Dorpium. Quare paucos reperias, qui exactè & purè loquantur: nam & si Alcoranistæ sint, & is liber sit stylo elegātissimo compositus, tamen cōtenti sunt memoria, & magis religionis gra

tia discunt

tia discunt Alcoranum, quàm ut eum curent intelligere. Siquidem dogmata suæ religionis iam ex alijs libellis norunt, ut Ethica nouit Thomista, qui tamen non legerit ipsum Aristotelem, in summa totus orbis inter se cõsentit, ut homines magis rerum uelint cognitionem, quàm uerborum. Sunt ut dixi apud Arabes poëtæ quamplurimi, sed pauci eos lectitãt. Quando enim uocabulis utuntur quæ non passim sint obuia in artiũ scriptoribus, uelut ad aliud seculum & priscum ab istis pertinere putantur. Omnia enim antiquare libenter uolumus quæ non intelligimus. Est hic quidam inter primos habitus, uersatus quondam in AEgypto, ubi rhetoricam & politiores attigit literas, hoc nomine tamẽ leuior, quod has gustarit elegantias. Atque ut uideas affines ubique esse hæresibus, quotquot amãt collegium trilinguæ, hic Alphakius nuper fermè in periculum capitis uenit, propterea quòd in scholis dixerit, nescio, in quo authore scriptum, non peccasse quidem unquã Machometum: potuisse tamen eum admittere peccatulum ueniale, præripiendo scilicet pomum puero per iocum, aut consimili quadam uia. Nam in grandioribus culpis, optime præceptor, nullum locum habet Machometus. Et quamuis decem seruiret uxoribus, nam tot simul habebat in matrimonio, fide tamen

bona

faciat ad docendas fœliciter has literas, ut multi & loquamur, & ſcribamus Arabicè, ſi non ſtylo poëtico, ſaltem ſcholaſtico, quem poſtulat diſputatio. Satis eſt prolixa epiſtola, tamen multò uolebã fieri longior, & de uarijs rebus fabulari. Sed reſeruemus omnia in aduentum, ut ſaltem lucrifaciamus aliquot prandia, commemorandis mendacijs. Vnum tacere non licet, ſcilicet ut rideas, ſi non mentitur Machometus, nõ fruſtra profectus ſum in Aphricã. Ipſum ipſiſsimum uidi Machometum, anno ſuperiore Idibus Decembris. Dabo teſtimoniũ locupletiſsimum: nactus ſum libellum perquàm exiguum, in quo depingitur ſic exactè paracletus Arabicus (Nam hic eſt Machometus) & ſic à capite ad calcem uſque diligenter deſcribitur, ut etiã quot habuerit iſte Propheta canos, memoriæ conſecrauerit ſcriptor ſempiternæ, citato authore qui in capite & pariter barba Machometi, non numerauerit ad ſummum niſi quatuordecim pilos candidos. Quid quæſo cenſes? Nónne qui iſtas perſequitur minutias, meritò credendus eſt uerum dicere? Eo igitur in libello nominatis ijs, qui uiuam uocem audierint, ſic de ſeſe teſtatur Machometus, السلام قال النبي عليه من راني في المنام فقد راني quorum uerborum eſt hæc ſentẽtia. Quiſquis me in ſomnio uiderit,

uiderit, re uera me uidit: nã Sathanas nõ ſeſe offert in mea ſpecie: Idibus inquam Decembris nocte intẽpeſta ſomniaui me uidere Machometũ, proſiliẽtem è uentre canis, & quidem probè alatum, adeò ut ſtridore pennarum, me continuo expergefaceret. Cõſequẽs eſt, ut ipſum uiderim Machometum, per locũ ab auctoritate, ut loquũtur Dialectici: Talem autem ac tantum prophetam mentiri nefas eſt, quod etiam à uenialibus peccatis fuerit alienus: nec eſt in Machometi uerbo uox ulla, quæ ironiã indicet, ut poſſis colligere mendaciũ iocoſum, quod an cadat in Machometum ſic uideto. Anicula quædã eius aduoluta pedibus orabat, ut precibus illius Deo comendaretur & donaretur municipio paradiſi: ille blandè ſubridens ſic reſpondit لا تدخل عجوز الجنة hoc eſt, non intrat anus paradiſum: cœpitq; protinus plorare uetula, haud dubiè deſperatione conficienda, niſi ſubueniſſet color rhetoricus, qui illis dicitur تعريض tam familiaris Machometo, ut nihil ſupra. Quid mihi, inquis, cum tuis ſomnijs, & quis unquam audiuit uolucrem progigni canibus? Memento prouerbij. Semper aliquid noui affert Aphrica. Verum mi Latome, ut nulla terra tã eſt noxijs herbis, in qua nõ aliqua parte naturæ bonitas cõſpiciatur: ſic gens iſta Machometica fœdis & exe-

crandis erroribus demētata, Deo maximas debet gratias, quod libera sit à duplici tyrānide sanicidarū, et causificorum. Vitales sunt ut nos, & longius etiam uitam prorogant, cumq; sint ferme. 50. milia familiarum, tamen nulli sunt aduocati, procuratores, solicitatores, et id genus homines. Si quæ sint cōtrouersiæ quæ fermè incidunt, ob matrimonia, & diuortia: nā uxores licet ducere quatuor, & eas pro arbitratu dimittere, soluta dote. Viri enim uelut emunt uxores, quibus ubi potiti fuerint, nulla de causa possunt eas abigere, modò statutam summam persoluerint. Præter uxores, ancillas seruas emunt, quotquot possunt alere: hæc sunt concubinæ licitæ, & ut uxores permissæ: Puto regi esse supra ducentas, adeo ut uideatur Pater in monasterio monialium. Sed ut cœpi dicere, si quæ oriantur cōtrouersiæ, fermè huius rei causa cōtingunt. Nec tamen pro Helena confligitur bello decennali: nec pro Beginis litigat Clenardus octo annos: uerùm utraq; pars iudicē adit, is momēto temporis rem transigit, nec sciunt quid sit sententia interlocutoria, quid apellatio, & huiusmodi lachrymosa mihi quondā uocabula: ubiq; est sentētia definitiua, & fermè lis sopita est, anteq̄ contestata. De morbis uerò mihi uidētur reperisse, quod sophistæ Parisienses: nam ut illi nobis quondā ediderunt argumenta

gumenta

gumēta quædā cōmunia, quibus instructus disputes in Theologia, in Medicina, & breuiter omni loco: sic isti quocunq; morbo correpti fuerint, longū ualere iussis omnibus medicis flāmis adurunt umbilicum, & eas uentris partes: nec opus habēt alio pharmaco, nisi quod nuper uerū fuit illud, Honos alit artes. Siquidē nescio quis medicus in morbo cuiusdā è proceribus prædā abstulit, cœperuntq; multi lectitare Auicennā, qui hic fermè in obliuionē abierat. Sed ut ad causificos redeā, si qui baccalaurij litibus implicati sunt, quo minus frequentent disputationes Theologicas, mittāt ad me processum, unica audientia ponā eos in possessionē. Multa & alia conspicio inter Machometistas, et imprimis illud Euangelicū, ut nō multum solliciti sint de crastino. Quin & illud nō parui est momēti, quod nullus tam durus casus eis cōtingit, ut fracti impatientia, redigantur in blasphemias, id quod latè patet in quibusdā regionibus. Verùm quicquid euenerit non stomachantur ut aurigæ, et nautæ, sed illud habēt in ore الحمد لله hoc est, laus Deo. Quo magis dolenda est harū nationū iactura, quòd homines alioqui satis pij, tā turpibus opinionibus à Christo sint abstracti, nō alia causa, nisi ꝙ Machometū credūt fuisse uerū ꝓphetā, q in Alcorano ut trinitatē negat, sic penitus tollit

nostræ religionis fundamentum. Negat Christum à Iudæis crucifixum, negat eum Redemptorem humani generis. Atque hæc cùm asseverēt, aiunt sese credere Euangelio & ueteri testamēto. Verùm & nos, & Iudæos iam nō habere libros incorruptos. Hic est disputationis cardo: utinā mi præceptor inueniam qui partem laboris mecum uelint pariter amplecti. Omnes aliæ disciplinæ suos habent cultores, qui hanc uiam sequeretur, quam ego concepi, nemo ut puto, hactenus extitit, & est tamen aliquid stylo contra Machometistas pugnare. Nec deterrere nos debet, quòd nouem seculis hæc secta durauit. Veritas non est obnoxia temporum iniurijs tam aliena ab isto damno, ut etiam filia dicatur Temporis. Gloriam creatoris quondam tot annos oblitauerat antiquus hostis, & tamen Apostolicis auspicijs conditor orbis decus suum sibi potenter arrogauit, profligata tot idolorum spurcitia. Rursum exorsus est hostis, & grauis orbis incubator Machometus: reparatorem humani generis obscurauit. Non est infirmior conditore reparator. Proinde spes est, ut gens ista in uiam aliquando redeat. Quod & olim facile fuerat, si recta uia restitissent hactenus nostri maiores, & tam studuissent bellum gerere cum Numa, quàm capiunt libenter arma aduersus Tullum: dicā

id cla-

id clarius. Numa cõficto congreſſu cum Dea AEgeria populum continuit. Tullus uim omnem poſuit in armis: utrumq; Machometus expreſsit. Nam primo nouas leges, quas ſtupidis ea tempeſtate Arabibus impoſuit, ad Gabrielem Angelum referebat, quo monitore, ſeſe omnia mentiebatur gerere: deinde poſtquam fraus in ſuſpicionem uenit, præſertim ob Iudæos circa Meccam incolentes, quibus odorandi naſus non deerat: robur induit Tullianum, & quos arte capere non poterat, uiribus in nouum dogma ſubiugauit, atq; ita deinceps propagata eſt hæreſis, iacto quidem dolis fundamento, gladijs tamen poſtea ſic prolato imperio, ut uictorijs fermè mundũ occupauerit uniuerſum: quid enim eſt hodie Chriſtianiſmus, ſi ſpectes gentes Machometi? nimirum quod olim Iudæa cõparata mũdo reliquo. Quare formidãdus eſt Cæſari Turca par armis, aut etiã potentior: Nam Tullus creſcere poterat, Numa uerò cum iſto ſuo perſonato Gabriele, tam eſt & hodie futilis, quàm cũ uno fugeret comite Abubecrin, eo qui poſtea bellum geſsit cum Heracleo: nec enim ſecula multa naturam mendacij mutare potuerunt. Nõ eſt hæreſis eius generis, ut numero creſcat hæreticorum: & quãuis uno uel fortiſsimo milite proſtrato, non cõtinuo tota labaſcit acies, tamen ſi uerè

 concidit

concidit unus Arrianus, actum est de uniuersa caterua: itaq; tam sumus hodie potentes aduersus Machometicum Gabrielẽ, quàm eramus initio crescentis dogmatis. Quòd si maiores nostros turpiter cessasse credimus, idem crimen in nobis quoq; hæreat necesse est. Et quia sine linguarum præsidio bellum istud geri non potest, fortè in seculum hoc nostrum dilatum est, quod iam cæteris linguis floret, præter unam Arabicã: nimirum ut nouæ professionis author Antimachometus mortẽ oppetat, inter Machometistas. De quo libet mihi referre fabulã, imò historiã, postea claudã epistolã. Initio aduentus mei uarij sermones de me habiti fuerãt. Nouũ enim uisum est, me discendæ linguæ gratia talẽ suscepisse profectionẽ, quare Alphakij quidã ex istis sanctioribus, hoc est, qui religionis ergo uiserint Meccã, mistis inter se in cõuentu secretiore colloquijs, aiebant in suis esse codicibus, uenturum aliquãdo in hãc regionẽ hominẽ procera statura, è procul dissitis populis, eum aduersus Machometum uenturũ, et totã hãc barbariẽ peragraturum, omniaq; lustraturũ perquirendis codicibus, ac postremo eum periturũ Marrochij, quæ ciuitas hinc distat centũ leucis. Seruus Christianus in ædibus heri hæc subauscultauit: nam ibi erat sanctulorum senatulus, remq; ad cæteros seruos

Regis detulit, quã cùm audissem, quid nisi rederẽ? Iussi tamen ut amicus quidã hunc seruum adiret & seriò rogaret: constanter affirmabat hæc sic gesta fuisse. Verum, inqt, hic dominus (me uolebat) est sacerdos? est, inquit, meus amicus, nõ inqt ipse fuerit: Nam dicebãt esse prophetã: scilicet propheta & sacerdos in eundem nõ cadunt. Et ego liberatus sum à saxis Marrochianis, nõ tamẽ moriar nisi Antimacho metus. Bene uale colẽde præceptor cũ omnibus magistris nostris: uestris omniũ precibus me cõmendo, ut aliquando saluus dulce uideã Louaniũ. Putabã me triennio tantùm absuturum, at nonus agitur annus exilij, & nescio quo me iactat literarũ amor. Nunc tamen decreui, nullam occasionẽ admittere, quæ me diutius diuellat à patria. Satis peregrinatum est, & alioqui domum me reuocat canicies. Vtinam uos omnes saluos uideam incolumis. Saluto omnes magistros nostros, uniuersam tuam familiam, cum sorore & Latomo iuniore, cum amicis reliquis. Noua de bellis nihil ad Brabantinos: neque enim strepitum armorum audietis, alius est exercitus quẽ Deus his regionibus immisit, paucis ante diebus Fesæ: uidisses cœlum obductum locustarum agminibus, quæ hic non solùm saltant, sed auium ritu uolitãt. Iam coram uideo minas priorum prophetarum.

Multis in locis nocte una sata perdunt uniuersa, bellum strennuè cum ijs gerunt rustici. Nam plaustra plena locustis aduehunt Fesam. Nam hos hostes uulgo hic comedunt. Ego tamen sum tam delicatus, ut malim perdicem unam, quàm locustas uiginti. Iam anni sunt.20. quòd totam hanc regionem gens locustica deuorauit. Ministrũ misi nuper in Lusitaniã, & paucos post dies eum expecto, tum Deo propitio hinc proficiscar Garnatam, quæ non distat nisi 80.leucis. Inde totidem sunt in Lusitaniam. Hinc recta ad uos. Tantùm orate ut me Deus custodiat, & si malus sim eques, non tamen pluris facio duodecim dierum iter, quàm uehi plaustro Diestensi. Rursum uale mi præceptor, & longam fabulã boni consule, pensandum erat longius silentium epistola prolixiore, Fesæ.9. Aprilis. Anno.41.

Nicolaus Clenardus, Francisco Houerio. S. D.

AN tam isthic Houeri charissime fructum ut ais facturus sim, quàm inter Lusitanos, id equidem ignoro: Vnum scio me nulla deinceps ratione adigi posse, ut præsens cõtinuem exilium. Patriã dies ac noctes somnio, iam sum Louanij, iam Mechliniæ, iam tecum nugor, iam cum

meo Latomo. Vtinā tam diu liceat uiuere. Proximo uerè certum est redire, si Deus permiserit: orationibus tuis me iuua, ut meis saluus restituar. Ais te intellexisse quandam desiderio teneri aduẽtus nostri. Houeri principem unum nactus sum, quẽ solum & præsens colui, & absens colam dum uiuam. A quo multæ Salmanticensiũ literæ me hactenus auellere non potuerunt, non proceres alij bene diuites. Si liberet diutius aulicari & carere patria, nullam aulam præferrem Lusitanicæ: Sed iam capite cani sparguntur, & inter meos sepelire gestio non omnino malam, ut credo, sortitus patriam. Quid enim dulcius Louanio? Tempus est ut mihi iam uiuā, siue diues, siue pauper, nihil interest. Valeant qui crastina curant: Adhuc antiquum obtineo: Fiat uoluntas Dei. De Emanuele uide num consultum esset eum quamprimũ audire Louanij Dialecticā. Cum enim placeat Theologia, præstat opinor, ut uulgato more capiat insignia, ac posit post aliquot annos huc redire, aut baculaureus, aut licentiatus, & suis, & principi, tum honori, tum esse usui. Et meo iudicio, primùm est non temerè facere temporis iacturam. Poterit ille nunc audire Dialecticā, ut abhinc tres annos sit magister in artibus. Latinas enim literas magis ac magis usu quotidiano addiscet, nec grandem

 oratorem

oratorē requirit hæc scholastica theologia. Vt omittam quod horis successiuis multum latinis queat addere, ut est bene studiosus. Bene uale mi Houeri, et Deū ora pro me. Braccare. 9. Septēbris. Anno. 38.

Nicolaus Clenardus Francisco Houerio, S. D.

NE putes te solùm expeditum cursorem, audi quàm sim mutatus à sedentario Clenardo. AEstate proxima profectus sum ab Ebora Braccaram. Iter est. 60. leucarum. Leucas uocant quales numeramus à Mechlinia Louaniū quatuor: Deinde confectis leucis. 30. inuisi diuum Iacobum Compostellanum. Inde eadem uia reuersus Braccaram, cum principe meo quædam habui consilia de noua hic instituēda schola. Quid multis: proficiscor Salmanticam, iter. 50. leucarum, ubi re ex animi mei sententia transacta cum Vasæo, duco eum Conimbricā, leucæ sunt 40. ubi salutauit principē meum. Deinde proficiscimur Braccaram, iter est leucarum 26. Quid tibi uideor Houeri? Quin & parum abfuit, quin ante menses aliquot profectionem suscepe rim Hispalim & Granatam: Itaque Vasæus quem comitem profectionis meæ cœperam, post menses aliquot cum tota familia uenturus est Braccaram, ut

præsit

præsit scholæ nouæ, stipendium est in annos singulos, centum milia nummum, id est, 300. ducati. Credo nõ infœliciter mecum iuit in Hispanias. Ego interim in gratiã mei principis hic melior scholæ fundamenta: post menses aliquot, ut spero, ad uos uenturus: nam nisi hæc res interuenisset, nunc uenturus fueram. Oro te per omnem nostram amicitiam, ut diligentiam & curam impendas in fratrem Sebastiani Macedonis. Is mihi apud principẽ amicus est summus, quouis in loco paratus. Bene uale mi Houeri, & discipulum tuum ex me saluta, & simul ora Deum, ut salúum me ex præsenti reducat exilio. Braccaræ. 27. Februarij. Anno. 38.

Nicolaus Clenardus Francisco Houerio suo, S. D.

ITANE charissime Houeri, tibi uisum est redire in patriam, priusquam diuitias degustasses Lusitanicas. Saltem partem lustrasses Hispaniæ, si non ob aliud, certè ut reipsa disceres, quanta commoditas sit in diuersorijs. Accepi modo literas à Damiano, simúlque à Ioachimo, aiunt ad te missam epistolam, in qua propheticum Damiani oraculum satis apertè narrare mihi uisus sum. Sapiẽs spero, nec iocos nostros sic effutias, ut mihi

ut mihi fraudi ſit. Non enim gentē traducimus, ſed modis omnibus amicum uindicamus à mendacio. La chrymas tenere nō potui, cùm certò Damianus Eraſmi mortem obnunciaret. Vtinam licuiſſet tantiſper uiuere, donec operibus limã adhibuiſſet. nam ea gratia ſenem conceſsiſſe intellexeram Baſilæam. Sed maiorum uirium eſt, mortem uiri, iuſtis lamētis, & ueris encomijs proſequi. Ego tecum dicam, Deus illius clementer miſereatur. Dicit Polites te piſcatum Romæ, & in nauicula Petri grandem cepiſſe piſcē. Facies me certiorē, num & meus hamus illic ualeat. Quid autem? uidiſti ne Romæ Campenſem? quid accidit homini quod tam ſuperbè ſilentiũ agat? prouocatus à me ante bienniũ, necdum reſpondit. Conqueritur eadem de cauſa Polites noſter. An iam eſt ſemicardinalis? nullis ne Arabicantibus locus eſt? An ſolis mercatoribus? Scripſit ad me quidã è Roma, plurimos illic eſſe ſanctiſsimos uiros: & nō admodum æquo animo tulit Mantuani diſtichon, quod in epiſtola ſic obiter adieceram, id erat huiuſmodi. Viuere qui ſanctè cupitis, diſcedite Roma. Omnia cùm liceant, non licet eſſe bonum. Rogo te, quemadmodum ego commentariũ ſcripſi in Elogiũ Damiani, ſic tu qui in rem præſentem adijſti, iſtos Mantuani uerſiculos bona fide mihi explanes. Facile

cile diuinarem, quid ſis allaturus, poſſemq; opinionem tuã altero diſticho comprehendere. Quiſquis opes ſacras nummo reperire prophano Quærit, eat Romã ſacra ſunt uenalia Romæ. At malim tuã enarrationẽ audire, Facile fides abrogatur auribus, teſtes grauiſsimi ſunt oculi. Tuum igitur erit interpretem agere Mantuani: fieri enim poteſt, ut illud diſtichon hodie Romani refellãt. Nam & hic Archiepiſcopus quidam, cùm in huiuſmodi confabulationem incidiſſemus, & ille mirificè Romanos laudibus ueheret, omnino mendax carmẽ aſſeuerabat, multumq; contendebat, meliores hodie mores eſſe, quàm antea: mirificeq; prædicabat uirtutem Clementis ſeptimi, quo neminem Chriſtianius mortuũ eſſe uolebat. Tu fortaſſe Paulum tertium in cœlum uehes, cuius auſpicijs hamũ moderatus es, propterea quod optime regat eccleſiam Dei, qui antea domui ſuæ bonã curam impenderit: Certè Paſquillus noſter principio pronunciabat, Laudate pueri dominum: & nunc Ioachimus ad me miſit Pauli tertij conuerſionem, ab eodem Paſquillo nuper editam, Quæ omnia timidum me reddunt, ut uerear certo de incompertis ſtatuere. Nam & hic Archiepiſcopus quem dixi, religioſioris uitæ, hoc argumentum attulit, quòd ſe authore factum eſſet, ut iam Cardi-

nales,

nales, candido illo amiculo, etiã in propatulo uterentur. Et profecto minister liquido confirmabat: se enim operã dedisse cuidã illic ex primarijs Galeratis, qui ob hoc solùm serius Pontificis cõclaue ingressus fuerit, quòd nemo omnium assectarum rationem nouisset induendi superpellicij, sic enim uos uocatis ut puto. Quid? nõne magnum religionis specimen? Quòd si è barba quoq; philosophiã metiamur, puto Stoicos planè iurabis istos supelliciatos. Serio ac uero uultu familiaris huius nostri Archiepiscopi nobis prandentibus narrabat, ipsi esse supra quinquaginta superpellicia. Pape, si unus qui necdum Cardinalis erat plus religionis in una arca conclusum tenebat, quàm uniuersum tuum Capitulum, quid Houeri censendum est de toto Cardinaliũ cœtu? Nisi mihi fermè plaustrum integrum epistolarum scribẽdum esset, nõne multum in hac materia suppeteret quòd tecum dissererẽ. Nam & satis liberè cum Archiepiscopo fabulatus sum, & ex eius colloquio paucisq; conclusionibus, tot possim inferre corrolaria, ut ne Sophistæ quidẽ Parisiẽses me in copia uincerent. Dabis igitur ueniam necessitati & uicissim isthinc aliquid rescribes, quod ad sensum Mantuani faciat. Vale mi Houeri, Salutabis ex me D. Craneueldiũ. Eboræ. Anno. 1536. 18. Calend. Ianuarias.

Nicolaus

Nicolaus Clenardus, Francisco Houerio suo S. D.

CASVM illorum dolui uehemēter, tamen satis præmonui alterum, qui totum perdidit præter penulam. Illi ad me ne literam quidem unam. Tu solus literas mittis, nam & Lodouicus meus & tuus tacere meditatur, sed negotijs condonandum est. Ago gratias quòd meo nomine partem practices tuæ iam exercueris, si opus erit mittam hinc. Tamen spero aliquid istic mihi fiet, in tanta librorum copia. Et alioqui nouos hinc propediem libellos accipietis, inde aliquid contrahetut nummorum. Sumus impressuri Meditationes Græcanicas, libellum utilē ijs qui per sese & suapte marte Græcas literas discere coguntur. Continet codices sedecim, spero multi inde fructum percipient, non quidem prouectiores in ijs literis, sed rudimentarij, quibus iam cogor seruire propter nouam hanc curam professionum, & mihi molestum est semper elementari, ideóque uisum fuit, libellum aliquem Græcum per singulas minutias excutere, more docentis prima rudimenta. Quem morē quantum potui in hoc libello sum imitatus, nam planè pueros doceo, ideóque quemadmodum alij libros, sic forsitan posthac professorem Græcum editurus sum, hoc

enim

enim in animo habeo, ut ipsum excudamus professorem, quo possint singuli paucis stuferis magistrũ habere in manica, ut tandem cogantur Græcari uel nostri hostes. Bene uale Houeri, & nos ama.

Nicolaus Clenardus, Francisco Houerio suo, S. D.

ACCEPI heri hoc est 20. Octobris epistolam tuam quam scripsisti 13. Octobris, nec ullam uidi præterea. Misi autem ad te literas, itemq́; ad multos in Brabantia, sed suspicor, imò scio, redditas nõ esse, nam idem conquestus est Latomus, à quo heri epistolam accepi, in qua suadet ut hyemem agam Parisijs, id quod omnino cuperem, si salua liceret conditione Louaniensi. Non quin meliorem hic possim obtinere, quotidie enim mihi longè præstantiores offeruntur, sed quia libenter uiuo Louanij. Cæterùm quid futurũ sit nescio. Omnia enim hic per gratiam Dei mihi supra uotum successerunt, & cœlum, & hominum mores perplacent. Doctorum hic magna copia: & mihi utile fuerit, si detur diutius morari: uictũ emi quinquaginta coronatis. Discipulum accepi mecum nepotem Latomi. Is numerat triginta coronatos: quo etiã tanquam utor interprete in Gallicis. Sed undè isti

puero

puero suppetent tot pecuniæ? Vin scire? istic florenos expenditis, & item lucramini, hic coronamus, & uicissim coronamur. Commodùm aduecta erant exemplaria Græca & Hebræa, ex nostris nugis: Me præsente effectum est ut tot libri sint uenditi, ne si cætera desint, hyeme fames non sit nos cruciatura. Heri rursum absolutæ sunt institutiones dicatæ Houerio, typis excusæ Colinæi, nam. 500. exemplaria his diebus omnia sunt diuendita: Hebraica autem supra trecenta. Incipiunt enim hic fortiter Græcari & Hebraicari. Si famulum hic susceperis, periculum est, ne incidas in furacem, si isthinc quempiam adduxeris, plus habebis curarum: nec eum tam poteris libere ablegare. Vide utrum malis. Quòd res meas tibi cordi futuras dicis, id uel sine literarum testimonio sciueram probè. Sed uides quàm adhuc fluctuem, & tamen magis me suspicor hic diutius moraturum, quàm rediturum. Sumus in manu Dei. Domini est terra & plenitudo eius: & ubique uiuere possunt Christiani, aut certè mori. Bene uale charissime Houeri. Parisijs è domo Lodo. Cyanij.

Quæ ſequuntur, omnes recens acceſſere.

REVERENDO DOmino Abbati Tongelarenſi D. Arnoldo Streytero, Nicolaus Clenardus S.D.

Alludit ad Terent. Andriā, & Eunu. per ipſos olim actus. In hac Abbas Phædriæ, Clenar. Parmenonis, In illa, Clenar. Simonis, Abbas Pamphili partes ſuſtinebat.

OLENT optime domine ſerui fugitiui, cum primum ſe ab herorum cōſpectu ſubmouerint, contumaciter ferocire, & prioris neceſsitudinis uincula penitus obliuiſci. Verùm poſtquàm tandem malis docti ad ſeſe redierunt, placare ſtudent, quem offenderint. Nimirum hic ego ſum Parmenò (non enim D. T. noſtram ignorat adoleſcentiam) & multis iam annis contemnere ſum uiſus meum Phædriā: cùmq; toto hoc exilio Hiſpanico crebrò cæteros amicos tam uarijs ſalutarim epiſtolis, adeo tamen in Pamphilum ſæuiuit Simo (nam & hoc inter nos interceſsit) ut nullus hactenùs Crito ſit oblatus, qui mè tecum reduceret in gratiam. Agnoſco culpam, & tuis ad me quondā uerbis utor, Tibi pater here me dedo, quiduis oneris impone, impera, uenit tēpus, ut fugæ pœniteat,

niteat, & isthuc redire cupiam. Oro atque obsecro, ut præteriti temporis culpam aliquo me sinas supplicio delere: & quando ita res tulit, ut ius paternum contra te tueri nõ potuerim, sed in seruum redactus fuerim, usurpato potestatem domini in pœnitentem Parmenonem. Atque hæc hactenus.

Nonus iam agitur annus, quòd decessi è Brabantia, quo interuallo ut uir erim, & quibus studijs detentus fuerim, spero (Deo propitio) coram narrabo. Nuper uerò cùm relicta Bracara, me adornassem ad reditum, sumpsi mihi trimestre paragrandis aliquot urbibus Hispaniæ, si fortè in quempiam inciderem cum quo miscerem colloquium de literis Arabicis, quas hactenus è libris tantum hauserum: eratq; propositum rectà contendere Cæsaraugustam, ubi in uinculis haberi hominem audiueram, istarum literarum peritum: sed Conimbricæ mutato consilio, deflexi Hispalim, & bona quadam fortuna nactus sum seruum mediocriter doctum è præda Tunensi: eo postquàm octo diebus usus fuissem, repentè præceptore sum destitutus: nam allata redemptione, liber abijt in Aphricam. Ego inde ueni Garnatam, & statim de me factus est certior Marchio Mondeiaranus, qui urbi præest, & uniuerso regno Garnatensi, uir & literis eruditus, & bellicis rebus cla-

rus. Nam magister equitum fuit in expeditione Tu
netis, gloriosis acceptis uulneribus. Huius beneficio
consecutus sum uirum Arabicè doctissimum, quo il
lic sicusus sum, ut partim me doceret, partim mihi
seruiret describendis libris Arabicis: & ego interim
bonam quoque diei partem tribuebam Marchioni
in literis Græcis: quas unà cum filio annos nato 28.
tam ardenter amplexus est, ut nunquam plebeiorum
filios tam uiderim studiosos. Itaque partim præ-
ceptorem egi Garnatæ, partim discipulum. Cumq;
cœpissem legere Alcoranum Arabicum, & sensim
è præceptore discerem, quàm fœdis erroribus inuol
ueretur gens Machometi, siue temerè in mentem
uenit, siue Deus hunc me uoluit suscipere laborem,
statui relictis omnibus alijs curis, & posthabitis lin
guis cæteris, quicquid ætatis mihi Deus fecerit re-
liquum, totum consecrare studijs Arabicis, nec con
quiescere, donec & lingua, & calamo tam sim prō-
ptus, ut cum Machometistis utraque parte possim
confligere. Quod & ea quoque causa mihi magis
probatur, quòd nullum possim meliorem fructum è
linguarum studio reportare, quàm si eas commo-
dem pietati, & religioni nostræ iuuandæ seruire
faciam. Neque uerò nouam hanc professionem
inuehere molior, ut prosim philosophis, aut repurga

tior habeatur Auicenna: ſed ut cognitis Machometicis ſuperſtitionibus, falſum dogma confutemus: & (ſi Christus adfuerit) aliquot è gentibus perditis in ſalutis tramitem reuocemus. Valde enim dolendum eſt, nouem iam ſeculis regnare Machometum, & tot nationes à Chriſto diſcerptas à nobis negligi, & nullum interim exortum, qui bellum aduerſus impiam ſectam conſtitueret. Sanè non defuerũt apud nos, qui Latino mucrone ſuperſtitionem iſtam confoderent: ſed quid quæſo ad remotos Arabes, quid ad Perſas, & Orientem uniuerſum, ſi ego cõtra eos diſputem ſermone Latino? Sic arma capienda ſunt, ut hoſtis uulnera ſentiat. Hominibus doctis Arabicè nobis opus eſt, alioqui aduerſus hanc hæreſim pugnare non licet. Neque enim Arabiſmum intelligo, qui uulgo eſt uernaculus, quémque ego diſcere non laboro: ſed eam linguam quæro, qua conſcriptus eſt Alcoranus, & cæteri codices, in quibus continentur Machometica dogmata. Omitto quæ fortè D. T. cogitat de nouo hoc meo propoſito. Nam ut ſpero doctis hominibus ſententiam meam probabo: tantum in præſentia uolui ſignificare, quid moliar, & in quo ſenectutem ſtatuerim finire.

Itaque cùm hæc concepissem consilia, & uidebam rem utilem esse, & fieri facilè posse, unum incommodum erat, quòd non haberem librorum copiam: nam omnia huius sectæ mysteria sunt excutienda, & perscrutandæ rationes uniuersæ, quibus ista gens stet contra Euãgelium. Siquidem cum spe uictoriæ pugnandum est aduersus hæreticos, aut à prælio supersedendum. Et quemadmodum malus aduocatus causam perdit, sic uulgares isti & triuiales concionatores sæpenumero concionem habent cõtra hæreticos, & eos imprudenter adiuuant.

Quid facerem? gestiebam redire in patriam, gestiebam consilia mea prosequi: uicit ea pars, quæ mihi prorogaret exilium: & quamuis molestam adirem peregrinationem, tamen desyderium patriæ leue duxi, modo instructior redderer ad pugnam Antimachometicam. Ne multa, profectus sum in Aphricã, traiectoq; freto Herculeo, quarta Maij anno superiore ingressus sum Fæsam, in qua urbe hodie præcipuè feruet Machometus, suntq; docti quàmplurimi, & ingens librorum copia. At magni laboris est hic aut emere codices, quòd nullæ sint tabernæ librariæ, aut hinc istas merces auehere. Conueneram cum Rege de auehẽdis hinc libris: at monstrũ quoddam hic repperi, quod quantum in ipso fuit, me in periculum

riculum capitis adduxit, & omnibus modis anno me turbauit integro. Quòd si uulgus hominum resciret, quo animo in hanc regionem peruenerim, nimirum me lapidibus obruerent. Ego sic me gero, ne ullam umbram consiliorum meorum præbeam: omnes disputandi ansas præcido, quæ multæ offeruntur: seduloq; quærunt, & curiosè rogant, cur linguam uelim Arabicam: aio me cæteras linguas didicisse, defuisse hanc Arabicam. In quem, inquiunt, usum? Est, inquio, apud Christianos solenne, docere Græcas & Hebræas literas, uolo adijcere Arabicas. nã est apud nos Auicenna, est Auerrois, & multi item authores, non satis fideliter uersi in Latinum: quòd si calleremus linguam Arabicam, rectius istos authores perciperemus. Hæc sic publicè, tantumq; eos codices nomino, in quibus est res Grammatica, & cognitio uocabulorum. Priuatim uerò, & clam corruptis aliquot pecunia, scriptores quæro, in quibus ista hæresis consistit: & magnum hoc anno laborẽ pertuli, adeò difficilè est hic parare supellectilem librariam. Tamen si me Deus uiuum restituerit patriæ, nihil deerit, quod faciat ad prosequenda mea consilia, modo dominus Abbas in piã hãc charitatẽ operam suam præbuerit. Vides opinor, eò paulatim labi orationem, ut nisi seruus domino suo indigeret,

non scripturus fuerit hanc epistolam, sed ad rem.

Audio in Brabantia, & cæteris illis regionibus Cæsaris extra Hispaniam non posse haberi seruos, sed statim eos fieri liberos, inuito domino: id quod si uerum est, nescio an ego unquam sim rediturus ad uos: quamuis enim iam ea mihi huius linguæ sunt iacta fundamenta, ut possim prouinciam sustinere docentis: ægrè tamen procedent mea consilia, nisi intra domesticos parietes mecum habeam hominem Machometistam, siue seruum, siue liberũ, cum quo sermonem misceã quotidie, & lectitem. Neque enim iam deinceps pergo in studio Arabico, ut adolescentibus nouã hanc linguam obijciam: sed ut & ipse, & alij mecum, si qui exemplum imitari uelint, sic Arabicentur, ut aliquando pugnent contra Machometum. Id quod ita demum feliciter procedat, si mihi liceat studiorum gratia domi habere seruos, ut in Hispania mos est. Quare reuerende domine, humanitatẽ tuam oro, ut in aula apud sororem Cæsaris, hoc mihi diploma consequaris, quo mihi liceat cuiusuis conditionis homines alere, seruos, liberos, et Christianos, & alienos à nostra fide. Credo te unũ tantum posse, ut non sit opus alijs: tamen merito me iuuaret dominus Ioannes Renes, nomine Frederici patris, piæ memoriæ: meritò etiam subueniret Prin

ceps

ceps nostræ ciuitatis Diestensis, à cuius patre nomē obtinuerā Beginarium. sed quia tam parum me iuuerunt in obtinēdo iure, ut fugerem litem sempiternā, ueni in exilium istud fermè sempiternum. Omnia prudentiæ tuæ cōmitto, si dabitur occasio, mea, & me uiris illis commendabis, in quorum fermè cōspectu iā posthac uita mihi reliqua peragenda est.

De moribus Machometistarū scribere lōgum est, & spero aliquando ex me corā audies. Itaq; omissis malis, cōmemoremus bona: Fæsa bipartita est: urbs uetus populosa est, ad 50. milia familiarum, longóque tractu fermè semileucæ: porrecta est à meditullio in urbem nouam, quæ foris sita est, etiam suis cōclusa mœnibus. Hîc Rex uiuit, & proceres aliqui, et populus item reliquus ad numerum iusti oppidi: huic adiacet Iudæa suis etiam septa muris: suntq; hîc Iudæorum circiter 4. milia: inter hos habito, propterea quòd nec in urbe uetere, nec noua familiam ausim alere. Et q̄uis Iudæi non minus oderunt Christianos, q̄ Machometistæ, minus tamē audēt, q, & ipsi soluāt hîc dirum tributum, idq; singulis mensibus, adeò ut crebrò uicem illorum doleā. Quātum regi opus est, tantum pendunt: quare fracti aduersis rebus, sic redduntur ingeniosi, parandis quæ soluant Regi, ut nec Christianus, nec Maurus possit quippiam

aduersus technas Iudaicas, quas facilè illis ignosco: quomodo enim tributum graue soluant miseri, nisi strennuè furētur? Id malunt facere, q̄ mori in carcere. Ego per Dei gratiā sic me gero, ut nec Iudæos timeam, nec Mauros: uno tantum cum monstro mihi fuit res, cui acceptum fero, quicquid aduersi mihi accidit in Aphrica. Id quale sit, & quale sit illud capitis periculum, aliquando audies. Poteram agere in urbe uetere inter nostrates, hoc est, Christianos mercatores, quibus locus est in ampla quadam domo, quæ uulgo dicitur Duana, sed non possum sacerdos tam tuto per uicos ingredi, ut mercatores cæteri, multis crebro contumelijs per uias afficior, si quando hinc progredior in urbem ueterem, idq́; comite quopiam conducto è satellitibus regijs, qui me defendat ab iniurijs: hæc nimirum me dira manebant, quòd nimis multi sunt istic causifici. Quanto feliciores sunt Fæsenses? In tam uasta urbe, nullus est aduocatus, nullus procurator. Ad templa sedent Alphakij, & domi præstò est iudex, qui dicitur Alcadi. Si qua lis oritur, quod fermè accidit propter matrimonia, utraque pars uel Alphakium adit, uel iudicem: & momento temporis finitur controuersia. Quare, Reuerende domine, si quos aduocatos uelis castigare, quòd male defenderint

tuas decimas, mittantur huc Fæsam, morientur fame, controuersiarum inopia. Quin & doctor Zomerius hic periclitaretur, etiam si nosset Auicennã Arabicum, adeò sunt hi homines alieni à medicis, aut si uelis Sanicidis: nam sic appellantur in Lusitania. Didici adagium, quod non nouerat adagiosus Erasmus: Opes perdunt Christiani litigando, Iudæi conuiuijs festorum, Mauri celebrãdis nuptijs: nam ut partem audias superstitionis, quisque simul potest ducere quaternas uxores, & præter eas, tot ancillas seruas, & uelut uxores secundæ notæ, quot possit emptas alere: uxores illas primarias abijciunt pro arbitratu, & sine ulla culpa fit diuortium, modo dotem certam initio pactam maritus dimissæ cõiugi persoluat. Ancillas uerò ubi pro uoto tractauerint, reuẽdunt, nisi ex eis liberos susceperint. Quare quando tam instabilia hic sint matrimonia, non rarò existunt controuersiæ: uerum lis extincta est, fermè priusquàm sit constituta. Templa multa sunt Fæsæ fermè 360. quàm plurima etiam balnea: crebro enim gens ista lauat, & multis item aquæ lustrationibus utitur, quæ res uel sola possit Septentrionem defendere, quo minus amplectatur sectam Machometicam, quanquàm tamen ne id quidem obstitit, quo minus & in ea parte dogma sparsum sit.

Alpha-

Alfakij non sunt multum fastuosi, etiam si sint diuites, nec peccatum ducunt, sine ministris per uias ingredi, fermè ut magistri nostri Parisienses, habentes in manica Breuiarium, lutum in calceis.

Bella sunt hic ut inter Christianos. Seriphius Rex Marrochij ualde Fæsensibus imminet. Nuper etiam nouus hostis exortus est, is qui sororẽ huius Regis habet in matrimonio. Tertius hostis molestus est parti utrique. Nam hoc anno nobis cum locustis res est, quæ multis in locis omnia sata deuorant: uidisses nuper cœlum totum obductum agminibus locustarum, ulciscũtur rustici, ut possunt: nam saccos plenos locustis in foro uenditant. Nam hoc genus hostium hic mos est comedere.

De diplomate parando, scripsi etiam ad præceptorem meum Iacobum Latomum, quare si fortè Lo uaníj tibi fuerit negotium, rem cum eo poteris communicare, aut epistolam aliquam ad eum mittere: ei uiam ostendi, quà sit mittendum ad me. Bene uale reuerẽde domine, & prolixioribus literis da ueniã.

Fæsæ 12. Aprilis. Anno 41.

Nicolaus

Nicolaus Clenardus, Ioachimo Polytæ S. D.

INter Græcos authores, doctissime Ioachime, è quibus Latini disciplinas fermè oẽs hauserũt, nullum tã diligenter legi atq; euolui ut Lucianum, nõ aliã ob causam, nisi q̃ accepissem ab eruditissimis uiris unum eum scriptorẽ, ad cognoscendas phrases abundè sufficere: Verùm q̃tũ tuæ prædicant literæ, multò melioribus auspicijs Græcanicæ linguæ rudimẽta & fundamenta didici. Tradit ille, ut nosti, compendiariam quandã uiã, qua planè citra sudorem ac puluerẽ summus orator breuissimo temporis momento possis euadere. Nimirũ dum alia cõsector in Luciano ἔλαθον ἐμαυτὸν δεινὸν ἵνα λέγειν ποιησάμενος. Quare tibi immensas meritò gratias ago, qui mihi meipsum tã apertè nunc ostenderis: antehac siquidem putabã sic tumultuariè scriptitans, epistolis id me fortè cõsequuturum, ut si cursum studiorum absoluissem, & aliquantum cœpissem parere, tolerabili sermone linguarũ studiosis dicerẽ: ita legunt Græci: hoc pacto sonãt Hebræa: & Arabes quoq; ad eundẽ se habẽt modũ. Verũ, ut audio, lautior supellex est in instrumẽto meo, & imprudẽs Delphicũ oraculũ negligo, γνῶθι σαυτόν: sum enim orator autore Polyte, (Non sensi me ita redditum esse egregium oratorem.)

οὐ τῆ

Non ex numero uulgariū p Ioue, sed magnorum & priscorum, uel (ut sic dicā) supra priscos.

οὐ τῶν τυχόντων μὰ Δία, ἀλλὰ τῶν πάνυ καὶ τῶν ἀρχαίων, ἢ οὕτως εἰπεῖν, ὑπὲρ τοὺς ἀρχαίους. nam miseris illis multum olei opus fuit: & se noctes atque dies excruciabant, ut eleganti oratione in aures multitudinis influerent, mihi ne per somnium quidem unquam in mentem uenit, rhetoricis præceptiunculis incumbere, cùm tamen ad eorum laudem fortunatus peruenerim, & quod est artis tanquam cardo (si Ioachimo credimus) exactè, & ad plenum consequor: dum enim me abijcio, dum stylum humilem & aridum prædico, ita stylo ducendo, ualere traducor, ut proram & puppim teneam facultatis oratoriæ, nimirū τὴν ὑπόκρισιν. Cæterum Ioachime quando meæ farrinæ rhetoribus una modo Musa colitur, quam uocant φιλαυτίαν, uolo cumulatissimè partibus meis fungi: nam & hoc quoque oratorium puto stultè gloriari, nō minus, q̄ iactanter dicere: ne ignores, & minus amicū laudes, quàm pro meritis, repentè & iam poëta prodi, eodem Luciani præcepto fretus, qui solam impudentiam omnium artium fontem affirmat. Audi (si lubet) specimen nouiuatis, & leonem ex unguibus æstima: cur enim iam pudeat magnificè loqui? Qui inepti personam suscepit, nihil prius habere debet, q̄ bene ineptire: Itaq; cùm his diebus febri poëtica correptus

actionem.

essem,

essem, & ad Houerium scriberem epistolam, fœlici illius gratulando piscaturæ, hoc dictante Apolline, effudi distichon.

Poscis opes sacras nummo reperire prophano?
Curre citus Romam, sacra sunt uenalia Romæ.

At præstat opinor totius fabulæ originem commemorare, ut scias cur uersus asperserim epistolæ Houerianæ, imò ut plures discas Clenardi titulos, ἐκεῖνο γὰρ τὸ ἔργον, plausum auferre & laudari propter artem poëticam: sum enim poëta, & nouũ genus carminis repperi. Dicenturq; posthac Clenardica, haud aliter atque Sapphica, aut saltem Clenardia, ut Phaleucia: nam animus est, posthac eo genere tam crebrò uti in furia, quã ut noscas in manu habeo, ut quẽadmodum Themistocles, si memini demandatũ offici omnibus reddiditũ πολυπόθητον, ita uos parui poëtuli, manibus pedibusq; conemini, quo possitis conscribere Clenardica. O Erasme q̃to meo bono mortuus es, cuius nisi sedulò funus curassem, necdum in albo poëtarum esset Clenardus, aut ut uerius dicam poëtarum Coryphæus: sic enim Lucianus præcipit, q̃to minores sumus, tanto cristas erigamus sublimiores. Ergo acceptis Damiani, tuisq; literis, omnia quæ in manibus habebam abieci, & totus in lachrymas solutus sum, domi, foris, ubicunque agerem,

Hoc enim institutũ est

Exoptatum

agerem, ob oculos mihi uersabatur Erasmus: nec me tenere potui, quin multos doloris mei testes adhiberem: principio paruam Elegiolam effudi ad Resendium, cuius hæc fuit coronis.

Spirantem uulgus, quod non tolerauit Erasmum
Defunctum serò quæret habere senem.

Mox ad eundem ualde impatienter Erasmi obitum ferentem, hunc in modum Oden conscriptam misi: libet enim ea tibi quoque ostendere, quæ ad alios, uel orator, uel poeta, facillimè fundo, & ex tempore, & domi iam est Ode, ut ad ipsum perlata fuit: cur enim uereor uel cunctas syllabas meas in summo habere precio, quando tantus sum orator.

Salue Resendi, iterum furio, & rursum ineptio. Cùm redissem modo domũ, audito sacro, ac semper ob oculos uersaretur Erasmus, uenit in mentem Horatij, qui defuncto Quintilio Oden scripsit ad Vergilium: credo te fuisse non minus amantem Erasmi, quàm erat ille Quintilij: quod si & ego personam Horatij queam sustinere, carmen haberes elegantissimum: imitatus sum tamen numeros, tu cẽsor esto.

Ergo pallida mors eripuit senem
Indignanter Erasmum? cape publicos
Luctus, qui Latio te recreas stylo,
Musarum decus occidit.

Blanda

Blandæ Cecropidum conſcia paginæ
Gens aſſueta ſonos carpere duplices,
Vtriſque celebrem plangite literis:
Iam nullum dabitis parem.
Diuinos docuit uoluere codices,
Et ſenſus retulit fortior integros,
Splendorem tabulis reſtituit ſacris,
Luge concio myſtica.
Omni mors meritò flebilis ordini,
Sed plorata nimis fata Reſendio.
Quid fruſtrà ſuperûm frangere gaudia
Lamentis properas tuis?
Nam Deſiderium ferre diutius,
Mortales inter tædia noxia,
Ingratum fuerat cernere cœlites,
Sydus quòd cuperent nouum.
Quapropter poſitis deſine nænijs
Victori egregio condere funera:
Sed mecum modulis lætus amantibus
Cura pangere cœlitem.

An hoc quoque licentia poëtica ſibi uendicat, ut cùm lugendum dicam omnibus, tecum ſiccis oculis uelim triumphare?

Quis tibi uideor Ioachime? malus ne orator, an peſſimus poeta? Audi porrò cætera. Eo ipſo die

Oden quandam tricolon tetastrophon componere cœpi bene longam: quam postridie absolutam exhibui meo Principi. Stans enim pede in uno, uersus possum eructare plurimos, haud aliter atq; Lucilius, emunctæ naris durus componere uersus, ut Flaccus ait, quem multò malim imitari, quàm istos operosos uersificatores, quibus sæpe syllaba una, nocte solida facessit negotium, & tamen mordendis unguibus, cædendo pluteo, nunquàm sibi satisfaciunt. Quāto ego fœlicior, qui quicquid subitò crepem, omnino afflatum Apollinis credam? Istis aliquis tandē exorietur Zoilus, qui poeticen adimat: Clenardus spero tam erit eximius, ut nemo eum curet inter malos poetas censere, & interim hoc quoque lucri auferet, quòd cum amicis suauiter seipsum ridebit. Et quid quæso, interest nobisne, an alijs ridēdis capiamus uoluptatem? quocirca strenuè gloriandum est, si malignos habeam uicinos, ipse mihi non deero. Itaque deinde Sapphicum scripsi elegantissimum, quo nullum est apud Horatium longius: ualde enim ubique fœcundus sum: & ea mihi sunt optima, quæ numero ponderantur: qua parte Ciceronem refero pulcherrimè, qui hoc melior, quo copiosior. Etiam hinc aliquid iactare libet, siquidem plæraque me mirificè capiunt, & Augustini uerbum re ipsa confirmo,

stulto

ſtulto homini placet, qui ſibi placet. Sed mos gerendus eſt Luciano, qui diligenter monet, ut perpetuò noſtra laudemus.

Muſa quid ceſſat? tua neſcit auris
Orbe quod toto trepidante luctu,
Fama iam clamat, pereunte uena
Eloquiorum?

Et paulò poſt oborto mihi fletu, ſic pergo.

Iunge Clenardo lachrymas Georgi,
Impios mecum reuocare manes,
Quæ ſtibus curæ, mihi tot diebus
Fletur Eraſmus.
Verſibus mœſtis nimium dolenter,

Iam illud quod ſequitur, an Sappho ipſa diceret concinnius?

O ſenex annos recinende cunctos,
O ſacris quotquot ſtudeant Camœnis,
Mite ſolamen ſuperans, recedens
Funus amarum.

Cæterũ quãdo Lucianus monet, ut alios ſemper præ nobis nihili faciamus, etiam hac in parte docilẽ me præbere uolo. Miſſurus eſt ad Damianum Reſendius carmen, quale cudere potuit homo ætatem omnem in Parnaſſo uerſatus: ſed nihil ad noſtra hæc, quæ non humano ſtudio, ſed repentino inſtin-

ctu eduntur, ut Musis uisum fuerit. Agnoui in hoc poeta furtum, quod prodendum est, ut alijs carpendis habeat doctior: hic enim nobis qui sub Luciano meruimus, optimus est canon. Fermè quicquid uersiculatus fui, amico Resendio legendum tradidi: non ut castigaret: nam & mendacijs quoque mea nititur rhetorica, sed ut nouum poetam laudibus ueheret. Interea ille laboriosus uates animaduertit, quæ mihi Apollo subministrasset: & quod ego prior occupassem, postea mendicatò usus est: erat autem de Venere Coa, de qua sic comparationem in Sapphico meo posueram.

Maximum formas dare penicillo,
Vocibus Cois Veneris decoræ
Artibus summis opus inchoatum
Quærit Apellem.
Paginæ uastam fabricam disertæ,
Quam ferè limam uigilata scripta
Ceperant, uotis Basilæa frustra
Poscit Erasmum.

Et quando nobis rhetoribus, & poetis non proletarijs, sed classicis, hoc unum propositũ est, undiq; captare gloriam: etiam apud puellas me in hac furia uenditaui, ut uterque Clenardum sexus nihili putet esse poetam: nam uides Ioachime, quo pacto subitò

ſaliunt mihi carmina bella: nam quicquid conor ſcribere, uerſus abit. Eſt hic inter aulicas aſſeclas uirgo eleganter literis culta, adeò mihi nota, ut uix nomen tenuerim, niſi ſubueniſſet Reſendius: eam quoq; ad exequias Eraſmicas mirè uenuſto carmine cohortatus ſum, quod ad iſtum concluſi modum.

Ruſticos aulæ rudis, & decori
Neſcius, quauis gemitus reduco
Veſte, Clenardus, uenerans ſepultum
Triſtis Eraſmum.
Purpura tu quæ nitida reluces,
Et Probam docto calamo reportas
Grandior faſtu meliore adorna
Vaſia pompam.

Eſt enim uirgini nomen Ioannæ Vaſiæ, cuius ab hinc biennium epiſtolam uidi, cuius nec te puderet. Verum ne alijs laudandis à me diſcedam, narrandus eſt fabulæ actus extremus: in quo ſic excello, ut cùm in primis luſibus reliquos omnes ſuperauerim, & uniuerſa poemata uicerim, quæ ſunt, quæ fuerunt, quæ mox futura ſequentur: hic meipſum etiam uincam, quod aiunt pulcherrimum eſſe uictoriæ genus. Quòd ſi ſcias quàm mihi ſcitè in mentem uenerit, ſandalio profectò mihi caput demulceres: ſic itaq; res geſta eſt. Cùm toto animo domi ſe-

derem defixus in Erasmo, & me ipse suauiter titillarem, quòd tam bonus subitò factus essem poeta (ut fit) insolètiæ stimulis agitatus, gloriæ meæ pulchrè consultum credidi, si nouos aliquos miseris mortalibus proderem numeros: ita enim poetarum prouentum futurum uberiorem, si laxiores calamis darentur habenæ. Sunt qui uix possint conficere Hexametra, cùm in Iambicis ualeant. Itaque Comico uideas sermoni propiores adeò quandoque liberos, ut uno loco quinque pedum metra ponant. Nemo certè diffitebitur, quanto plures canendi & saltandi dentur numeri, tanto aditum ad Poeticam patère latiorem. Gloriatur Horatius, quòd princeps AEolium carmē ad Italos deduxerit modos: mihi longè maior triumphandi gloria est, qui nihil ab Arabibus aut Græcis mutuò sumpserim: sed meopte marte fretus, adeò inauditum carmen repperi, ut decima forsitan nunc addenda sit Musa. Multa Ioachime ueteri & prisco seculo latuerunt, quæ nunc passim in apertum sese proferunt: insulas, & habitabiles terras iam nouimus, quas Cosmographi hactenus præ solis ardoribus humano generi præcluserunt. Et quid reperiendis his bonis, & auro furando Perusino causam dedit? nimirum audax omnia perpeti gens humana, ruens per uetitum nephas. Quòd

si priori

ſi priori ſeculo tanta fuiſſet audacia, quanta nautis Luſitanicis, non adeò fœdè ſcriptores in topographia lapſi fuiſſent. Itaque credo futurum, ut iam deinceps uos poetas ſeruili quodam ingenio præditos planè conuincam, & mentitos eſſe oſtendam, qui ob id dubitaſtis plures facere Muſas quàm nouem, propterea quòd ſic priſco ſeculo traditum fuerit. Ego contrà, uerſus inueni, de quibus neq; fictũ, neq; pictum, neq; ſcriptum uſquam eſt in poematis, quos nec Clio, nec Euterpe, neq; ulla iſtarum ſororum uſquam cecinit: ac ſpes eſt fore, ut propediem ualde Parnaſſi moniales adaugeam. Ex animo loquor mi Polites, uix à lachrymis tempero, cùm ueſtram omnium miſeram ſortem tacitus contemplor. Autoritatẽ apud uos habet puellula Sappho: & carminis noui inuentricem colitis, quaſi præſtantius eſſet alios uenerari, quàm ſeipſum uenerãdum offerre: & ut mihi quidem uidetur, eandem uobis libertatem præciditis, quam hodie iſti Doleti, & Ciceroniani: ij nõ auſint dicere uerſiculari, quia Cicero nõ uſurpauit. Liuium, Plinium utrumque, & quicquid unq̃ ſcriptorum extitit, inutile nobis faciunt, ſi aliter loquãtur quàm Cicero, ſapiuntq́; multo plus, quàm uniuerſi poſt Tullium, non cogitantes, quòd & alia ſcripſerit Cicero, quæ interciderunt: quæ ſi

comparerent, fortè Batauum non impeterent, quasi parum Latinè loquentē. Vos poetæ in eandem fraudem incidistis, & in modulandis carminibus, ueteres imitamini, nec fas ducitis alios edere saltus, q̄ quales illi saltitarunt. At cogitandum erat, forsitan eos pedibus fuisse alijs, quàm quibus nos hodie nascimur. Quid autem? Turnus tam grande saxum in hostem torquebat, ut nos minoribus lapillis uti uetaremur? Iam poetæ Græci quot iniuria temporum perierunt? &, ut numerum Terentiani Grammatici non fuerint transgressi, ideo ne mihi fraudi debet esse, quo minus liceat nouas inuenire Musas? Opifices omnes cum seculis mutantur: imò singulæ regiones peculiarem quandam rationem sequuntur. Cùm ante annos aliquot excurrere libuisset Lutetiam, uidebar illis in capite gestare nidum ciconiæ, tam uastus erat pileus, quem illic nostratium more seruabam: postea usus minore, & Parisiēsi, cùm redissem Louanium, Goclenius rogabat, num peregre caput perdidissem? Tu Ioachime cantilenas istas uulgares nosti, & te, cum Damiano subinde oblectas. Eodem modo canitis hodie ut olim? eosdem pedes nauticum habet celeuma apud Zirccenses, & Italos? & istæ Galateæ Patauinæ blādius ne garriūt, quàm Catharinæ Zelandicæ? Breuiter, omnes calcearij,

cearij,

cearij, & coqui, nobis qui literas tractamus, multo ſunt prudentiores: comminiſcuntur ſemper aliquid noui, quod ad loculos faciat. Eos imitari uolo, & tot ſcrutari carminis genera, quot ſunt cauſifici Patauij, aut catenati in Luſitania. Sed iam tempus eſt, ut aliquid deguſtes noui carminis. Cùm uellem conſolari noſtrum Reſendium, & iam uiderer mihi nobilis poeta, taxo Campinienſi tempora redimitus, id perſuauiſsimum habui, quicquid primùm in buccam ueniret, afflatum eſſe Muſarum: accepto calomo, hunc in modum incepi.

Eraſmi cultor. ô Reſendi
Grauem qui concipis dolorem,
Et opples lachrymis ocellos.

Hos numeros conſeruaui toto carmine, quod excreuit multum: ubique enim ſum Maximini caliga, & Clematis AEgyptia, corporis ſtatura, proſa, uerſu: atque ut ſcias me etiam grauiter & magnificè canere. Audi quæſo Sophocleum cothurnum.

Viri non manibus caducam
Dabis uitam. rapit potenter
Simul florente cum iuuenta
Senes mors, omnibus timenda,
Popello, & regibus ſuperbis,
Honorem purpuræ nitenti

Habens nullum. At decus Sophorum
Parant quod impigro labore,
Truci non indidit ſepulchro.
Superſtes ſemper eſt piorum
Fugax uirtus luem uidere.
Cadunt turres, cadunt tyranni,
Breuis uitæ bono fruentes.

Quid alia tibi commemorem? quando uel iјs ſolis immortalitatẽ meritus ſim. Quod ſi rurſum Tragicos Bacchus quærat, nec Euripedẽ, nec Sophoclẽ, nec AEſchylum petet ab inferis: ſed rectà ſe conferet ad oppidum Dieſtenſe, ſalutaturus Clenardũ. Cũ ſic inſaniuiſſem ad centũ & ſexaginta uerſus, eóq; amplius, ac multis argumentis niterer dolorem Reſendiј mitigare, ut perpetuò mei ſimilis eſſem, ridiculo cõcluſi luctum, & ſeria in iocum conuerti.

Quid autem pluribus Reſendi
Morer te, multus increpando?
Poetam te putamus omnes,
Nec in pectus cadit Sophorum
Dolor: lætus pio triumpho
Sali, charum canens Eraſmum,
Voca uel te malum poetam.
Furorem ſed Reſendianum
Probè ſi intelligo, choraules

Prius fiat, trahatq; restim
Fori spectaculum frequentis
Magis centum lubens Erasmos,
Velit quam lachrymis perisse
Grauem famam sibi poetæ.

Hæc sunt Ioachime Clenardica, me, me inq̃ autore nata: quæ ubi Resendius uidisset, uenit ad me postridie bene iratus. Et quid hoc, inquit, est rei? probè me tuis uersibus torques: legi ea gratia hesterna nocte totum Terentianum, nec usquam istius generis exempla retulit: quasi uerò, inquam, ille Maurus somniare potuerit quid Clenardum docturus esset Apollo. Nouus sum poeta Resendi, nouos fontes repperi. Vellem, inquit, uulgato more mecum ageres. siquidem anno quoque superiore cùm paucis diebus laborarem morbo poetico, Resendianas ædes, nouo carmine celebraui. Accipe initium, ut rideas.

Dic peto dulce Resendi
　　Clenardo melos, estne poeticis
Inuidiam superare,
　　Vis innata sororibus omnibus?

Verùm ut causas redderem commenti mei, ac uiderem satis apertum campum fabricandis uersibus, institui quoddam Phaleucium ad eundem Resen-

dium

dium:id adhuc extremam manum desiderat. Siquidem cùm sic occasione mortis Erasmi, totus essem in canoris nugis, interuenit tabellarius Salmanticensis, & turbauit officinam poeticam. Ab eo die hactenus fui in scribendis ad amicos literis: accidit enim, ut eodem tempore mihi parandæ essent epistolæ, ad uos, ad patriam, ad Salmanticenses, ad urbem nostram Romanam, adeò ut his duodecim diebus ducendo calamo, fermè enectus sim, & ut sum apud amicos planè παῤ ῥησιάζης: & nihil puto æquè synceram amicitiam decere, quàm de quotidiana uita reliquos certiores facere, etiam furorem hũc meum significaui. Quid? nõne in omnes orbis angulos emittuntur ueredarij, si quando noua reperta est insula? quid faciendũ erat, ubi tam repẽtè nouus & orator, & poeta extitisset? Miseras tu Ioachime Pasquilli iocos, reposui puto ad nauseam usque: quid enim facerem ad iocandum lacessitus, qui tam liberè consueui ludere in rebus serijs? Risisti meam Rhetoricam, habes nunc, ut poeticen quoque scommatis aspergas. Laudarem ego uicissim epistolam tuam, tam disertè, tamq; cordatè conscriptam, sed dogma Lucianicum uiolarę nefas esto: uniuersi præ nobis sordere debent, alioqui nomen oratoris tueri non liceret. Venio ad reliqua. Miratus sum,

quid tibi in mentem uenerit, à medicis deficere ad causificos. Scripsi quid consilij dedissem Vasæo, quod si tibi quoque congruere iudicasti, tamen me puto defectionis authorem non habes. Barbariem ais in causa fuisse, cur reieceris medicinam, & recondita quoque illic opus esse rerum cognitione. Ioachime si barbarorum opes quæris, & aurum istud senectuti uiaticum paras, δεῖ μικρόν ἢ βαρβαρίζειν: probitas enim laudatur & alget. Deinde, Est aliquo prodire tenus, si non datur ultra: liceretq; tibi medicinam sic didicisse, ut barbaris istis in re paranda nihil cederes: & præterea Græcis instructus apud principes uiros, nomen haberes aliquanto honestius, quàm cæteri. Iuris peritiam si nolis ea ratione tractare, qua uulgus hominum, sed Budæi placeat institutum: sanè literatum iuris antistitem præstiteris. ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τὰ ἄλφιτα: nam qui eam hodie professionem habent quæstui, non tam iustitiæ, ut ait Cicero, quàm litigandi tradunt uias. Vasæi alia est causa, quàm tua: uiuit Salmanticæ in summa nominis celebritate: uideturq; iam de uita in posterum agenda statuisse. Literas humaniores colit, & diuitum liberos fidei suæ commissos gnauiter instituit: quantum eius spirabat proxima epistola, hoc anno præter suum, famuliq; uictum, seponet

Oportet aliquantulum barbarisare.

lxx. ducatos:

lxx. ducatos: & nisi me fallit coniectura, parum ha
bebit negotij cum studio iuris. Tu Ioachime, quãdo
nõ libuit in Latinis Græcisq; literis cardinẽ ponere,
quo deinceps tota uerteretur uita, in hoc mihi peccas
se uideris, quod medicinã reliqueris, cum præsertim iã
annos aliquot successiuis horis, & postea ὡς τὸ ἔρ — *ut principale institutũ.*
γον amplectereris: nihil in nobis deterius ad pro-
mouẽdũ est, quàm instabilis animus. Si impulsu Zagari,
aut aliorum amicorum factum est, dabis operam, ut
saltem nunc ne uacilles. Adhuc uigent anni, & po
tes recta ratione sic præsens studium moderari, ut
bene senectuti prospectum sit: siquidem hodie opti
ma summi est ista uia processus, causarum, noscere
formas. Vnum te tantum admonebo, ut si stat sentẽ
tia ius discere, ne tuo iudicio multum tribuas, neque
ob id præceptores damnes, quòd spurci sint, & bar
bari: politiores literas iam missas facito, nisi fortè
παρέργως animus defatigatus, sit recreandus. Vul — *obiter*
gata uia incedendum est, si uulgari more ditesce-
re cupias: scire quid æquum, quid iniquum, non ma-
gni est negotij: & Ofellus rusticus sæpe id melius
definiat, quàm centum causifici: sed discendum est,
quo pacto lis constituenda sit, quibus technis proro
ganda, quomodo eludendus aduersarius, id priuata
industria intra domesticos parietes nunquam asse-
queris

queris: nimis enim ista ingenij tui indoles ab ista ua fricie semper abhorruit. Exuendus est Ioachimus Polites, & ita ad tempus sermonis dilitiæ sunt dediscendæ, ut Bartholum iures melle Attico suauiorem. Ne me putes hic ludere, seria res est mi Ioachime: si non potes offirmare animum, ut totum diem impendas audiendis illis rabulis, tamen consultum est unã atq; alterã lectionem audire quotidie. Et q̃uis stultus sim, qui in alienam messem uelim falcem immittere, non possum tamen celare, quid in plærisq; studiosis iuris ualde damnauerim. Videbã plurimos rudes totius rei, protinus sese dare omnibus audiendis lectionibus, ij unũ atq; alterũ annũ sic perdũt, ut in scholis id modo percipiãt, præceptorẽ multas crepare leges, citare capitula, & innumeros paragraphos: cum his mihi aliquãdo fuit colloquiũ, & sic agebam: si nostis utcunque latinè, priuato studio intra annũ licebit domi omnes iuris titulos, & omnia legis capita legere, nullis omnino adhibitis glossematis. & quamuis non dabitur assequi singula, asidua tamen lectione, summam rei bene notam habebitis, & sic utcunq; uniuersas materias iuris degustaueritis. Hic sit primi anni labor, quo tractabitis iuris libros, ut Terentium, uel alium quẽuis autorem prophanũ. Quid hinc emolumẽti? ubi iã audiueritis

in scho

in scholis doctorem effundētem nunc has, nunc illas leges, nihil turbabimini: sed lecta & melius intelligetis, & iam deinceps, quotidie summa cū uoluptate unius anni laboris frugē reportabitis. Si Ioachime tot haberes libras grossorum, quot horis e iurium scholis inanis redisti, iam credo istis doctoribus laqueum mandares. Audio Tolosæ sic institui iuuentutē, ut sit qui paucissimis mensibus, totum corpus iuris absoluat, & literam modò breuibus explicet: at tu credo quem primum nactus es præceptorem, eum trimestri pertulisti in uno legis capite: siquidem hoc istis studio est, ut totum, in Orientem obtorto collo trahant, quicquid in reliquis orbis partibus prouenit. Mentior, an scopum attingo? Sed iā sit modus: nec hæc dicta sunt, ut tibi præscriberem, sed ut ostenderem, quo pacto ego Iuri studerem, si in fatis fuisset capitalem causificorum hostē, ipsum fieri causificum. Quamuis Ioachime iam æquales ætate, in hoc studio te præcesserint, si tamen recta uia incedas, caueasq; ne multas horas perdas legendis nunquam finiendis citationibus, facilè assequeris reliquos: quorsum enim attinet in unum dogma confirmandum, duas columnas conspurcare citandis paragraphis? Lege Felenum, & mihi subscribis. Posteaquàm iam corpus iuris perlustraueris in scholis quo-

lis quotidie licebit aliquid certi colligere, & id omnium optimo capitulo, aut lege, ut dicunt, firmatum, illius diei lucrum ducere. exacto anno crescet summa, & sensim parabis iudiciũ causificum. Ignosce, nam amore tui stultè prouectus sum, quòd suspicarer, quid potissimum te torqueret: si falsus sum, proximo tabellario me refelles. Modo scripsi ad D. M. Vigeriũ, & nec dum epistolã obsignaui, accipe ipsa uerba. Occurrit & Ioachimus Polites, qui & ipse medius erit, per quẽ crebrò te salutemus: is est, cuius epistolam hic legisti, iuuenis in utraque lingua doctissimus. Habet Patauij conditionem honestam, ac iuri dat operam: si quando illuc proficiscaris, oro cognoscas indolem, & uideas num consanguineis queat esse usui. Accepi modo epistolam, in qua & ipse testatur gratissimum sibi futurum, si eum uidisse detur, quem ego tantopere prædicem. Velim modis omnibus, ut sub te patrono aliquandiu permaneret in Italia: siquidem ut studiosis fermè contingit, abiectiore uidetur animo, in quo tamen eas dotes possidet, ut si euectorem aliquem nactus fuerit, qui ocium studijs subministret, orbi uniuerso, doctrinæ nomine, facilè futurus sit admirationi. Quid? si iam fratris filijs consultum est, posset ne Vigerius Romæ quoque Politem nostrum illustrare? Hæc

ego de te Ioachime, quæ ad quam commendationis notam pertinent, nescio, nisi quòd ex animo prorsus scribam. Campensis si ualet, bene est, nos immemorum sumus immemores. Gratularis mihi canonicatum trecentorum ducatorum: historiam omnem audies ex Damiano, quanquam quod ad ternarium numerum attinet, rem acu tetigisti, simulq; uerum fecisti adagium, Thesaurus carbones erant. Quæris quo pacto? Institui æstate superiore familiam duobus emptis mancipijs, quibus nuper adieci tertium: natu maximus Michael est Dento, annos natus 15. adeò pulchrè dentatus, ut me cum uniuersis ducatis, facillimè dentibus in sublime tollat, nec minus gaudet rodendis ossibus, quàm canes: medius est Antonius Nigrinus, agens annnm circiter duodecimum: tertium Sebastianum puerum nouennem, proximis diebus noster Resendins iussit esse Carbonem. Horum trium AEthiopum Clenardus iam tanquàm ludimagister est factus. Hũc in modum si trecentorum ducatorũ canonicatus redactus est, an non Thesaurus carbones? Putabamur Ioachime ituri Bracaram, itaq; periclitandum prius fuerat, quo pacto agerem patremfamilias. Satis fuerant in rẽ culinariam etiã pauciores serui, sed literis eos destino, & habeo ut ingenuos decet: spero mihi

aliquando

aliquando erunt, quod Diphilus Crasso, & Tiro Ciceroni. Non ago cum eis nisi latinè, & nunc probè capiunt: pingũt quoq; literas satis distinctè: medius cæteris magis ingeniosus, prandenti mihi lector est. Cœpi ab hinc duobus mensibus per iocum inter comedendum dicere, Musa musæ, & cæ. Ne multa, iam bellè declinant, etsi nec dum grammaticum legerint. Cùm studere nõ libet, his me oblecto tanquã simijs. Si quando libet deambulare, capio comites, & in agris per uiam declinant nomina: & nisi fallat coniectura, istis nigrinis debeo, quod Musas habeam tam propitias. Puto enim eo tempore dum initiarentur declinationibus, à nobis Musa & Musæ per omnes casus salutatæ sunt, adeò crebro, ut Ennius eas in omni uita non appellarit sæpius, itaque gratiam retulerunt, & me insignem fecêre poëtã.

Bellicos tumultus, nusquam hodie minus timeri credo, quàm in Lusitania, & uobis istic nihilo sumus inferiores: faxit Deus, ne pestis, aut annonæ caritas nos premat. Conuersionem Pauli tertij, seruauit sibi meus princeps, cui ob id solum epistolam tuã nolui ostendere, ne illud legeret de 300. ducatis, etsi principio plane exhibere statuissem: sed pressius cogitans, putaui nõ expedire. Ad Houeriũ paruulã cõscripsi epistolã testem furoris

mei, ut supra dixi, in qua hominem oraui, ut, quia Romæ fuisset, hoc Mãtuani distichon mihi interpretaretur.

Viuere qui sanctè cupitis, discedite. Romæ
Omnia cum liceant, non licet esse bonum.

Cæterum ubi absoluissem, & eam relegerem, uisa mihi est liberior, quàm ut ausus fuerim nuncijs committere. Aliâs assabimus istum piscem, quem Romæ, ut dicis, modo cepit. Vale Ioachime, & si uelis uiuere bene & beatè, non te affligas cogitatione senectutis: potens est Deus, quem si timuerimus, abundè sumus diuites. Qui scis an tibi expediat esse diuiti? ille summus paterfamilias nouit, quid domesticis conducat: id modò sedulo curemus, ut numeremur inter filios. Cùm paruulus esses, terrenus pater prouidebat, ne deessent calcei, ne cætera: an pater cœlestis nostri minorem curam habet? Isthæc, inquies, sunt speculationes, sed quid ad crumenam? Audi contrà distichon unum:

Crumena quid facit, pius si sis minus?
Si sis pius, quid opus crumenæ sarcina?

Rursum uale, & tuum ex me Splinterum resaluta. Eboræ, die Ioannis in Decembri. An. 1536.

Nicolaus

Nicolaus Clenardus, D. Martino a Vorda S.D.P.

QVidnam agis Martine charissime? Iam fermè in ipsam peruenimus Aphricam. Siquidem cùm optimè atque fœlicissimè uiuerem Salmanticæ, uocatus sum à rege Lusitaniæ conditione honestissima. Doceo fratrem Regis, eo salario, quod pluris duco, quàm canonicatum Antuerpiensem: munus est parui admodum laboris. Adeo principem stata quadam hora, docemus, aut suauiter confabulamur. Quanquã nõ quotidie: multas enim ferias habeo, primùm diebus dominicis & festis: deinde uix est hebdomada, quin unus & alter sit dies immunis, partim uenãdo, partim alijs de causis. Ego interim domi cano mihi & Musis. Quid enim facerem theologus in uenatione? nisi fortè putas me practicum factum theologum, & omissis quæstionibus: An, Deus est, sit propositio per se nota, nunc cœperim uenari sacerdotia: præsertim cùm istud facere soleant theologi aulici. Non uenor quidem, & tamen mihi dormienti aliena cura plus hic propediem conferetur sacerdotiorũ, quàm unquam apud uos litibus perpetuis consequi potuerim. Ergo, inquis, fies pluralis. Capiam omnia circumlocutiuè, & incomplexè, pro uno simplici, &

opimo sacerdotio. Quẽ enim fructum haberem ex studio Dialecticæ, nisi re ipsa tractarẽ Dialecticã? Ludis, inquies. Imò serio tecũ ago: nam cùm sint duæ partes Dialecticæ, altera quam κριτικὴν uocant, hoc est, iudiciariam, quã in libris Priorum tradit Aristoteles: altera τοπικὴ, id est, localis, quam doctissimè persequitur octo libris Topicorum: uisum est mihi consultum, ut omissa Stoicorum parte, nempe syllogismorum, hos enim illi exactè & spinosè tradebant, eam potius portionẽ amplectar, quæ est de inuentione, hoc est, libros Topicorum, qui docent inuenire argumenta: & nõ ignoras sex ultimos libros nos Louanij uix legere. Sum igitur totus in ista Dialectica, faxit Deus, ut hic feliciter inueniamus medium, non in ponte asinorum, sed in thesauris Lusitanicis (sunt enim loci dialectici, tanquàm thesauri, in quibus latent argumenta) quo possimus isthic apud uos tandem bonos facere syllogismos. Putas me perpetuò ludere, & merito: quid enim facerem aliud in tanta fœlicitate? orabis Deũ ut hunc cursum mihi conseruet incolumem. Tu uicissim quomodo ualeas, quid rerum geras, ubi uiuas fac me certiorem. Habes Louanij Rutgerum professorem Græcum, per illum curabuntur tuæ literę. Aulæ nostræ statiua sunt Eboræ: distat ultra

Vlyssipo

Vlyssiponem itinere bidui. Ad finem mundi iam peruenimus, cùm uos pigri uix patriam exire audeatis. Vale mi Martine, & me ut facis ama. Eboræ 8. Calendas Maij. Anno 1534.

Nicolaus Clenardus Ioachimo Politæ suo S. P. D.

SAlue Ioachime. Nihil peccatũ est, nihil est quod tibi ignoscã. Doleo rẽ nõ ita tulisse, ut tibi nostræ literæ prodesse possent. Si quid est ubi putas me ualere, utere & abutere: nihil hic cumulandum nobis est, quàm ut de proximis nostris bene mereamur. Prodi in arenam, mihi crede, professio facilè patronum conciliauerit. Instructus es ijs dotibus, quæ non passim sunt Parisijs, οὐ τῶν τυχόντων λατινιστὶ φθέγγεσθαι ὅπου καὶ ἐν λουτητίᾳ οἱ ἐν τοῖς μάλιστα εὐδόκιμοι, ὅμως τὸν ἐπιχώριον λόγον τουτέστι τὸν γαλλικισμὸν, πάντοτε διὰ γλόσσης ἔχωσι, καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα τοὺς ἡμετέρους ἀνθρώπους περιβλέπτους ἐκεῖ δείξασθαι φιλεῖ. Bene uale mi Ioachime, & cogita te Biantem isthic agere, ut omnia tua tecum te portare credas: perdidisti fortunæ credita: quæ tibi labor peperit & uirtus, perdere non potes. Louanij 23. Augusti.

Non uulgarium est latine sonare, ubi etiã qui Lutetiæ imprimis clari habētur, linguam tamẽ uernaculam, hoc est, gallicismum in ore habent. Ea res nostrates hoĩes spectabiles istic efficere solet.

LITERATO VIRO Ioachimo Politæ, amico singulari.

SEMPER tu quidem Ioachime doctißime literis tuis insignem indolem testaris: nec unquàm desinis eximium quendam erga me amorem ostendere. quem etsi parum agnosco ubi sim meritus, magis tamen ob id pudore suffundor, quod tot amantißimis epistolis tam malignè antehac respon derim. In causa fuerunt partim mores mei, qui in conquirendis tabellarijs, nisi ultrò sese offerãt, operã fermè nullam ponere consueuerim: partim etiã penes te culpæ portio sita est: qui cùm crebrò me appellares, & postremo tanquam conuitijs responsum flagitares, ita tamen rem attemperasti, ut mihi scribendi locũ nullum faceres, nisi literas in euentum incertum crederem. Vbi primum uenisses Burdegaliam, & id Salmanticæ rescissem, istis uidebaris auspicijs reliquisse Lutetiam, tali profectus duce, ut sedem stabilem augurari non liceret. Cũq; ego tanta semper libertate decurram apud amicos, quàm sum in scribendo facilis, tam sum etiam in cõmittendo fasciculo formidolosus. Hæsisti tamẽ opinione diutius in Aquitanico gymnasio, nactus Gym nasiarcham

nasiarcham alterum. Interim res meæ suspensæ esse cœperunt, & tandem in Lusitaniam redactus sum: quocunque tamen uel loco, uel statu constiterim, semper aduolabant literæ Ioachimi: nec puto ullas te dedisse, quæ mihi non sint redditæ. Cæterum anno fermè priusquam concederes in Italiam, mirificè mihi imposuisti. significaueras nescio quē adusque diem permansurum in uetere domicilio: interim si quid uellem aut ad te, aut ad nostrum Houerium, per eundem ipsum mitterem tabellarium. Feci quod iusseras, etsi hominem uidere non licuerit. uix tandem intellexi quando ad uos rediret. at serum mihi uisum est, nec posse ad tuam illam προθεσμίαν adesse. Quid agerem? literas ne mitterem Burdegaliam, ut inde perferentur Patauium? consultum potius erat apud me seruare meas nænias. Ecce autem aliquot postea mensibus rursus meus Polites profectionem ornat in Italiam, cùm ego quotidie literas expectarem è Patauio. quin & quasi istic ageres D. episcopi D. Marci Vigerij cōsanguineos tibi commendaui: is dum hîc legatum ageret, tuas literas ad me uidit, ac summopere expetiuit, ut tibi suscipiendæ conditionis author essem: at nihil ut uideo ad te perlatum est. Feci postea tui mentionem apud nostrum Damianum, & ami-

Diem constitutam.

cum Goea musis Goea musarum comitem, cui carmina semper & citharæ cordi, numerosq; extendere neruis: licet enim mihi idẽ torquere in Goea, quod dixit Virgilius in Cretea. Si literæ meæ causam ullam dederunt, ut in humanissimi uiri familiarem amicitiam uenires, equidem gaudeo, non uestri modo causa, uerum etiam mei: ita enim futurum confido, ut posthac crebrò de rebus tuis audiam: suspicor tamen hic mihi nihil deberi, quando ille me tam diuturni accuset silentij. Vtcunq; sit, bene cecidit, ꝙ tam inter nos coniuncti uiuitis, animæ quales neq; cãdidiores terra tulit, neq; queis me sit deuinctior alter. Cur enim nõ utar Horatio, cui sic deditũ esse Damianũ scribit Houerius? Atq; hactenus quidẽ de excusando meo silẽtio satis multa: nã ꝙ mihi tanꝗ philosopho materiã styli exercendi uideris proponere, satis (ut apertè dicam) addubito nũ me riseris: quæ enim ulla charta uel sani hominis speciem præbuit, nedum ui & copia dicẽdi præditi? futiles iocos, & inania uerba, ut in calamum ueniunt, plusꝗ expedit effundere possumus: at serium argumẽtum tractare, quodq; uirum desideret in disciplinarum orbe perpolitum, non est meum Ioachime, nec unꝗ tanto oneri pares humeros speraui: & ut fuissem ad eam literarum partẽ uel natura satis

appo-

appositus, uel diligentia industriaq; utcunq; adornatus, tamen posteaquã in hac linguarum farragine iactari cœpi: & Sisyphi exemplo longi damnatus laboris, nõ uuũ, sed quinq; saxa uoluere, protinus et rerum cognitio euanuit, & dictionis decor si quis erat, perijt. Hinc si quid expectes, rogabis quo pacto legãt Hebræi, aut Chaldæi, ꝗ si Deus & Arabicã dederit bibliothecã aliquãto pleniorẽ, & sacris quoq; instructã codicibus, tentabimus (si Deus permiserit insigniter desipere) & huiusmodi uiaticum senectuti parare. Quibus enim insanire propositũ est, ij, cẽseo, aut ad plenum insaniãt, aut insanire desinant: mediocribus esse stultis nõ dij, nõ hoẽs, non cõcessere colũnæ. & scitũ est, quãcunq; artẽ profiteare, susceptis partibus cumulatè satisfacere. ꝗ etiã in causa fuerat, cur te modis omnibus adhortandum putarẽ, ut in profitẽdi munere strẽnuè pergeres. Cũ enim dotes ingenij istius sic satis nouissem, grãde te decus manere credidi, si in illud studiũ manibus pedibusq; incũberes: nec decus solum spectabã, sed & certissimũ senectuti præsidiũ paratũ cernebã. nõ ꝗ te scholis tanq̃ perpetuo pistrino alligarẽ, sed inde ut ad summũ aliquãdo honoris apicẽ, certumq; emolumẽtum cõscenderes. quod (nisi me fallit opinio) plus tibi in omnẽ deinceps ætatem conferẽt istæ literæ,

quas

quas tu iucundas credis non fructuosas, hoc est, quæstuosas, plus, inquã, inde tibi lucri puto accedet, quàm è causificorum technis, aut carnificum tyrannide, quas duas artes ambiguè nominaui, quòd nesciã, utram sequaris. Sunt illæ, fateor, his moribus, & hac uita, cumulandis opibus aptissimæ: at uereor ut ingenium tuum ferre queat, aut uafriciem, aut audacem temeritatem, quæ nisi adsint, frustrà hodie uel Vlpianum agas, uel ipsum Galenum: utram utrã tibi delegeris, dediscenda tibi est omnis bonarum literarum polities, aut rem non facies. Obsunt isti questui non solum meliores disciplinæ, uerum etiam recte istituti opinio. Noui hîc iurisconsultũ doctissimum, quem hoc tãtum nomine minimi faciunt, ꝙ subinde loquatur latinè: & scis in isto aucupio pẽdére omnia è fama. Erat mihi profectionis Hispaniensis comes Ioannes Vasæus, iuuenis Græcè Latineq; doctissimus, qui hîc mecum dum esset dies plusculos, iam reuersus ex Hispali, sentẽtiam meam sciscitabatur de constituẽda uita. Ego perspecto ingenio ac moribus, & quibusdam inter confabulandum animaduersis, suadere cœpi, ut sese ad obeundas legationes principum conformaret. Atq; interim dum ageret Salmanticæ (nam ibi biennium cõmoraturus putabatur) libros iuris ciuilis perlegeret,

non

non quidem quasi rabula forensis futurus: sed ut in magnorum uirorum cõsilijs, etiam earum rerum iustam tenere rationem putaretur, legeret, inquã illos scriptores, haud aliter atq; orationes Ciceronis: nunquam enim futurum credebam, ut tam politis literis initiatus, ad causificorum istorum barbariem descenderet, nec opus esse secretarijs principum, aut oratoribus: ita quidem Vasæus facturus erat, at nescio quorum suasu aliorum more cœpit iuri studere. Id ubi cognouissem, consilium dedi, ut se penitus ab elegantioribus literis exueret, alioqui inter duas sellas utraque excluderetur. Ille uerò pernegabat fortiter, & Alciati mihi exemplum offerebat, uiri ut puto, longe aliter instituti, quàm aut tu, aut Vasæus, & nisi coniectura fallor, ille iam in palæstra sua ad summum peruenerat, priusquam se politioribus daret literis. Cumq; iam gloriam nomenq; teneret, priusquam nomine Grammatici malè posset audire, quicquid postea disciplinarum adiecit, etiam priorem famam adauxit. Et licet ille uestra studia sit consecutus, tamen id ipsum quod habet longè pluris fuit, propterea quòd artis suæ quam profitebatur tanquam πάρεργον esset. Ita enim natura comparatum est, ut si quis in aliena professione quid commodè dixerit, longè opinio hominũ

rem

rem transeat, puteturq́; is & alia plura scire, sed dissimulare. Memini Louanij doctorem quendam Theologum in scholis uerbum unum atque alterum pronunciasse, & postridie id semel atque iterum inculcasse: quanta, bone Deus, Græcarum literararum illi erat apud stupidos cognitio? adeò ut non dubitem fuisse tum inter nostros baccalaureos, qui me præ illo nihili facerent, cùm tamen non ignorarent mihi annos aliquot in eo studio consumptos. Quin & ego cùm primùm cœpissem profiteri Hebraicè, quod plæriq; antè non audierant me illas tractasse literas, multò uisus sum doctior quàm eram. Nec dubito quin sic illuserim hic nuper cuidam medico Arabico docto. hunc cùm uidissem atque salutassem Salmanticæ, & humanitatem essem expertus, absentis amicitiam fouere studui, futurum sperans, ut aliquando mihi in eo studio esset usui. Itaque cùm nuper è Conimbria per literas me salutasset, & ego in responsione nescio quid Arabicè mouissem scrupuli è tertio libro Auicennæ, quem tum Arabicum habebam in manibus. Paulò post rursum me literis inuisit, & tanquam magno, & perito medico ex eo loco Auicennæ quæstionem proponit: erat autem de سبت Subet capite primo sub finem, ita satisfeci homini,

ut me

ut me posthac non sit habiturus medicum. Redeo ad Vasæum & studium Iuris. Scribit paucis post diebus sibi rem non arridere: & posthac eos codices sibi legendos, quo inter nos modo conuenerat. quem res habitura sit exitum nescio, præsenti tamen statu bene habet, ac summa cum gloria publicè docet Rhetoricam, nec parem habere putatur Salmantica. Docet etiam Græcè maxima frequentia. Quod nisi inter scholasticos cõsenescere cogatur, et quo illum fata sua uocant libenter accesserit, magnum aliquãdo uirum uisurus es Ioãnem Vasæum, nobilem principis magni aut oratorem, aut secretarium: quod hominum genus si quando loco unam atque alteram legem citarint, doctiores habentur omnibus, quotquot sunt à consilijs. Audisti res Vasæanas. scribes inuicem ad me de tuis: & quanta uoluptate uerseris in isto studio, quod amicorum impulsu magis statuisti conducibile senectuti. Præterea Medicinam ne sequaris, & inter Libitinarios celebrandus sis, an ad sanguisugas defeceris, quid enim sunt aliud isti causifici? Vnum tamen mi Ioachime uelim scias, te posthac tanto futurum miseriorem, quanto magis futuræ senectutis respectum egeris. Dices contrà cum Syro: Istud est sapere, non quod ante

pedes

pedes modo est uidere, sed etiam illa quæ futura sunt prospicere. Vixisti fœlicissimè, dum propter fortunam illam Zelãdicam tibi res ad rastros professorios rediit, at in posterum parum utilia studia: quasi uerò certiore manu teneas annos atque ætatem, quàm prædia Zelandiæ. Mihi si morem geras, quando uires tuas in illo studio fuisses expertus, illud ob oculos reuocares σπάρτην ἔλαχες ταύτην κόσμει: nam si ista ætate (ut ais) iucundissimè uixisti, cur quæso non possis in eisdem literis uiuere senex? Quid, inquies, tu me uis miserum contabescere professorem εὐφήμει, ne istud dixeris. Quid ergo? hæ literæ munus suum diuisis habent tẽporibus: & qui modo stipẽ rogabat Græculus, postea Cæsaris factus est orator, nunc (ut audio) Romæ triũphat archiepiscopus. Et eandem fermè spem mihi ominatus est noster Houerius, & tamen perduro in uetere studio. Quid si conditionem suscipias apud D. Episcopum, qui (certò scio) te conueniet, an nullam emergendi uiam cerneres? Sed nolim mihi multum fidei tribuas, præsertim ubi de causificis est quæstio, aut carnificibus. Nam si quantum cuperem, tantum ualerem quoque: profectò utrosque è medio tollerem, sperarem'q; fore, ut quemadmodum authore Catone

Spartã quã nactus es hanc orna.

Bona uerba

explosis

explosis medicis, Roma stabat sanissimè, ita meo impulsu non una modo ciuitas, sed totus orbis pacem ageret, qui nunc per istos cacodæmones totus feruet litibus. De te hactenus. Restat noster Campensis, qui cum Patauij minimum 11. commoratus sit dies, (ita enim collatis tuis literis cum Damiani colligo) ualde miror, cur utrique negotium salutandi dederit, nec ipse tantillum ocij habuerit, ut me suo appellaret calamo. Sed ita est, postquam à Contarenis uocari cœpit, ueteres amicos negligit. Quare etsi uel optima sese occasio tulerit, nolim tamen hominem mea causa resalutes. Valeat cum suis Cardinalibus: nos interim cum Regulis agentes, utcunque sortem nostram solabimur. Non haberem quod expostularem, nisi ille hinc meas ante annum accepisset literas. Vale optime Ioachime, etsi quid aut liberius, aut imprudentius effutiui, da ueniam homini non aliter instituto. De stylo nihil opus est causari, quando eas Veneres magis ac magis dediscam.

Eboræ 22. Aprilis.

Nicolaus Clenardus, D. Martino a Vorda S.D.P.

SEMEL atque iterum scripsi ad meos, ut certior fierem de ualetudine tua. Rogo si adhuc supcres, uideam literas tuas, & statum rerum tuarum. Ego per gratiam Dei sic ualeo, ut nunquam in uita uixerim suauius. Princeps meus iam opera mea usus est triennium, ubi abierit quartus annus, spero adornabo reditum in patriam. Quæris quid agam? Non satis fuerat mihi linguarum, nisi etiam me inficerem sermone Afrorum horridissimo. Itaque multis diebus uersatus sum in lingua Arabica, non raro interim titillatus desiderio petendæ Aphricæ. Distat hinc lxxx. miliaribus totius Aphricæ emporium celeberrimum Fes: ubi multi sunt literati, tam in Hebræis, quàm in Arabicis. Si spe diutius cogar manere in hoc exilio, credo dabitur occasio partem Aphricæ lustrandæ. Posteaquam enim incœpi peregrinari, bene peregrinandum est, ut, ubi redi ero, liceat uos grandibus mendacijs attonitos reddere. Nouarum rerum nihil habeo quod scribam, nisi si scire libeat, quid mihi hic noui contigerit. Nunquam putabam me futurum dominum, iam tamen seruos possideo tres. Audi nomina, ut rideas

deas magis, Michael Dento, Antonius Nigrinus, Sebastianus Carbo: hi sunt AEthiopes, quos sic instituo, ut mihi queant aliquando esse lectores, & scriptores. quod si Deus uitam prorogauerit, cur non possim ex eis facere theologos, ut non minus Esaiam gestiant legere, quàm AEthiops baptisatus ab Apostolo Philippo? ubi habuero quartum, quid restabit, nisi ut literas eos doceam Chaldaicas, ut quatuor illis contigit in Babylonia? Alij purpurati simias in delitijs habent: ego dum studendo sum defatigatus, oblecto me istis simijs ratione praeditis. Latinè discunt uelint nolint: aliud enim ex me non audiunt, iã utcunq; pingũt. sic ut legere queas. Natu minimus cõstitit aliquanto pluris, quàm triginta ducatis. si quis mihi reddat ducatos centum, non eum addicerem. Poteram ingenuos ministros mihi parare, uerum ubi docti à me fuissent, me reliquissent: istis quod impẽdo, mihi impendo. Si senectute desipere incœpero, uicarios faciã seruos sapientes, ut aliquid saltem sapientiae retineam. Habes res meas, inuicem scribes de tuis. Ora Deum ut uobis amicis intra paucos dies, aut menses restituar. Si literas tuas merebor, eas mittes ad M. Rutgerum Rescium professorem Graecum Louanij.
Suspicor nos hoc uere profecturos Bracaram: nam

Princeps meus, regis frater, Archiepiscopus est Bracarensis, nuper initiatus sacerdotio, & omnino inuisendæ sunt oues. Arbitror eadem opera nos salutaturos diuum Iacobum Compostellæ: non enim inde longè distat. Si adesses, uideres Theologum ualde expeditum, scilicet ut pueri sunt, qui in supplicatione Louaniensi alligantur equis, ne decidant. Vale charissime Martine, & exulem precibus tuis adiuua. Eboræ 10. Ianuarij. An. 37.

LITERATO VIRO Ioachimo Politæ, Iurisconsulto.

LITERAS tuas, Ioachime doctissime, quas scripsisti sexto Calendas Maij, modo accepi, hoc ipso die octauo Iulij, sub horam quartã pomeridianam: & qui eas reddidit, si quid, inquit, rescribendum est, cura q̃ primum. siquidem Damiani frater missurus est cras Vlyssiponem. Boni itaque consule tumultuariam responsionem, & de statu rerum mearum breuiter intellige. Princeps noster iam triennio proximo Callipedis in morẽ, profectus est Bracaram: at nunc omnia certa sunt. Cras ante lucem hinc migrat cum omni familia, rediturus

diturus sub proximum Ianuarium, ego propediem subsequar: neque enim ueteres adhuc mores exui, ut possim tanto gaudere strepitu, scilicet ne theologus inter militandum, aut equitandum sim ridiculo. Interea dum in hanc adornaremur profectionem, egi cum principe de reditu in patriam, si Deus, & casus uarij, non defuerint, aut (ut melius dicā) nō aduersentur nostro proposito. AEstate proxima concedā in patriā: sic enim conuenit. Nō rediturus in Lusitaniā? Non Ioachime. Optaret quidem ille me sibi perpetuū: sed præter alia causatus sum, quod mihi posthac in auditorijs uersandū est, & prælis: cupere enim me quædā absoluere, quæ ad linguarū studia pertinent. Deinde in sacrarū literarū tractatione senescendū esse, id quod mihi nusquā cōmodius facturus uidear, quā Louanij. Ante Pētecostē patruus Cæsaris Leopoldus ab Austria, qui nunc Rectorē agit Salmāticæ, missis literis honestissimis ad cathedrā linguarū me uocauit. Et itē alij illic uiri mihi cōiunctissimi, modis omnibus conati sunt me in eā academiā reuocare: nihil nō pollicētes homini, quē unū in Europa sciret illi professioni parē. Id arbitrātur, quod hactenus nemo extiterit, qui linguā Arabicā sic teneret, ut eam docere posset. Siquidem nō desunt medici, qui Auicēnā, & alios Arabes lectitēt: uerū de

Grammatica nihil norunt, non magis quàm nautæ Zelandici, aut nostri aurigæ Campinienses. Ego quid præstare possim, hinc collige. Februario superiore medicus quidam Galeni sectator, Græcè Latineq́; doctus, cum putaretur iturus Conimbricam, & enarraturus Auicennam, meo suasu cœpit Arabicari, traditis rudimentis linguæ, quæ iam ante biennium conscripseram, enarraui caput primum 3. libri Canonis: & iam aliquo usque progressi eramus in Anatomia cerebri: uix dum triginta horis illi dederam, cùm ingenuè fateretur, se plus tantillo tempore nactũ esse iudicij in Arabicis, quàm olim in Græcis sex solidis mensibus. Destitit ille, missus à rege Vlyssiponem. Ego tamen postea nactus Galenum in Aphorismos, studiose contuli Græca cum Arabicis, & fermè mihi uisus sum, à theologo degenerare in medicum: adeò me linguarum illa collatio ceperat. Nam ne ignores, fermè nihil est seriarum disciplinarum, quod non traduxerint Arabes, & ita traduxerint, ut putem eorum præsidio multa posse in mutilis Græcorum monumentis restitui, certè حنين qui Galenum uertit, adeò mihi arrisit, & satisfecit, ut nihil magis cupiam, q̃ omnibus omissis, illum conferre cum Galeno. Absolueram libros tres, cum ecce alia cura, ut clauus

clauum

clauum pepulit. Neque enim semper Arabicandum est: sed in tanta linguarum farragine, nunc Iudæi, nunc Græci salutandi sunt. Redeo ad Salmanticenses: omnibus gratias egi, detrectata cõditione, etsi gloriæ plena: cupere enim me patriam, & ea illic typis mandare, quæ prouehendis studijs faciant. Rogas fortè an Arabica uelim excudere. Omnino Ioachime stat animus, ubi primùm rediero Louanium, parare characteres Arabicos, & tam iusta eius linguæ fundamenta ponere, ut queat orbis deinceps tam facilè lectitare medicos Arabes, quàm nunc legat Græcos. Quanquam ego hic medicinam non spectaui, sed sacrorum codicum gratia sic desipere primùm cœpi: quorum dum laboro inopia, & linguæ dulcedine titillatus fui, potius medicos legi quàm nullos. Egi non semel apud D. Damianum de bibliotheca Episcopi Nebiensis, qui libris Arabicis pulchrè instructus erat. oro ut & tu quoque memineris, ut sciamus uiuat, an mortuus sit. Nescio an Damiano spatium dabitur scribendi. Nullam unquam omisi occasionem, quin & te, & illum loquacissimè salutarem. Proximè de poeta Clenardo narraui fabulam, & item de opimo illo sacerdotio, quod mihi gratulatus eras. Præterea de Nigrinis, Dentonibus, & Carbonibus mancipijs

meis. Etiam mirabar, cur à mortificis defeciſſes ad cauſificos: ſed tu uteris iudicio tuo, & amicorum, quibus fortaſſe quæſtuoſius uidetur eſſe, ſeminare iurgia, quàm mactare diuites. Ego id modo conſulam, ne ſi rectè fuiſti transfuga, uictus inexhauſti ſtudij moleſtia, temerè fias transfuga. Forſitan tu non minus quàm Vaſæus politioribus natus eras: Ille ſic ſe agit Salmãticæ, ut quotquot illic aut Græcè doceant, aut Latinè contabeſcant inuidia. Scripſerat ad me ſe hoc anno ſepoſiturum 70. ducatos. Si perdurauerit, & occaſioni non defuerit, ſpero illum obtenturum cathedram, quæ ualeat 90. milia nummum: ea putatur propediem uacatura, in qua ubi uiginti annis meruerit, natus annos 45. redeat in patriam, & domi tantos prouentus comedat: interim in literis ibi uerſabitur, & ſubinde poterit recurrere in patriam. Meritò altiſsimam nobis pacem gratularis, cùm tot ubique bellorum exoriantur tumultus. Statui tamen potius Neptunum tentare, quàm diutius ferre deſiderium patriæ. Valeat ualeat Campenſis, cum ſuis purpuratis, nihil illi inuideo. mihi unus eſt Archiepiſcopus, qui plus offerat, quàm cupiam: cui iam deinceps uiuere ſtatui: ſi: ſpero me dimittet, ne mendicem in patria. Et quid Ioachime præter neceſſaria hic expetimus?

mus?

mus? Vbi multæ opes, inquit Salomon, multi qui eas comedant. Hoc mihi crede, non est fœlicitas in diuitijs, ἀλλ᾽ ἐν τῇ αὐταρκείᾳ. Suis contentum esse, certissimæ sunt diuitiæ, ut ait Cicero. Sed facessant conciones. Houerio gratulatus sum reditum ad suos, non sine iocis. De Damiani nostri uertigine, quod scripsisti, gratissimum est. Faxit Deus, ne quorundam exemplo, doleat se tantum tribuisse medicis: mihi magis placet διαίτα, quàm sexcenti medici. Ad Resendium misi literas, sed domi non erat. Quòd de ingenio eius scripsisti poetico, uere iudicasti. Necdum uidisti carmen de morte Erasmi, quod nuper misit ad Damianum. Damianum resaluto, & tamen ipse paucis, si potero, cum eo agam. Vale mi Ioachime, & me ut facis ama. Eboræ 8. die Iulij. Anno 37.

Ignosce nobis barbariem, uix mihi licet esse Latino.

NICOLAVS Clenardus
Amico suo integerrimo Rutgero Rescio S. D. P.

GRATVLOR auctã tibi familiã, alterã prolem masculam cœlo redditam, ut patrem Deo commendet, alteram in terris superstitem: ut quemadmodum Ioannem filium uiris aliquando imitandum formabis, ita Corneliam fortè Gracchorũ olim per te uideamus. Nihil fuit tota lætius epistola, quodq́; me magis apud Rutgerum sisteret, quàm tua illa uerba: Hæ sunt præcipuæ opes meæ. Venit enim in mentem prouerbij tui: Non simus miseri ante tempus: quod ego, mi Rutgere, in hac peregrinatione sic memoria sæpius tractaui, ut censim dicere sim ausus, ne in ipso quidem tempore simus miseri: quando nullum profectò est tempus, in quo miseri esse cogamur, nisi ipsi uelimus. Iam me ad illud Horatianum composui. Lætus in præsens animus, quod ultra est, oderit curare: & quãtum licet, euangelium audio, ne quid curem de crastino. Ago gratias Deo, quòd peccatorem tandem ad hanc mentem uenire concesserit. Iam agitur quadragesimus ætatis annus, & quot, bone Iesu, minores extincti

sunt?

ſunt? quis ſcit an die craſtino ſpirabo? Proinde mi Rutgere, ne te crucient multorũ diuitiæ. Si tibi ſalutares eſſent, iãdudũ præbuiſſet, cui filiorũ ſuorũ ſalus eſt chariſsima. Longe potiora dedit, ut laboribus ſufficias, quos inſtituenda iuuentus requirit. Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, inquit Sapiens, in nouiſsimo, benedictione carebit. Iacta, ut facis, cogitatum tuum in Dominũ, & ipſe te enutriet. Tandem (mihi crede) futurus eſt Rutgerus Louanij, quod Badius Lutetiæ, quem uirum uelim ut, ſi eo te conferas, meo ſalutes nomine. Tu hoc fortè loco cogitas, beatum me iam, & bene nummatum, facilè poſſe de tenuiori diſputare fortuna: & illud occinis, Tu ſi hic ſis aliter ſentias. Imò uerò fœliciſſimus ocio, nihilo re nummaria te ſum præſtantior. Vbi multæ opes, multi & qui comedũt eas: & iſtic centum philippiorum prouentu magis mihi placere poteram, quàm hîc quingentis ducatis, ſi modo data fuiſſet ſtudiorum tranquillitas, ut omittam optatiſsimas mihi ſemper diuitias, de iuuentute ſtudioſa ſemper bene mereri, & laboribus ignauiam excutere, omniũ malarũ artiũ matrẽ. Atque ut me me mutatum putes, nihil magis in uotis habeo, q̃ quicquid reſtabit uitæ in poſterum, totum aliorum inſtitutioni conſecrare, & cum Cleante laboribus

immori

immori. Id si non præstabit patria, nec reducem alere poterit, moriar in exilio, & perpetua peregrinatione, discam humanam sortem: ut cogitem me alienam patriam inquirere, & peregrinari à Domino, quàm diu uersor in hoc corpusculo. Nā quod uos istic somniatis fore, ut bene saginatus domum reuertar, & auro Lusitanico inertem pascam senectutem: id uerò somnium est. Sat est, si redeā melior, & animi bonis instructior. An ego sedem studijs delectam, mordacibus istis, & pecuniarijs curis inquietabo? Non possum mi Rutgere, nec uolo: magis mihi libet in diē uiuere, & harum rerum nullā rationē ducere. Quādo ita fermè cōparatum uideo, ut simulatq; parādis opibus animum intēderis, frigeāt studia. Hoc propositum si alijs stultū uidetur, orabo Deū, ut Apostolum suū fortiter instillare faciat: Habentes uictum & amictū, his cōtenti simus. Nimium nimium mi Rutgere uitijs nostris indulgemus, & nihil tā facilè cōminiscimur, q̄ quod contra euangelicam illam αὐτάρκειαν bellum gerat. O si queam hāc mentē retinere, nihil certè uelim magis. Ora quæso coēm Dominum, ut etsi diuites, etsi pauperes, etsi foris, etsi domi, uiuentes, sibi tamē uiuere faciat, nō mūdo. Gaudeo uerò, et ex animo tibi gratulor amicitiā Petri Nannij: Nō potest esse uir improbus,

probus, quisquis colat meũ Resciũ: De illius literis, quid me attinet dicere? αὐτὸρ τὰ συγγράμματα δείξει. Hoĩem ex me salutabis q̃ diligẽtissimè: nõ potest nõ esse meus, qui sit Rescianus. Bene uale optime Rutgere, & si nimium tibi uideatur epistola theologica, nec satis latina, ueniã dabis Arabicantibus: fermè calamum latinũ proximo mẽse perdidi. Cras fortè rursum famulabimur. Nunc cõuolo ad euangelia Arabica: de quibus aliquid tibi narrare libet. Nactus sum codicẽ descriptum, & uersum ab hinc annis sexcentis. Habeo & aliud exemplar ex eadem trãslatione descriptum. Reperio plæraq; omnia sic se habere, ut hodie legimus in Græcorũ codicibus, quos sequutus est Erasmus. Illud Ioan. ult. Sieũ uolo manere. Et illud, in Luca: In terra pax, hominibus bona uolũtas, & reliqua quæ Erasmus restituit, omnia sic habẽt Arabes: ne putemus olim aliter legisse Græcos, q̃ hodie sonẽt uulgata exẽplaria. Nullũ nõ moueo lapidem, ut epistolas Pauli cõsequar, & reliquos sacros codices: omnia enim sunt apud illos, iam olim uersa. Quin & scripta Thomæ quædã uerterũt, & alia q̃plurima. De sacris mihi præcipuè cura est, quæ ad utrũq; attinẽt testamentũ: & iã Pẽtateuchum quidam habet, missurus ubi uoluero. Hæ meæ sunt opes Rutgere, quas multi non pluris facerent,

quàm

quàm ego eorum aureos. Si his moribus, & ingeniis nati, & facti sumus, feramus alter alterius uitium, non possumus omnes esse Cresi, nec omnes possumus rideri Grammatici, & γλωττίβογοι. Rursum uale. Eboræ 2. Octob. An. 1563.

Nicolaus Clenardus Rutgero suo S. P. D.

HODIE Pascha est mi Resci, & rebus diuinis animus occupandus fuit: dulce mihi tamen est, uel sic leuiter tecum fabulari. quæroq́; quid dicam, quòd literis tuis mihi ad plenum respondisse uidear. Quid ergo? in mentem uenit, ut sus Mineruam doceam. Qua quæso in re. In filio tuo Ioanne. Est hic nobis in ædibus D. Archidiaconi hospitis mei, puer bene ingeniatus, natus patre Gallo amicissimo Archidiaconi. Cùm primum indolem fuissem contemplatus: Cur, inquam, Dionysius non discit Latinè? Voluit pater (is mercator est Vlyssipone) ut uernaculam linguam probè queat scribere. Dissuasi facilè: sed quomodo formabitur in Latinis, quando hic ludimagister non admodum Latinè loquitur? Recipio, inquam, ad me, tantum adsit perpetuò nobis comedentibus, & assuescat. sic discet Latinè? quid ni? uos nonne Lusitanicè iam nostis, nec

stis, nec praeterea praeter consuetudinem, ullum habuistis praeceptorem? Etiam. uerùm alia res est Latina. imò prorsus eadem: & sic olim Romana iuuentus instituebatur. Quid multa? iubeo ut quotidie ad meum ueniat cubiculum, & tanquam per iocum rem incoepi, potius animi causa, quàm ut serium laborem uoluerim capescere. Nonne, inquis, docuisti declinationes & coniugationes? minime gentium. Dic quomodo puerum Lusitanum tractasti, qui ipse ne sententiam quidem unam efferre potes Lusitanicè? Libellum paruulum concinnabam, & scribebam unum atque alterum uersum: Salue domine, ut uales? bene, ex animi sententia. Id legebat, & uel memoriter dicebat, prandentibus nobis, aut etiam recitabat. Singulas uoces ut non assequeretur, consuescebat tamen occurrenti statim dicere, Salue domine. Et ego omnia Latine: & tu quoque. Vales rectè? haerebat quid responderet. & q̃uis uerbo uernaculo non poteram, gestu tamen docebam, ut diceret, Etiam domine. Iam sequenti die, Quomodo ualet dominus Archidiaconus? fecit rem diuinam? ubi nam est? domi an in templo? Et haec quoque è libello recitabat: quin & ridendi & iocandi gratia, Graecula etiam aspersi πῶς ἔχεις ὦ φίλε? καλῶς, κατὰ γνώμην, ὡς δύναμαι, καὶ μὴ ὡς βούλομαι.

ὧς βουλομαι quæ legebat me præeuntē imitatus, non quòd ullum characterem dinosceret, nisi quòd uersum primum cùm uideret, formabat uocem πῶς ἔχεις ὦ φίλε; & ita in cæteris. Ne lõgum faciam, sensim ita puer creuit, usu & lectiõe eiusmodi quotidianarum oratiuncularum, ut omnia iam intelligat, quæ inter comedendum referimus, nec quicq̃ nisi Latinè apud me uel audit, uel loquitur: quandoque confabulor horam unam, & omnia probè intelligit, & orationi aptè subseruit: & tamen reliquo fermè tempore, domi nihil audit præter uernaculum.
Quid non efficiat tuus Ioannes: qui sæpius domi cogitur audire Latinè, quàm teutonicè? Meus si esset, nihil attingeret Grammaticæ, priusquam usu linguam didicisset. Agit annum septimum: scribantur ei quotidie uersus aliquot de ijs rebus, quæ domi geruntur. Ioannes ubi est mater? In culina. Quid agit ancilla? concinnat lectos. Abi defer hunc libellum ad prælum: dies diem docebit, & sensim eo promouebit, ut istis Grammaticorum canonibus, uel ipse per se legendis sufficiat, uel non admodum opus habeat. Nec ob id male discet, quòd quadriennio forsitan loquetur non satis congruè, ut ita dicam. Quid periculi, si decimo demum anno ea uitia corrigat? Quãta molestia liberaueris puerum,

si hæc

si hac uia instituas? Vitabis tamen orationes longas, & semper sexto & aut septimo uerbo sit absoluta periodus. Deinde omnia scribantur διαλογικῶς. Nec magni feceris, tametsi singulis paginis, uidebuntur fragmenta modo dialogorum. Sed ego stultus mi Rutgere, qui hisce de rebus te moneam. Vt tamen stultescam bis eadem epistola, hoc etiam addendum, Quintilianum, si hodie adesset, nõ daturum consilium, ut noster Ioannes à Græcis incipiat. alia conditio illius temporis, alia præsentis, ubi non sunt, quorum quotidiana consuetudine linguam discat. Lubet & aliud narrare, quo magis tibi persuadeam, non contemnenda esse hæc mea consilia. Est hic puer quidam quadrimulus, patre sic satis Latino. Is filium tenellum latinè docuit, haud aliter atq; uulgus hominum factitat in idiomate uernaculo. Miraculo nobis fuit. Iam annus est, cùm corã principe meo, memoriter carmina quædam recitaret è secundo libro AEneidos, & orationem illam Laocoontis tanta uelut autoritate pronunciabat, ut grauius autor ipse non posset. Cumq; pergeret, & poetam ageret. Sic fatus: Validis ingentem uiribus hastam, & c. Videbar mihi uidere trementem machinam, tam pulchrè gestum fingebat. Quodq; mireris etiã, discrimina generum, & temporum egregiè no-

giè nouit, & nihilo peior nostratibus, qui annum fortè agunt decimum, nisi quòd tanta linguæ peritia, in infirmam ætatem non uidetur cadere. Paucis ab hinc diebus, unà cum patre fuit apud nos in prandio, & iussus à me postridie datis litterulis salutauit. Mitto ipsam chartam, ut magis de Ioanne tuo spem bonam foueas, si modo usu potius nitatur, quàm carnificibus Grammaticis. Vale mi Rutgere, partim heri, partim hodie, hoc est, postridie Paschæ: siquidem heri scribentem interpellabat cœna. & non est mihi mos, ut post uespertinum cibum, librum uel saltem inspiciam: etiam si ante octauam redeam ad cubiculum, protinus me ad nidum confero. Antelucana studia sic amo, ut malim hora prima lumen poscere, quàm lucubrare uesperi. O charissime amice, rogo ut uicissim longam epistolam scribas, & suauiter mecum pristino more garrias. Eboræ postridie Paschæ. Anno. 1535.

Nicolaus Clenardus Rutgero suo S. P. D.

REdeunti mihi nupèr à principe meo, Cœlius Faustinus reddidit fasciculum, in quo literæ tuæ inerant binæ, nec adscriptum erat de die, quæ quàm fuerint mihi gratæ, frustra fecero si tibi stu-

bi studeam declarare. Equidem non magis gauisurum puto, cui ex insperato sacerdotium aliquod opimum obueniat. Sint igitur hæ sanè literæ charissime Resci, instar duarum præbendarum sub eodem tecto, ut illi uocant: quî enim minus nostris istis beneficijs dispensationem inuidebimus, quàm illis indignissimo nomine beneficijs: quæ tam malos faciant sæpe possessores? quiq; tam tetrico semper uultu nummos suos somniant, ut ridere non possint, nisi fortè ad lactucas asini, cum Crasso illo, quem uocauerunt ἀγέλαστον. Nos rideamus, & securi spernamus istas nugas: dicamusq; insultando uniuersis sacerdotijs: Vbi uos habere uolui, non potui, ubi potero non uolam. Ne mireris optime Rutgere stultitiã meam, nihil facio noui, sed omnium tibi mortalium mores in me commonstro. Quis est, quem uictoria non facit insolescere? quis fermè non foras lingua promit, quod gestat in pectore? & me putas apud te silere posse, & non aperte clamare, quòd hic uiuã suauiter?. Valeant iam curæ, ualeant solicitudines, & mordaces cogitationes de parandis opibus in posterùm. Quid, inquies, adeò nobis repentè Cresus factus es, ut sic tibi placeas? Imò Creso beatiorem me puto. Deliras Clenarde, & fallaci somnio te ipse decipis. Vtinam hoc somnio, diu frui liceat: uti

nam hanc mihi Deus mentem ſempiternet. Dic er
go apertè, quid eſt, quòd ſic gaudio geſtis & exul
tas? Omnis diſputatio, autore Cicerone, debet à de-
finitione proficiſci. Age igitur, certiſsimæ ſunt di-
uitiæ, ſuis eſſe contentum. Has ego mi Rutgere iā
teneo: non quod è ducatis metior fœlicitatem, aut
tam ijs abundem, quàm plerique forſitan ſuſpican-
tur. Nam ut id obiter aſpergam, ducatum ego Luſi-
tanicum non pluris facio, quàm iſtic faciebam phi-
lippeum. Si capio multum, expendo multum, nec a-
nimum adijcio ditandis hæredibus. Suppeditat Rex
quæ uſibus quotidianis conueniunt: Stulteſcere no-
lo, ut plus requiram, quàm ipſe in præſens indigeā.
Si dederit Deus ſenectutē, adijciet ſpero uiaticum:
ſin minus, quorſum opus eſt in crucibus uiuere, ut
diues moriaris? Lamentatus es nonnihil in epiſtolis
tuis, & dum aliorum mihi fortunam commemoras,
tanquam ſortem tuam deploras. Ego te contrà, di-
tiorem illis omnibus, & fœliciorem dico. Rectè Sa
lomon: Melior, inquit, eſt pauper, qui ambulat in
ſimplicitate ſua, q̄ diues torquēs labia ſua, et inſipiēs.
Habebimus multa bona, ſi timuerimus Deum. Per-
ge, ut facis, labore quotidiano Deum tibi demereri:
Pluris mihi eſt, quòd iuuentutem doceas, & ꝙ an-
guſtia rei familiaris intra ſeruitutem Dei contine-
ris, quàm

ris, quàm nescio quæ præbendæ, & causificorum capturæ. Qui repente ditescunt, etiam si ad extremam redigantur inopiam, animum tamen semper à pietate ferunt alienum. At quibus dominus περὶ πενίας τὸ φάρμακον principio clemens admonet, apud eos ita religio radices agere consueuit, ut etiam si postea diuitiarum spinæ succrescant, frumentum tamen bonum, consuetudine dulci, conseruetur. Habent se res tuæ iam melius, spes est fore, ut aliquando sese habeant optimè. Dum ago in hoc exilio, Deum precibus nostris fatigemus, ut aliquando communem nobis senectutis sedem capiamus. Vale optime Rutgere, & nugas meas boni consule. Cras pergemus in fabula. Eboræ 23. Martij.

FINIS.

Subsignauit Sa. Theo. Prof.
Ruardus Tapper D. Petri Louaniensis Decanus.
Nec non eiusdem Vniuersitatis Cancellarius.

Louanij typis Reyneri Velpij Diestensis

ERRATA,

Quæ operarum incuria acciderunt.

Epistolæ primæ ad Latomum folio.3. facie 2. linea 9. lege, ut nunc demum me uiuere.

Epist.4.ad eundem, facie 1.lin.7. dam, abundat.

Epist.ad Abb.fac.2.lin.13.lege hauseram.

Epist.2.ad Politem.fol.2. fac. 1. lege, demandatum officium omnibus reddidit, &c.

Epist.eiusdem, fol.5.fac.2.lin.3. lege, insolentiæ.

Epist.ult.ad eundem, fol.3.facie.2. lin.penult. sic spero me dimittet.

Epist.1 .ad Rescium, fac. 2.lin.22. Atq; ut ne me.

